

Irodalmi tükör / szépirodalom

Villányi László :	<i>Kulcsszavaink, Üzenet, Köldökszínór,</i>	3
	<i>Néreis, Fenyők, Fedett uszoda</i>	4
Tunyogi Csapó Gábor:	<i>Kultúránk sorskérdései</i>	
	<i>(Egy "mintha" etika vázlat)</i>	5
Prágai Tamás:	<i>Az igazi nyargalás, Mosás,</i>	18
	<i>Előszó</i>	19
Balogh Robert:	<i>Lárvák</i>	
	<i>(Részletek az író Legendariom</i>	
	<i>avagy a schwab álmoskönyv című készülő</i>	
	<i>regényéből)</i>	20
Németh J. Attila:	<i>Arra gondoltam kedvesem,</i>	
	<i>Amiről nem beszélünk,</i>	28
	<i>Két antik töredék, Legújabb sírversek</i>	29
Sebestyén Péter:	<i>Aki rózsafát farag,</i>	30
	<i>Adáshiba: első szünetjel,</i>	
	<i>A költő Artemisz templomára</i>	
	<i>emlékezteti faj- és kortársait,</i>	
	<i>De profundis</i>	31
Beck Tamás:	<i>Földfogyatkozás</i>	32
Csontos János:	<i>Öregedő férfi dűnyögi, Vadamos</i>	36
	<i>National Geographic, Balkán</i>	37
Kovács István:	<i>Haikuk</i>	38

Évforduló - tanulmány - kritika

Mezey László Miklós:	<i>Az avantgárdtól a közép-európai hídig</i>	
	<i>(Húsz éve hunyt el Csuka Zoltán)</i>	40
Kiss Gy. Csaba:	<i>Vojtech Kondrát</i>	43
Makkai Ádám:	<i>A rejtelmekkel teliszótt ihletformák poétája</i>	
	<i>(Gömöri György hetven éves)</i>	45
Román Károly:	<i>A szeretet istenének prófétája</i>	
	<i>(Bitó László: A Názáreti Izsák)</i>	52
Péntek Imre:	<i>Újrakezdések beteljesülése</i>	
	<i>(Püski Sándor: Könyves sors - magyar sors)</i>	56
Somogyi Gyula:	<i>Magyar Műhely: 40 év</i>	
	<i>(Címlapok, fényképek, dokumentumok)</i>	60
Farkasi Csilla:	<i>Hétköznapi átlényegülése</i>	
	<i>(Bence Utrosa Gabriella: Egy kis makk története)</i>	63

Múltba néző

Velkey Péter:	<i>Levelek, amelyeket soha nem adtak fel...</i>	
	<i>(Előszó egy féltve őrzött naplóhoz)</i>	65
Hegedűs Gitta:	<i>Levelek Imréhez (Részletek)</i>	67

Tükör-kép / képző- és színházművészet

Szakolczay Lajos:	<i>A teremtés hét napja</i>	
	<i>(Németh János köszöntése)</i>	76
Frimmel Gyula:	<i>Festékekkel előhívott fényképek</i>	
	<i>(Táncos György kiállítására)</i>	81
Szemadám György:	<i>A tizenkét éves Zalaegerszegi</i>	
	<i>Nemzetközi Művésztelepről</i>	83
Boncz Barna:	<i>Fischer György kiállítása Varkausban</i>	86
Beszprémy Katalin:	<i>Útravaló Szavak</i>	
	<i>(A Zala Megyei Népművészeti Egyesület</i>	
	<i>kiállítása)</i>	87
Pápes Éva:	<i>Szerelmi pokolra szállás - (a la Móricz Zsigmond)</i>	
	<i>(bemutató a Gönczi ÁMK kamaratermében)</i>	89
Hírek, Szerzőinkről, Képgjegyzék		94

IMPRESSZUM

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bogár Imre - Zalaegerszeg
 Kiss Gábor - Zalaegerszeg
 Müller Róbert - Keszthely
 Papp Ferenc - Nagykanizsa
 Szántó Endre - Hévíz
 Vajda László - elnök

SZERKESZTŐSÉG

PÉNTEK IMRE - főszerkesztő
 BENCZE LAJOS (Szlovénia) - főszerkesztő-
 helyettes

CZUPI GYULA
 KISS GÁBOR
 KOSTYÁL LÁSZLÓ
 MOLNÁR ANDRÁS
 TAR FERENC
 szerkesztők

MUNKATÁRSÁK

Szemes Péter - tanulmány, kritika
 Horváth M. Zoltán - képzőművészet
 Tóth Imre - pályakezdők
 Kabdebó Tamás - Newcastle, Írország
 Major-Zala Lajos - Svájc, Penser
 Makkai Ádám - Chicago, USA

FERENCZ GYÓZÓ olvasószerkesztő;
 FARKASI PÁLMA CSILLA szerkesztőségi
 titkár

Készült Zala megye,
 Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
 Lenti, Hévíz önkormányzatának,
 a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
 a Nemzeti Kulturális Örökség
 Minisztériuma
 támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
 Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
 E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
 Telefon: 92/598-070

Kiadja a Zalai Írók Egyesülete.
 Felelős kiadó: Lackner László
 Előfizethető csekken vagy számlázással,
 mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Az egyes számok ára: 300 Ft.
 Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

Kéziratot nem örzünk meg és nem
 küldünk vissza.

ISSN 1219-6886

Nyomdai előkészítés:

Náspáng Grafika

Nyomdai munkák:

Gura Nyomda Bt.,

Zalaegerszeg, Bánya u. 2. E-mail:

gurabt@axelero.hu

Villányi László

Kulcsszavaink

Szerelmünk kulcsszavait kezdtem sorolni, olyan hévvel, mintha mindenki számára ugyanazt jelentené, ha leírom: tisztelet; hiszen hiába léteznek alapvető fogalmak, történetünkkel újra kell teremtenünk őket, mögöttük életünk soha nem volt részletei.

zenet

Ki tudja hányadszor fordult már elő, akár ma délelőtt, hogy ugyanazokban a percekben kezdjük írni üzeneteinket; és betűzgetem: amikor jelzett a telefon, megint tudtam, ismét tőled kapom azt az egyszavas, megunhatatlan mondatot.

Köldökszinór

Amikor megszülettem a Zrínyi utcai kórházban, nyakam köré tekeredett a köldökszinór, kevés híján soha nem hallja meg sírásomat édesanyám; hányszor, de hányszor éreztem azóta is a szorítást, csak néha mertem nagy levegőt venni, s most itt van kezéd, te végképp el tudod oldani a zsinórt.

Néreis

Utóbb gyanítom, egy volt amaz ötven, írtam az ibolyafürtű
Néreisekről, majd múltból jövő időbe tettem át érkezésed,
s a jelenben hallom a tengert: végre visszakaptad magadat;
benned a szépen szóló, a megmentő, a hullámokat felfogó,
csendesítő, az igaz, a tanácstudó, a teljesüléshez vezető,
az ajándékozó, a megszabadító, a magasztos, a jókikötőjű.

Fenyők

Először csodálkoztak hógolyózásunk láttán,
rosszallóan gondolhatták: akár a gyerekek,
aztán növekvő irigységgel nézték derűnket;
amikor közöttük szaladtunk, már bevallották:
legszívesebben ők is egymáshoz hajolnának,
és összekapaszkodva kergetőznének velünk.

Fedett uszoda

Mindeddig csak a boldogságban úsztunk,
s ehhez képest akár lehangoló is lehetne
a klóros víz, a kimért pályák merevsége;
jó, nem dűnék közt hagytuk lábnyomunkat,
de miért hinnénk el, hogy ahol homokba
vész az utolsó hullám, ott ér véget a tenger.

Tunyogi Csap Gábor

Kultúránk sorsfordói

(Egy "míntha"-etika vázlat a)

A magyarság kultúrája első, szent királyunk óta elválaszthatatlanul összefonódott a kereszténységen alapuló, nyugatinak nevezett kultúrával, s e kultúrkörből nem tudott kitépni bennünket sem a mongolok ország- és nemzetpusztító betörése (1241/2), sem a több mint 150 éves török (Mohács, 1526, karlócai béke, 1699), sem a 40 évig tartó szovjet hódoltság; nemzeti kultúránk múltját, jelenét és jövőjét tehát a nyugati, keresztény kultúrkörbe való beágyazódottságában kell szemlélnünk.

Ajánlatos azonban mindenekelőtt tisztázni a kultúra fogalmát. Érdekes, hogy minél gyakrabban használunk egy szót, annál elmosódottabbá válik annak értelme, olyannyira, hogy végül ugyanaz a szó szinte mindenki számára mást jelent. Ilyenkor legokosabb kiájni a szó egész gyökérzetét, különösen akkor, ha az oly mélyre nyúlik s annyira szétágazó, mint a kultúra szó esetében.

Nos: az emberi eszmélkedés előtti évmilliárdok alatt a fejlődés kizárólag az anyag inherens (belső) törvényei szerint haladt, az ember számára szinte elképzelhetetlen lassúsággal. Az öntudatra ébredő, a természet tudattalan erőit - a tűztől az atomenergiáig - (cél)tudatosan a maga szolgálatába kényszerítő ember új minőség az evolúcióban. Az, hogy leigázza a természetet s ezzel megbolygatja, sőt néha teljesen fel is forgatja annak rendjét, miáltal arra kényszerül, hogy maga alkosson új rendet magának, érthetővé teszi az ember és a természet kettősségének (dualitásának) látszatát s elfedi szemünk előtt azt a tényt, hogy az emberi rendek (rendszerek) ugyanolyan törvényszerűségek szerint váltakoznak, mint a bioszféra tudat előtti rendjei; ezt azonban csak azóta tudjuk (véljük tudni), amióta az emberi történelmet annak tekintjük, ami: a kultúrák egymásutánjának, vagy pontosabban: az egymást váltó kultúrák időbeli sorozatának. És ez a felismerés még nagyon fiatal. A szemléletet végsőkéig menő következetességgel Spengler Oswald és Toynbee J. Arnold, valamint Teilhard de Chardin alkalmazták az emberi lét értelmét, okát/célját fürkésző műveikben.

A továbbiakhoz tisztáznunk kell természetesen, hogy mit is értsünk kultúrán. A latin cultura szó eredetileg megművelést, illetve megműveltséget jelentett, elsősorban termőföldre vonatkoztatva, amelyet az ember művi beavatkozással kényszerített arra, hogy abból teremjen lehető legtöbbet, amire az embernek szüksége van. A szó értelme azonban egyre tágult, hamarosan magába foglalt mindent, amit a természet magában, magától, azaz az emberi szellem beavatkozása nélkül soha nem hozott, nem hozhatott volna létre.

Ez persze a lehető legsoványabb - ennek ellenére mégis talán legátfogóbb - meghatározás.

A kultúra tehát az a rend, amelyet az ember alkot önmagának, miután kilép a bioszféra természet alkotta rendszeréből. Azt, hogy az emberi rendek - a kultúrák - a minőségi különbség ellenére éppúgy a bioszféra törvényei szerint születnek, fejlődnek, élnek és halnak, mint az egyes élőlények és fajok, tekinthetjük megnyugtatónak vagy nyugtalanítóknak, örömdetesnek vagy szomorúnak, ígéretesnek vagy kétségbeesítőnek, ez teljesen közömbös, változtatni ugyanis nem tudunk rajta. A különbség csak annyi, hogy egy-egy kultúra élettartama összehasonlíthatatlanul hosszabb, mint az egyes élőlényé, viszont összehasonlíthatatlanul rövidebb, mint valamely fajé. Nos, bizonyára érdemes lenne eltűnődni azon is, miért van ez így, jelen eszmefuttatásunk szempontjából sokkal fontosabb azonban a kérdés: a kultúrát alkotó és hordozó elemek, a közös származás, nyelv, szokások, hagyományok életmód, életszemlélet és vallás között miért éppen e leg-

utóbbi - a vallás - az az elem, amely nemcsak a többivel együtt, hanem sokszor a többitől függetlenül s néha még a többivel ellentétben is elsőrendű hordozója a kultúrának? Azt, hogy ez így van, lehet vitatni, sőt tagadni is, a tétel helyességét azonban éppen az utolsó évtized történései igazolták és igazolják napról napra.

Érdeemes azonban eltűnődni az egyébként oly egyértelműnek látszó, hétköznapi rend szó értelmén is. Hányszor mondjuk azt: ez vagy az nincs rendben, tehát rendbe kell tenni; s ha ez sikerült, akkor úgy véljük: no, ez most rendben van, amivel körülbelül azt állapítjuk meg, hogy - véleményünk szerint - minden úgy van, ahogyan lennie kell. Ezzel nincs is semmi probléma, amíg valami meghibásodott szerkezet - legyen az karóra, kerékpár, gépkocsi, számítógép vagy űrrakéta - megjavításáról van szó: ha a szerkezetet rendbe hoztuk, az azt jelenti, hogy minden alkatrésze a maga helyén van, és hibátlanul ellátja feladatát, minek következtében az egész szerkezet rendeltetésének megfelelően működik.

És itt kezdődnek a nehézségek, ugyebár. Mert nyilván csak akkor mondhatjuk valamiről, hogy rendben van, ha rendeltetésének megfelelően működik, ezt viszont csak akkor állíthatjuk, ha ismerjük a rendeltetését. Ha nem, akkor csak azt állapíthatjuk meg bármiről is, hogy létezik, esetleg működik is, fogalmunk sem lehet azonban arról, hogy valóban rendben van-e.

Nos, az emberi léttel - s a világ létevel - kapcsolatban is fel kell tennünk a kérdést, hogy van-e értelme, célja, rendeltetése létünknek s a létnek általában, s a tisztességesen gondolkodó emberi értelem szerint erre a kérdésre csak két válasz lehetséges: vagy az, hogy nincs, vagy az, hogy van, de az az emberi értelem számára felfoghatatlan és megismerhetetlen. Nem vethetjük el természetesen az első lehetőséget sem, ebben az esetben azonban nemcsak felesleges, hanem lehetetlen is tovább gondolkodni; ezért fogadjuk el a második tételt munka-hipotézisként, amikor rendet akarunk teremteni a rend dolgában.

Joggal állítható: a rend önmagában nem értelmezhető fogalom, csak akkor lehet kezdeni vele valamit, ha ismerjük a rajta kívül fekvő (filozófiai szaknyelven: transzcendens) rendeltetését. Amiből persze - éppúgy, mint a szabadsággal kapcsolatban - messzemenő következtetések adódnak kényszerítő erővel. Általában az a meggyőződésünk, hogy az embertől függetlenül létező természet, a fizika, kémia, biológia s egyéb tudományok eszközeivel felmért és felmérhető világ "rendben van", amíg az ember bele nem kotnyeleskedik; szigorúan véve azonban csak azt mondhatjuk: mindez egyetlen, hatalmas, kétségtelenül alaposan megszerkesztett rendszert alkot, amely általunk is - már annyira, amennyire - felismerhető törvények szerint kifogástalanul működik. Azt, hogy működése emberi szemmel nézve irgalmatlan, nem írhatjuk terhére, az irgalom kizárólag emberi fogalom, mondhatnánk azt is: kultúrtermék; s úgy melleleg: irgalmat az emberi szerkenyűk sem ismernek, a betonkeverő sem áll le, ha véletlenül belepottyan egy gyermek. Voltaképpen megtévesztő dolog tehát a természet rendjéről beszélni, mert az, hogy a természetnek - amelyen itt és most az egész, emberen kívüli, teremtett világmindenséget értem - van célja, értelme és rendeltetése, s hogy az egész "gépezet" annak megfelelően működik, tehát nemcsak szerkezet és rendszer, hanem rend is, legfeljebb feltevés, esetleg csak jámbor óhaj. Illetve: hit kérdése, amivel azonban máris visszakanyarodtunk a vallás problémájához. A biztos megértés kedvéért rögzítsük még egyszer a különbséget: a rendszer a renddel ellentétben nem transzcendens fogalom. Következésképpen: az ember csak akkor tudhat rendet teremteni önmagának, ha előzőleg képet alkot közösségének rendeltetéséről. Amíg lehet tehát vitatkozni - vitatkoztak és vitatkoznak is eleget - arról, hogy a teremtés egésze, a létező világmindenség valamely célra irányul-e (filozófiai szaknyelven: teleologikus-e), addig ez az emberi rend esetében még csak nem is kérdéses. Minden emberi rend, kultúra alapköve a transzcendens cél, a végső rendeltetés meghatározása, s miután erre vonatkozó ismeretekkel nem rendelkezünk, legfeljebb elképzeléseink lehetnek, s ezeket az elképzeléseket a vallások szolgáltatják - ha szolgáltatják.

A vallásos világnép tehát teleologikus (a görög telos szó célt jelent), azaz valamely transzcendens célra irányuló, mint ilyen, természetesen feladatok elé állítja mind az egyes embert, mind az emberi közösségeket, s erkölcsi parancsolatai messzemenően meghatározzák egy-egy kultúra jellegét. Itt nincs hely arra, hogy elemezzük az egyes vallások erkölcsi követelményeit, ennyit azon-

ban el kellett mondanunk ahhoz, hogy világosan lássuk azt, amit mai világunkban oly sok oldalról próbálnak elködösíteni, tudniillik, hogy emberi rend csak vallásos - transzcendens - alapon képzelhető el, tehát csak akkor és úgy, ha abból a hitből - vagy legalább feltevésből - indulunk ki, hogy az általunk megismert és megismerhető világ mélyén (alatt? mögött? fölött?) létezik az abszolút valóság, amely döntően meghatározza az előbbi eredetét, végcélját, értelmét és rendeltetését. Sok szónak is egy a vége: emberi rendet, illetve az annak alapjait képező erkölcsiséget csak vallásos hitre lehet felépíteni. Nota bene: ebből a szempontból a marxizmus-leninizmust is "vallás"-nak kell tekintenünk, hiszen egy transzcendens elképzelésből, az osztály nélküli és ezért "tökéletes" emberi társadalom utópiájából kiindulva építette fel minden más emberi rendnél embertelenebb és kegyetlenebb világát. S ami az abszolútum létezését, sőt fogalmát is elutasító gondolatrendszereket - ateizmus, materializmus, utilitarizmus, evolucionizmus, monizmus, (neo)darwinizmus, (neo)pozitivizmus, behaviorizmus - illeti: egyik sem tudta igazolni, minden tiszteletre méltó szellemi erőfeszítés ellenére sem, a francia filozófus, Pierre Bayle (1647-1706) véleményét, amely szerint nincs szükség transzcendens (isten)hitre az erkölcsiség megalapozásához. Márpedig erkölcsiség nélkül nincs - el sem képzelhető - teherbíró emberi rend.

Az, hogy a nyugati, keresztény kultúrkör történelmének eddig legsúlyosabb válságában leledzik, aligha vitatható. Ez a válság természetesen nem mai keletű. Gyökereit a 17. században kell keresnünk, az európai felvilágosodás kezdeteinél, amikor az ember elég ismeretet gyűjtött már ahhoz, hogy vakon bízzék a "tisza értelem" - ráció - hatalmának korlátlanságában, abban, hogy minden kérdést megoldhatunk, s boldoggá tehetjük az emberiséget, ha kivezetjük a tudatlanság sötétjéből a tudás fényébe, ami ugyebár nagyon egyszerű dolog, csak meg kell tanítani az embereket, hogy használják értelmüket, mellyel minden embert egyenlő mértékben látott el a természet.

E jámbor és naiv tévhitet ma mosolyoghatunk vagy sírhatunk, de nem vehetjük zokon elődeinktől. Hiszen mint minden nagy, szellemi (fel)fordulás, a felvilágosodás is nagyon ártatlanul kezdődött. A 17. századig senkinek sem jutott eszébe, hogy a gondolkodás öntörvényűségében mindenhatóságot lásson, s éppen az öntörvényű emberi gondolkodás legjelesebbjei - Descartes, Newton, Leibniz, Kant - soha nem gondoltak arra, hogy akár a fizikai, akár a szellemi világ öntörvényűségének felismerése alapján kétségbe vonják a törvények megalkotójának, Istennek létét. Materializmusról (anyagelvűség) és ateizmusról (istentagadás) szigorú értelemben csak a 18. század közepétől beszélhetünk, s mindkettő csak a 19. században ölt vallásos jelleget, Fichte, Feuerbach, Marx és Nietzsche műveiben s követőik fejében. S azt, hogy ez hová vezetett éppen a minket itt és most elsősorban érdeklő rend szempontjából, a 20. század rettentő történései után talán nem kell részleteznünk.

Éppen ezen a téren nagyon jelentős s bizonyára nem véletlen, hogy a felvilágosodás gyakorlati, politikai elméi még a 18. század végén is mereven elutasították az ateizmus gondolatát, mégpedig nem is annyira vallási vagy filozófiai alapon, hanem sokkal inkább nagyon is gyakorlati, politikai megfontolásból. Az amerikai forradalom gondolkodói és az új világ alkotmányának megteremtői kétségkívül a felvilágosodás gyermekei voltak, ennek ellenére az USA egyetlen tagállamának alkotmányából sem hiányzik az Istenre, valamint a túlvilági jutalomra vagy büntetésre való hivatkozás, és John Adams - az amerikai függetlenségi nyilatkozat társszerzője, Massachusetts állam alkotmányának megalkotója, George Washington után az USA második elnöke - írta le az alábbi, látnoki erejű szavakat.

"Megtörténhetnék valóban, hogy a népek kormányzása olyan emberek kezébe kerül, akik a legvigasztalanabb hitet vallják, mely szerint az ember nem több, mint a szentjánosbogár és a mindenségnek nincsen Atyja? Ki lehet kényszeríteni ilyen felfogással a tiszteletet az ember, mint olyan iránt? Nem ez - sokkal inkább - a legbiztosabb eszköz arra, hogy a gyilkolást éppoly mindennapi és érdektelen dologgá tegyük, mint a verebek lelövöldözését, s hogy éppoly ártatlanul irtsunk ki így egy népet, mint ahogy lenyeljük egy darab sajtban a baktériumtenyészetet?"

Röviden: a felvilágosodás gondolkodói tudták minden filozófiai és teológiai vonatkozástól függetlenül, hogy erkölcsiség, hatékony és tartós emberi rend, s így kultúra is, elképzelhetet-

len Istenbe, transzcendens túlvilágba, a lélek halhatatlanságába vetett hit nélkül. E felismerés igazságát a 20. század bizonyította iszonyatos módon: az egyetlen - szocializmusnak nevezett - kísérlet rend, erkölcsiség és kultúra megteremtésére transzcendens alapok nélkül eddig elképzelhetetlen szenvedések tömegét zúdította az emberiségre; s úgy melleleg: még ennek a tébolynak is szüksége volt egy "evilági túlvilág", az osztálynélküli társadalom utópiájára ahhoz, hogy felépíthesse iszonyatosan embertelen, de történelmi méretekből tisztavirág életű rendjét.

Elnézést kérek azoktól, akik e fejtegetéseket túlságosan elméletinek és terjengősnek találják; lehet, hogy igazuk van. Mentségemre szolgáljon: negyven év gondolati vívódásait próbálom összesűriteni, amire mindenekelőtt magamnak volt - és van - szükségem, hogy végre belevághassam fejszemet a voltaképpeni fába: mai helyzetünk elemzésébe, minek során - attól tartok - sokakat súlyosan meg fogok bántani, holott ez igazán nem áll szándékomban.

A már többször is említett S. J. Huntington-nak kétségtelenül igaza van abban, hogy mai világunk törésvonalai a több mint ezer éves kultúrák közötti földrajzi határokon húzódnak. Az utolsó tíz évben a lángok valóban szinte kivétel nélkül nem politikai, nem is nemzeti vagy nemzetiségi, hanem kulturális, pontosabban: vallási választóvonalak mentén csaptak fel és égnek elolthatatlanul. Ezek a különböző törésvonalakon egyre hevesebben felcsapó lángok azonban elfedik szemünk elől az igazi és egyetlen frontot, amelyen már évtizedek óta folyik korunk igazi, nagy háborúja, mondhatnám azt is: a harmadik világháború, egyelőre még vértelenül, de korántsem áldozatok nélkül.

Ami a továbbiakat illeti: előre kell bocsátanom, hogy mindaz, ami következik, csak egyéni meglátás, külön bejáratú magánvélemény, könnyen lehet tehát, hogy az említett front és háború csak az én képzeletemben létezik, s magam lennék a legboldogabb, ha sötét látomásom nem felelne meg a valóságnak, mert ha - ne adj' Isten - igazam van, akkor igaza volt az ugyancsak már többször is említett Oswald Spengler-nek is, aki több mint nyolcvan esztendővel ezelőtt vetette papírra a *Napnyugat alkonya (Untergang des Abendlandes)* című hatalmas munkájában a következő sorokat.

"Ez a jelentése a nagy történelmi bukásoknak, melyek közül az antik kultúra pusztulásának körvonalai állnak előttünk legkivehetőbben, miközben már ma világosan érezzük mind magunkban, mind magunk körül saját kultúránk pusztulásának előjeleit, a >>napnyugat alkonyát<<, amely menetében és időtartamában pontosan megfelel az előbbinek és a jövő évezred első évszázadaiban fog befejeződni."

No persze, ha Spengler a húszas években megsejthette volna, milyen mértékben gyorsulnak fel az események századunk során, akkor valószínűleg a jövő évezred első évtizedeiről beszélt volna, ezen azonban nem múlik semmi. Az általam remélhetőleg csak elképzelt, de nagyon is valószínű látott front nem ismer földrajzi vagy politikai határokat és globális abban az értelemben, hogy két részre osztja a világnak minden társadalmát, s az egymással öntudatlanul vagy legfeljebb féltudatosan szemben álló, sajnos nagyon egyenlőtlen erők ellentéte feloldhatatlan. Az egyik, ha nem is feltétlenül nagyobb, de összehasonlíthatatlanul hatalmasabb tábor azokat egyesíti, akik a világszerte omló-bomló rend helyében a felvilágosodás által megindított értelem-kultusz jegyében transzcendens vonatkozások nélkül akarnak világméretű - globális - rendet teremteni; a másik táborba azok tartoznak, akik tudják, hogy emberi rend nem létezhet, vagy legalábbis nem lehet tartós, teherbíró és emberhez méltó transzcendens vonatkozások, túlvilágba, az emberi értelmet meghaladó, rendező erőbe s a lélek halhatatlanságába vetett hit nélkül. Ha nagyon le akarnánk egyszerűsíteni a dolgot, azt mondhatnánk: ez az ellentét a vallástalanság és vallásosság, a hitetlenek és az istenhívők örök és kibékíthetetlen ellentéte, amely természetesen mindig is jelen volt az emberiség életében, de csak századunkban vált a történelmet közvetlenül alakító hatóerővé.

Mindez persze nagyon elvontnak, elméletinek látszik, de nem az. Meggyőződésem, hogy az emberiség - így nemzetünk - jövője azon fordul meg, milyen új rendet alkotunk magunknak. Az ugyanis aligha vitatható, hogy a keresztény erkölcsiségen alapuló rend a 17. század közepe óta hanyatlóban van s ma már gyakorlatilag nem is létezik, vagy legalábbis romokban hever. Különö-

sen a fejlett ipari országokban, az ún. jóléti társadalmakban a keresztény gondolkodás, vallás, eszme- és értékrendszer semmiféle szerepet nem játszik akár az egyének, akár a közösségek életének alakításában. Ismét bocsánatot kell kérnem: tudom, hogy ez az állítás hihetetlennek tűnik, sokak számára felháborító, de megint csak azt kell mondanom: sajnos így van. Pedig azt is tudom, hogy még mindig meglepően sokan látogatják a templomokat és az istentiszteleteket, azt sem vonom kétségbe, hogy a templomba járó keresztények többsége istenhívő - ha nem is föltétlenül istenfélő - ember és nem komédiázik; azt viszont állítom, hogy közöttük is elenyésző kisebbséget képeznek azok, akik valóban ismerik a keresztény vallás eszme- és értékrendszerét és még sokkal kevesebben követik - vagy tartják legalább követendőnek - a tíz parancsolatot, annak Krisztus által a Hegyi Beszédben mérhetetlenül megszigorított változatáról már nem is beszélve.

A kép természetesen ennél is sokkal kedvezőtlenebb, ha a keresztény címkével ellátott társadalmak egészét nézzük. Ne áltassuk egymást s önmagunkat: az ún. jóléti társadalmak népességének túlnyomó többsége fikarcnyit sem törődik vallási kérdésekkel. Előfordul persze, hogy mindenre elszánt közvélemény-kutatók felteszik az embereknek a kérdést: hisznek-e Istenben, túlvilágban és/vagy a lélek halhatatlanságában, s ilyenkor a megkérdezettek 60-70 %-a általában kissé bizonytalan igennel válaszol. Azt azonban - tudtommal - soha nem kérdezi senki senkitől, hogy ebből a homályos hitből ki, milyen következtetést von le hétköznapi életének alakítására. Erre a kérdésre - attól tartok - zavart hallgatás lenne a válasz.

Kaotikus - magyarul zűrzavaros - rend? Nos, ilyen van, abban kell élnünk és élünk is, úgy, ahogy, egyre növekvő viszolygással, életünket ugyanis nem érezzük rendezettnek, legfeljebb szabályozottnak, s a szabályok, melyekhez igazodnunk kell, nemcsak terhesek, hanem nagyon sokszor értelmetlenek, igazságtalanok és ostobák is. Egyetlen mai társadalom sem alkot ma rendet, legjobb esetben is csak rendszert, mint egy hatalmas óraszerkezet, amelynek megkopott és sokszor foghíjas fogaskerekei nem illeszkednek már pontosan egymásba, s bár az egész még működik valahogy, hiányzik a legfontosabb: a mutatók, minek következtében az egész szerkezet és működése is értelmetlenné válik.

Ennek ellenére a szabályok, törvények létjogosultságát, sőt szükségszerűségét természetesen senki sem vitatja igazából, kivéve a szerencsére ma sem túlságosan nagyszámú anarchistaikat, akik mindenféle rend - és rendszer - gondolatát is elutasítják. Az emberiség túlnyomó többsége velük ellentétben szeretne - ha nem is mindig tudatosan - rendben élni, olyan rendben, amelynek ismeri - vagy legalábbis ismerni véli - célját, értelmét, rendeltetését, s amelynek boldogan alávetné magát szabad akaratából. Ilyenre azonban nem talál, s arra már nem is gondol, hogy maga alkosson ilyen rendet magának. Nem, a túlnyomó többség, az átlagember nem töri ilyesmin a fejét, általában nem töri a fejét semmin, lévén a fejtörés fölöttébb fáradságos és praktikus szempontból meglehetősen haszontalan tevékenység. Az ilyen ember természetesen a vegetálás, a fogyasztás szintjén él, bár ezt soha nem ismerné el.

Az átlagember persze nem csak ma ilyen, ilyen volt mindig is: emberi értelemmel bíró, korlátlanul önző lény. A túlnyomó részben ilyen egyedekből álló emberi közösségekben tehát egyetlen rend elképzelhető: az önzés és az erő(szak) rendje. A biológiai programozás szerint működő ember viszont programozásától függetlenül, sőt annak ellenére alkot társadalmat, a kultúrát teremtő szellem erejével.

Ez az evilágiságát öntudatosan vállaló lény persze mindig is kísérletezett rendalkotással, pusztán az értelmére támaszkodva. Arra már az ógörög hedonisták is rájöttek, hogy a csupán testi gyönyöröket hajszoló emberek csoportjából soha nem nőhet ki társadalom. Az athéni Epikurosznak (Kr. e. 341-271) gondolkodásában nem az élvezet (hedoné), hanem a boldogság (eudaimonia) a cél, amely leginkább a kiegyensúlyozott mértékletesség útján közelíthető meg. Ez az eudémonizmusnak nevezett filozófiai irányzat - éppúgy, mint a hedonizmus - a keresztény élet-szemlélet uralomra jutásával föld alá szorult ugyan, valójában mégis ez határozta meg a széles tömegek életét. Eszmei síkon a 18. században bukkant fel újra, bizonyára nem véletlenül az ún. ipari forradalom idejében. Az 1769-ben szabadalmazott gőzgép gazdasági téren korábban elképzelhetetlen távlatokat nyitott meg az emberiség előtt, megszülethetett a társadalmi eudémoniz-

musnak tekinthető utilitarizmus, amely szerint az emberi együttélés célja és feladata a lehető legmagasabb fokú jólét biztosítása a lehető legtöbb egyed számára. (Lásd: Adam Smith (1723-1790), Jeremy Bentham (1748-1832), John Stuart Mill (1806-1873), hogy csak a legfontosabb neveket említsük.) Ami természetesen rendkívül tetszetős célkitűzés, ennek büvöletében élünk - helyesebben vergődünk - ma is. Az utilitarizmus, magyarul haszonelvűség (a latin utilitas szó magyarul hasznot jelent) lerombolta ugyanis a keresztény világ transzcendens értékekre alapuló rendjét, nem teremtett azonban új értékrendet, éppen azért nem, mert nem tudott, nem is akar transzcendens alapokra, illetve célokra hivatkozni. Erkölcsisége nagyon egyszerű: jó az, ami az általános jólétet növeli, rossz az, ami azt csökkenti. Ami - mint már mondtuk - nagyon jól hangzik, a baj csak az, hogy nem működik a dolog, mert valójában mindenki csak a maga életszínvonalának emeléséért ügyködik, keveset, sőt semmit nem törődik azzal, hogy jólétét esetleg mások kárára növeli. A gyakorlat nem igazolta és igazolja az utilitarista filozófusok optimizmusát, amely szerint a liberális utilitarizmusból, a kizárólag önérdéküket szolgáló egyedek szabad versenyéből kialakulhat olyan társadalmi rend, melynek keretében mindenki, vagy legalábbis a túlnyomó többség egyre jobban - vagy mondjuk inkább: kellemesebben - él. Az utilitarista életfelfogás először a vadkapitalizmus, majd a még annál is százszor rosszabb, szocializmusnak nevezett államkapitalizmus rendjéhez vezetett. A szabadon burjánzó vadkapitalizmus szörnyűségein később sokat enyhített ugyan az ún. szociális piacgazdaság, ez sem tudott - és tud - viszont változtatni azon, hogy a mai emberiség egynegyede jólétben él, háromnegyede pedig a nyomorban fuldokol.

Ennél is sokkal aggasztóbb azonban az erkölcsiség és a kultúra elképesztő züllése, érdekes módon éppen az ún. jóléti társadalmakban. Ezen azonban nem szabad csodálkoznunk. Akinek volt szerencsétlensége nyomorogni életében, az tapasztalatból tudja, hogy a közös nyomor nagy összetartó erő, ha nem is teremt föltétlenül erkölcsiséget. A keveset az emberek sokkal könnyebben megosztják egymással, mint a sokat, ez is egyike az emberi lélek paradoxonainak. Ezt azonban csak mellékesen említem, mert nem változtat az alaptételen: pusztán az emberi értelemre alapozott rend, kultúra és erkölcsiség elképzelhető ugyan, ez az elképzelés azonban az egész emberi történelem folyamán mindig csak elképzelés maradt, s a megvalósítására irányuló kísérletek iszonyatos eredményekhez vezettek. A történelem tanúsága szerint rend, erkölcsiség és kultúra mindig csak valamely transzcendens, vallásos hit alapján jött létre s maradt fenn, csaknem minden esetben évezredekken át. Ilyen transzcendens hit elképzelhető természetesen vallás nélkül, az alázatos emberi értelem felismerése alapján is, ez lenne Kant értelem-vallása (Vernunftreligion), melynek alaptétele: Isten létét bizonyítanunk nem lehetséges, hinnünk szükséges. Ez azonban megint csak elképzelés. Történelmi tény, hogy a rendet, kultúrát és erkölcsiséget teremtő transzcendens hit mindig is valamely személyhez kötött, túlvilági, "isten" kinyilatkozáson alapult. A (vallás)történelem öt világvallást ismer, amelyek alaptétele legvilágosabban az általunk apostoli hitvallásnak ismert szöveg első mondatában jut kifejezésre: "Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és Földnek teremtőjében."

Ez az, amit ma senki nem tud, nem mer vagy nem akar felismerni, még kevésbé kimondani, pedig világos, hogy a szétomló világrend helyére csak egy teljes, vallási megújulás teremthet újat. Erre a megújulásra azonban - úgy látszik - csak az iszlám képes, talán azért, mert a "legfiatalabb" vallás; meg kell azonban mondanunk, hogy megújulásának tünetei, az iráni ajatollahok és az iszlám fundamentalistáinak bigott és sokszor vérgőzös megszállottsága minden egyéb, csak nem rokonszenves és ígéretes az emberiség - és az emberség - szempontjából. A keresztény egyházak megújulására sajnos nem lehet számítani, s ha a keresztény hit mégis megújulna, amiben jómagam reménykedem, sőt hiszek is, akkor nem biztos, hogy ez a mai keresztény egyházak kereteiben történik meg. De ha ez be is következne, még mindig nagyon távol lennénk egy új világrend kialakulásának akár a lehetőségétől is. Az emberiségnek ma legfeljebb 35 %-a keresztény, túlnyomó részben persze csak névleg; s még ha elképzeljük is, hogy ez a nem egészen kétmilliárd ember valamilyen csodálatos hitbéli megújulás következtében egy csapásra valóban a "Föld sójává" változnék, semmi remény arra, hogy ez a megújult kereszténység hamarosan meghódíthatja a többi három-három és félmilliárdot. Egy új vallást alapító, új Messiásnak pedig valószínűleg még

sokkal kevesebb esélye lenne arra, hogy megvalósítsa a Földön az "egy akol, egy pásztor" elképzelését.

E nélkül viszont az emberiség, ha nem is a teljes pusztulás, de mindenesetre a rendezett együttélés formáinak összeomlása felé halad. Kisebb-nagyobb mézárások, sőt népirtások évtizedek óta folyamatban vannak, otthonukból, ősi életterükből kiüldözött embermilliók kavarognak a világban minden cél és értelem nélkül, évente több millió ember pusztul éhen, főként gyermekek, egyre több teljesen ártatlan ember esik áldozatul különböző indokokból vagy gyakran minden indok nélkül elkövetett merényleteknek. Mindezekhez járul kultúránk zuhanórepülése, a közízlés minden eddigi képzeletet felülmúló lezülése, amelyet a szórakoztató ipar nemcsak a nyomtatott szó és kép, hanem még inkább az elektronikus médiumok sokkal szuggesztívebb hatalmával mélyít mindig tovább, tudatosan és célzatosan, szétrombolván ezzel nemcsak a magasabb kultúra iránti igényt, hanem a minden társadalom alapsejtjét, a családot összetartó normákat is.

Szándékosan használtam a családdal kapcsolatban is inkább a "norma" fogalmát. A norma mindenki által gyűlölt, de ismert és szükségéből elfogadott fogalom, azt a minimális teljesítményt jelenti, amelyet mindenkinek nyújtania kell, aki nem akarja kizárni magát a közösségből. Ma már e legnyomorúságosabb erkölcsi alapérték is rendszerint csak a családnak nevezett ösközösség modern maradványaiban lelhető fel, ott is rendszerint már csak a biológiailag "beprogramozott" anyai szeretet formájában. A nő "ösztönösen szereti" gyermekeit, már ha egyáltalán megszüli őket, amire persze ma már senki nem kötelezhető, a magzatelhajtás világunk szinte minden civilizáltnak nevezett társadalmában megengedett. A világra jött gyermeket azonban általában még az apja is szereti, legalábbis gondoskodik róla, s bár a felbomló házasságok és a gyermeküket vagy gyermekeiket egyedül nevelők - főképp asszonyok - száma egyre gyarapodik, normálisnak mégis az tekinthető, hogy a házastársak együtt nevelik fel az utódokat, és csak az ásó, kapa s nagyharang választja el őket. A család tehát, mint az emberi rend mikrokozmosza, még úgy-ahogy állja a sarat, nyilvánvalóan két okból: egyrészt azért, mert biológiai gyökerekből táplálkozik, másrészt, mert transzcendens cél, a fajfenntartás - ha úgy tetszik: a gének továbbadása - szolgálatában áll.

Bele kell tehát nyugodnunk abba, hogy nincs és nem is lehetséges ideális, örökérvényű emberi rend. A történelem megmutatta azonban azt is, hogy voltak társadalmi rendek, amelyek tökéletlenségük ellenére évszázadokon, sőt évezredekken át működtek, úgy-ahogy... Ezek a rendek azonban - ugyancsak a történelem tanúsága szerint - kivétel nélkül vallásos hitre alapultak, amely mind az egyes embert, mind az egész közösséget valamely transzcendens cél szolgálatába kényszerítette. Mert hát kényszer nélkül soha nem ment a dolog, rend soha nem volt és nincs kényszer nélkül, talán nem is lehetséges, bár nem elképzelhetetlen.

"Jöjj el szabadság, te szülj nekem rendet!" - fohászzkodott nagy költőnk, József Attila. Ennek a fohásznak természetesen csak akkor van értelme, ha a szabadságot annak tekintjük, ami: a szolgálat megválasztásának szabadsága, ami visszafordítva a szabadság szolgálata is. A kérdés persze: elképzelhető, hogy az így felfogott szabadság valóban rendet szül? Erre a kérdésre viszont a mindennapi élet ezernyi változatban harsogja: igen! Sőt: nemcsak elképzelhető, hanem meg is valósítható. Nagyon sok területen találkozunk olyan renddel, amely kizárólag az így felfogott szabadság szüleménye. Számtalan példát sorolhatnék fel, legyen szabad itt csak egyet említeni, szemléltetesképpen.

Gondoljunk egy együttesre - emberi közösségre -, amely célul tűzi ki Johann Sebastian Bach h-moll miséjének, vagy Ludwig van Beethoven IX. szimfóniájának megszólaltatását. Mindkettőhöz nagy zenekar és kórus szükséges, az előbbihez hat szólóénekes és egy orgonaművész is, mindent összevéve száz-százhusz, esetleg száznegyven ember vagy annál is több. Parányi, de nem jelentéktelen emberi közösség, amelynek minden egyes tagja önálló egyéniség, a legkülönbözőbb tulajdonságokkal, képességekkel és felkészültséggel. Ezek az emberek valószínűleg semmivel nem jobbak, nem is rosszabbak bármely más, akár kisebb, akár nagyobb közösség tagjainál, ha ismerik is, nem föltétlenül szeretik vagy tisztelik egymást, bennük is munkálkodik minden emberi gyöngegség, hiúság, féltékenység, irigység, vetélkedésre és viszálykodásra való hajlam. Ennek ellenére

tökéletesnek, ideálisnak nevezhető közösséget alkotnak, hiszen valamennyien szabad döntés alapján - senki nem kényszerít senkit arra, hogy muzsikáljon vagy énekeljen - állanak egyetlen, közös, minden egyed számára transzcendens cél szolgálatában, mely nem egyéb, mint egy rég elhunyt zseni csodálatos zenei alkotásának lehető leghívebb és leghatásosabb megszólaltatása.

Mindenki, aki játszott valaha zenekarban, bármilyen hangszeren is, vagy énekelt énekkarban, tudja, hogy ez a lehető legnagyobb kötöttséget, ha úgy tetszik: szolgásgot jelenti, hogy a karmester minden intése vagy szemvillanása kérlelhetetlen, megfellebbezhetetlen parancs. Ez a teljes kötöttség mégsem rabság, hanem iskolapéldája a közös célt önként szolgáló, szabad egyedek közös akaratából született rendnek.

Illuzórikus lenne természetesen, ha nagyobb emberi közösségeket, vagy az egész társadalmat a zenekar mintájára akarnánk megszervezni; embertársaink 99 %-a egyszerűen nem képes az ehhez szükséges önfegyelmzésre, még a legsúlyosabb kényszer alatt sem, különösen nem hosszú távon.

Körben járunk, mint a nyomtató ló? Szalmát csépelünk? Lehetséges, sőt valószínű. Ez azonban nem változtat azon, hogy az emberiségnek a 21. században meg kell alkotnia az új, az egész Földre kiterjedő (globális) rendet, különben elpusztul, ha nem is teljes egészében, de bizonyára beteljesedik a költő, Weöres Sándor még a hatvanas évekből származó sötét látomása: "...a Történelmi Tél itt fűtyül immár. Az ember, tagjaiban öngyilkos hatalommal, vérében méreggel, fejében örülettel, mint a veszett kutya: nem tudni, mi végre jut. Ha új pusztítóeszközeivel végigboronál népein: eljut a kerék és tűz elvesztéig, a beszéd elfeledtéig, a négykézlábig... A történelem eddigi véres sodra, bármennyi szépséget és fenséget hordott magában: immár a közös halál, vagy még rosszabb: továbbvergődés folyton embertelenebb leszűkülésben..." (Weöres Sándor: *Nehéz óra*, a *Tűzkút* című kötetben, Magvető, 1964)

Igen: higgadt, józan értelemmel nézve úgy látszik, hogy a 3. évezred 1. századában az emberi együttélés eddigi formáinak apokaliptikus összeomlása csak valamely isteni csoda által kerülhető el. Csodákban persze már régen nem hiszünk, az egykoriakban sem, újaknak pedig még az elképzelését is nevetségesnek tartjuk. Pedig milyen egyszerű lenne minden, ha megjelenék fölöttünk valamely égi jel, ahogy a kereszt megjelent 312-ben a Pons Mulviusnál Nagy Konstantinus hadainak, hirdetvén ezúttal az egész emberiségnek: "in hoc signo vinces", e jelben győzedelmeskedel. Egy égi jel, amelynek alázatos és feltétel nélküli, önkéntes szolgálatában egymásra találna minden ember és önnönmagára az emberiség, s megalkotná a "novus ordo saeculorum"-ot, az évszázadok, esetleg az egész évezred új rendjét. Ugye, milyen nevetséges elképzelés!

Istennek azonban - még ha hiszünk is benne - nem írhatjuk elő, hogy tegyen csodát, még kevésbé azt, hogy mikor, milyen és hogyan. Ezt tehát hagyjuk rá, ha hiszünk benne, s ha nem, akkor mi marad? Ismét csak az emberi értelem, melynek elégtelenségéről már annyit beszéltünk. Az alapvető kérdés tehát: mit mondhat a tisztességes, önnön elégtelenségét alázatosan fel- és elismerő emberi értelem az adott helyzetben, amelyből ő maga nem lát, nem láthat kiutat?

Nyilván nem sokat. Annyit azonban megállapíthat - már megint ismétlem -, hogy az általunk ismert történelemben minden tartós és teherbíró társadalmi rend valamely vallásos hitre alapult és elenyészett, ha az alapokat képező hit megrendült. Azt is megállapíthatja viszont, hogy voltak történelmi időszakok, helyzetek, amelyek vallásos hit és transzcendens cél nélkül is egységbe kovácsoltak közösségeket. Mint például 1848-ban a németeket, lengyeleket, osztrákokat, magyarokat, olaszokat a Habsburg-ház és Metternich abszolutizmusa ellen, 1953-ban a kelet-németeket, 1956-ban a lengyeleket és a magyarokat, 1968-ban a szlovákokat és a cseheket, 1980-ban ismét a lengyeleket a szovjet imperializmus ellen, mindig csak valami ellen, soha nem valamiért...

Igen: ezért tisztavirág életű minden forradalmi megmozdulás, akár elbukik, akár győz. A józan, higgadt emberi értelemnek sajnos azt is meg kell állapítania, hogy a történelem folyamán általános, mindenki által önként vállalt elkötelezettség mindig csak rövid időre jött létre s mindig csak valami ellen, soha nem valamiért...

Az emberiség jövőjét - esetleg - biztosító új, az egész Földet átölelő rend tehát csak há-

romféleképpen képzelhető el. Jöhet egy új Messiás vagy egy új felirat az égen, aki/amely térdre kényszeríti az egész emberiséget s az új, vallásos hit erejével megalkotja az évszázadokra érvényes új rendet, amely azután új kultúrát szül; amihez isteni csoda kellene, ez tehát nem tartozik a mi hatáskörünkbe. Ha Isten így akarja megmenteni az emberiséget, ám tegye, bár tenné minél előbb! A másik lehetőség az oly sok, az örület határán mozgó lángelme látomása, amelyet nagy költőnk, Vörösmarty Mihály fogalmazott meg talán legtömörebben: "...majd, ha tanácsot tart a Föld népe magával, és eget ostromló hangokon összekiált, s e zajból egy szó válik ki dörögve: igazság..." Prózára fordítva: ha az egész emberiség - vagy legalább annak túlnyomó többsége - általános megegyezésre (globális konszenzusra) jut az igazság értelmezésében s megvalósításának szándékában; ami persze emberi csoda lenne, tehát sokkal valószínűtlenebb és elképzelhetlenebb, mint az isteni. S a harmadik, a legnyomorúságosabb elképzelés sem kecsegtet sikerrel. Valahogy le kellene ültetni ezt a meglehetősen infantilis emberiséget valamely gigantikus osztályteremben, hogy megmagyarázzuk a ma már csaknem hatmilliárd éretlen lurkónak: nézzétek, gyerekek, iszonyatosan nagy bajban vagyunk ám, mert együtt és valamennyien szédítő sebességgel rohanunk az emberi történelem eddig legmélyebb szakadéka felé; az egész emberiség, mint fajta (species) az egzisztenciális fenyegetettség állapotában leledzik, s ha már nem másért, hát össze kellene fognunk a megmaradásért, a pusztá túlélésért. Mert ha nem vagyunk képesek erre az összefogásra, éppúgy el fogunk pusztulni, mint ezelőtt 150 millió évvel a dinoszauruszok, amelyek nem voltak képesek alkalmazkodni az új életfeltételekhez.

No persze: miért hinné el ezt nekem bárki is, mikor nálam sokkal okosabb embereknek sem hitte el senki? Kerek harminc évvel ezelőtt a világ egyik legtekintélyesebb kutatóintézetének, a Massachusetts Institut of Technology (MIT)-nek tudósai az akkor mintegy hetven tagot számláló Római Klub (Club of Rome) megbízása alapján a kor legnagyobb teljesítményű számítógépén kiszámolták, hogy legkésőbb a 21. század közepe táján, tehát úgy 2050 körül belezuhanunk az említett szakadékba, ha nem tudunk gyökeresen változtatni azokon a gazdasági, társadalmi, politikai és szellemi mechanizmusokon, amelyek irányítják és megszabják az emberiség létét. Óvatosan, de nagyon határozottan megfogalmazott végkövetkeztetésük: Az ember jelenleg, még egy rövid történelmi pillanatra, kezében tartja a tudás, a technikai segédeszközök és a nyersanyagforrások leghatékonyabb kombinációját, mindent, ami fizikailag szükséges ahhoz, hogy megteremtse az emberi közösség teljesen új formáját, mely generációkon keresztül fennmaradhat. Ami hiányzik: a hosszú távra szabott, realiztikus célkitűzés, amely az emberiséget az egyensúly állapota felé vezeti, s az emberi akarat e célkitűzés megvalósítására... Az átmenet mindenestre fájdalmas lesz s rendkívüli követelmények elé állítja mind elménket, mind döntési készségünket. Ehhez az emberi történelemben eddig egyedülálló vállalkozáshoz csak az a meggyőződés adhatja meg a szükséges erkölcsi, intellektuális és alkotó erőt, hogy nem vezet más út a túléléshez... Végezetül nem szabad elmulasztanunk rámutatni arra, hogy az embernek éppúgy fel és át kell kutatnia önmagát, saját céljait és értékfogalmait, mint a világot, amelyet meg akar változtatni. Mindkét feladat véget nem érő odaadást és erőfeszítést kíván. Végző fokon azonban nemcsak arról van szó, hogy fennmarad-e az ember, mint biológiai species, hanem arról is, hogy megmaradhat-e anélkül, hogy visszazuhanjon a lét olyan síkjaira, amelyeken már nem érdemes élni...

Mindezt pedig nem álmodozó filozófusok vagy rajongó költők mondták, hanem higgadt és józan elméjű tudósok, négy éves - 1968-tól 1972-ig tartó - kutatómunka alapján, melynek során minden akkori ismeretet feldolgoztak az elektronikus számítástechnika akkori, legmagasabb szintjén. Munkájuk eredményét 1972-ben hozták nyilvánosságra *A növekedés határai* (*The Limits to Growth*) című könyvben, amelyből a fenti idézetek is származnak. A könyvet egyszerre tizenegy nyelven adták ki, s bár milliók olvasták, semmi gyakorlati hatása nem volt. Érdekes, érdemes s talán szükséges is megjegyezni, hogy a kutatást és a könyv megjelenését a nemzetközi, ipari nagytőke (élen a német Volkswagenwerk Alapítvánnyal) finanszírozta, azok a körök, amelyek a későbbiekben mindent elkövettek azért, hogy a maguk által pénzelt kutatások számukra fölöttébb kedvezőtlen eredményeit aláássák, nevetségessé tegyék s végül feltűnés nélkül elhantolják, ami a nyolcvanas évek elejére sikerült is nekik szinte teljes mértékben.

Mit akarok tehát én, aki szellemi remeteként most, harminc évvel később vergődöm ugyanezekkel a kérdésekkel, méghozzá a csak nagyon kevesek által ismert magyar nyelven? Megtehetném persze németül is, talán még könnyebb is lenne, a német kimondottan értekező nyelv, tapasztalatból tudom, hogy németül könnyebb tanulmányt írni, mint magyarul. De hát: nem akarok semmit. Szellemi testamentumot, vég hagyatkozást - nem végrendeletet - írok, amely valószínűleg kevesekhez jutna el, akkor is, ha németül írnám. Ezen azonban nem múlik semmi, számomra csak az a fontos, hogy visszahagyjam, magammal úgyse vihetem, és ha mégis, mi haszna lenne ennek ott - nem tudom hol...

Mit akarok ezzel állítani? Nos: már gyermekfővel rájöttem arra, hogy a legfőbb krisztusi parancsot, amely szerint nemcsak felebarátaimat, hanem esetleges ellenségeimet is szeretnem kellene, képtelen vagyok teljesíteni; sőt, mi több, nemcsak fele-, hanem egész barátaimmal is bajban vagyok néha. S ha őszinte akarok lenni, meg kell mondanom, hogy kezem tíz ujjá is sok, ha össze akarom számolni, hány embert tudok - tudtam - szeretni egész életemben őszintén, igazán, fenntartás nélkül, úgy, ahogy szeretni kell(ene). Szégyen és gyalázat? Minden bizonnyal az, szégyenkeztem és szégyenkezem is eleget emiatt, és nem vigasztal az sem, hogy e súlyos gyöngeségben bizonyára osztozik velem embertársaim legalább 99 %-a, mert hát minden hiába: ha fejre állunk, se tudunk szeretni parancsszóra, én legalábbis nem vagyok képes erre, s erről még csak nem is tehetek. Amit viszont megtehetek, mert szabad vagyok az isteni parancsot követésére, az anynyi, hogy úgy teszek, mintha... Azaz: amennyire gyarló erőmből telik, megpróbálok embertársaimmal - azokkal is, akiket ki nem állhatok (ami ritkán ugyan, de előfordul), azokkal is, akikről tudván tudom, hogy gyűlölnék s legszívesebben megfojtatnának egy kanál vízben, sőt még azokkal is, akik ezt meg is kísérelték vagy megkísérlik - gyakorlatban és még gondolatban is úgy bánni, mintha szeretném őket...

Álnok, hazug élet? Voltaképpen igen. Ezt azonban magamon kívül csak Isten tudja, aki a szívekbe lát, s talán azt is megérti, hogy szeretetet érezni parancsszóra nem tudok, de tettetni igen.

E mintha szellemében - és csak ebben - alkothatnánk meg az új emberi rendet is. Mert ha a fejünkre állunk is, ahogy szeretni, úgy hinni sem tudunk parancsszóra, hinni Istenben, túlvilágban, örök életben, Teremtőben és teremtettségben, mindabban, amiben hinnünk kellene ahhoz, hogy erkölcsi értékrendet alkothassunk magunknak, ami nélkül nincs sem társadalmi, sem gazdasági, sem politikai, sem semmiféle közösségi rend, s természetesen kultúra sincs. S ha ezt belátjuk, akkor be kell látnunk azt is, hogy egyetlen lehetőségünk a dinoszauruszok sorsának elkerülésére: úgy tenni, mintha hinnénk, s a közösségi létet, nemcsak a nemzetét, hanem az egész emberiségét is a Tízparancsot, helyesebben a Hegyi Beszéd alapelveire építeni fel, akkor is, ha valójában nem tudunk hinni abban, hogy a két kőtáblát az Úr adta Mózesnek a Sion hegyén, s hogy Jézus Krisztus Isten egyszülött fia volt. Tennünk kell pedig ezt nem azért, hogy a túlvilágon üdvözüljünk, hanem azért, hogy ezen a világon el ne vesszünk.

Számolnunk kell végezetül azzal is, hogy a "globalizáció" egyrészt az emberiség rémítő szaporodásának, másrészt a technika szédítő fejlődésének következtében elkerülhetetlen, de nem úgy fog bekövetkezni, ahogy azt tudós közgazdászok, finánczsenik, politikusok és reklámbüvészek elképzelik s el akarják hitetni velünk. Bolygónk kapacitása ugyanis nem elegendő még ahhoz sem, hogy akár csak kétmilliárd ember számára is édenkertet teremtsünk, hatmilliárdról már nem is beszélve. Az emberiség csak akkor élheti túl valamennyire is szervezett és emberhez méltó formában a 21. századot, ha a hit nélkül is vállalt vallásos elvek alapján úgy rendezzük be a Földet, mint egyetlen, hatalmas, nagyon szigorú, középkori kolostort, amelyben úgy élünk együtt valójában kiállhatatlannak érzett és tartott, esetleg utált és gyűlölt ember-testvéreinkkel, mintha szeretnénk egymást, belátván azt, hogy a Krisztus szellemében értelmezett felebaráti szeretet ma már nem erkölcsi luxuscikk, hanem általános gazdasági, politikai és társadalmi kényszerűség.

Ettől a belátástól persze ma több fényévnnyi távolság választja el világunkat, amelyben mindenki a maga (vélt) igazát védi foggal-körömmel, minek érdekében minden aljas hazugságra képes. Valószínűleg iszonyatos katasztrófáknak kell bekövetkezniök ahhoz, hogy az emberiség fel-

ismerje: a valóban globális, egzisztenciális fenyegetettség állapotából egyetlen kiút e nagy, univerzális, kegyes hazugság közös vállalása.

Vegyük elő tehát az apostoli hitvallást, menjünk végig rajta mondatról mondatra, ne a hívő, hanem a csak gondolkodó ember szemével, aki természetesen soha nem bizonyosságokkal, hanem mindig csak feltevésekkel és/vagy elképzelésekkel dolgozhat.

Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében...

Ha hiszed, hinni tudod, akkor persze szerencséd van. ha nem, tedd fel, tekintsd munkahipotézisnek egész életed számára, ami gyakorlatilag azt jelenti: tégy úgy, mintha hinnél abban, hogy ezt az emberi értelemmel felfoghatatlan, értelmetlen és csak tragikomikusnak nevezhető mindenséget valamely, minden elképzelésünket messze meghaladó, értelmes akarat alkotta, tehát mindennek van értelme, célja, rendeltetése, aminek szolgálata értelmet, cél és rendeltetést ad az emberi létnek is. No persze: ezt az értelmet, célt és rendeltetést korlátolt elménkkel fel nem foghatjuk, de ha a feltevést elfogadjuk, akkor le kell vonnunk az egyetlen, lehetséges következtetést, mely szerint az a dolgunk, hogy mindig a lehető legtöbbet és legjobbat nyújtsuk ott, ahová a számunkra érthetetlen sors állít bennünket. Ami persze egyáltalán nem könnyű.

...És Jézus Krisztusban, az ő egyszülött Fiában, a mi Urunkban, aki fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától; szenvedett Poncius Pilátus alatt; megfeszítették, meghalt és eltemették.

Ha hinni tudod, jó. Ha nem, képzeletedet kell igénybe vened. No persze nem könnyű elképzelni, hogy a szentlélek - bármi légyen is az - gyermeket nemz, s hogy a szűz gyermeket szül; de ha elfogadtuk a feltevést, hogy a világ teremtett, akkor miért lenne ez nagyobb csoda - vagy mondjuk így: elképzelhetetlenebb -, mint maga az egész teremtés? A kérdés azonban csaknem érdektelen; ha a Hegyi Beszéd éteri, emberfeletti magaslataira gondolunk, inkább azt nehéz elképzelni, hogy az, aki ezeket mondotta, csak ember volt.

Alászállt a poklokra...

A szentírás szóhasználata szerint a pokol (Seol, Hadész) nem annyira s főképp nem kizárólag az örök kárhozat helyét jelentette, hanem az "alvilágot", a "holtak birodalmát", ahol a Krisztus eljövetele előtt elhalálozottak, igazak és gonoszok egyaránt, várták a megváltást. A kereszténység - mint egyébként minden vallás - eszkatológikus, ami azt jelenti, hogy az egész teremtést eleve meghatározott végcélra irányuló történésnek, üdvtörténetnek tekinti. S így nézve az értelem számára is világos, hogy például olyan magas szellemiségű és tiszta lelkületű emberek, mint Szókratész, Platón, az ifjabb Seneca vagy Plotinos, aki ugyan a Krisztus utáni harmadik évszázadban élt, de a krisztusi tanokkal nem került kapcsolatba, nem maradhattak ki a megváltás hatalmas művéből, nem is beszélve az Ószövetség prófétáiról, Mózesről, Illésről, Jeremiásról vagy Ézsaiásról... Jézus alászállása a holtak világába az üdvtörténet szempontjából logikusan szükségszerű volt. Ha az eddigi feltevéseket és elképzeléseket elfogadtuk, ezt egyenesen el kell fogadnunk. Tehát - ha hinni nem tudod - tedd fel, nem kockáztatsz vele semmit, a legrosszabb, ami történhetik veled az, hogy az igaz halottak körébe kerülsz.

...harmadnapon feltámadt a halottak közül, fölment a mennybe...

Krisztus feltámadásából annyi ugyancsak történelmi ténynek látszik, hogy a Megfeszített teste harmadnapon - húsvét vasárnapján - nem találtatott a sziklasírban, amire persze több, egyáltalán nem "csodás" magyarázat is lehetséges. Tanítványai ellophatták a holttestet a sírból, ahogy azt a farizeusok állították, túlélhette a keresztre feszítést, ami ritkán ugyan, de előfordult; egyes legendák szerint még sokáig élt és tanított a távoli Indiában. Megjelenései a jámbor asszonyoknak és tanítványainak, negyven nappal későbbi mennybemenetele tekinthetők persze látomásnak, hallucinációnak. Ha hinni nem tudod, tedd fel, ezzel sem kockáztatsz semmit.

...ott ül a mindenható Atyaisten jobbján; onnan jön el ítélni élőket és holtakat.

Ez talán a legfontosabb. Aki ebben hisz, hisz a világ teremtett mivoltában, Teremtőjében, a "végítéletben", tehát az eszkatológikus, azaz eleve elgondolt és meghatározott végcélra irányuló mindenségtörténésben, mely mindennek értelmet ad. Ha nem tudod hinni, nem baj; ezt a feltevést azonban voltaképpen már elfogadtuk s el is kell fogadnunk, mert különben nincs semminek semmi értelme. S most ne csak arra gondolj, hogy nem veszíthetsz semmit, ha úgy teszel, mintha hinnéd, hanem arra is, hogy mit nyerhetsz ezzel.

Hiszek Szentlélekben.

A szentlélek fogalma persze az egyik legkeményebb dió az emberi értelem számára; nem csoda, hogy több mint háromszáz év kellett ahhoz, hogy az egyházatyák dogmát csináljanak belőle a niceai (325), illetve a konstantinápolyi (381) zsinaton. A gondolati megközelítésben sokat segít latin neve: Spiritus Sanctus. A latin spiritus szó eredetileg lehetetet jelentett, görög megfelelője a nous, amelyen Anaxagorasz (Kr. e. 500-428) az "irányító és rendező világlelket", Platón és Arisztotelész pedig az embert az állattól megkülönböztető, "gondolkodó lelket" értette, azt a lehetetet tehát, amelyet Mózes szerint a Teremtő a porból gyúrt ember orrába fúj (I. Mózes 2, 7). A fogalom tehát ősrégi, de ma sem tudunk sokat kezdeni vele. Modern, tudományos megközelítés szerint - lásd elsősorban Teilhard de Chardin-nél - az emberi én-tudatot jelenti, a szellemet, amely kialakította és alakítja a földtörténet legújabb rétegét, a nooszférát. S ha a "spiritus"-t úgy fogjuk fel, mint az ember én-tudatát, akkor ennek analógiájára a Spiritus Sanctust, a Szentlelket Isten, a Teremtő én-tudatának tekinthetjük, amely persze az emberrel ellentétben Istennél nem jelent tudathasadást. Hogy értelmileg minden felfoghatatlan? Persze, hogy az, az érthetőben nem kell hinni, azt lehet ismerni vagy nem ismerni. De nemcsak a hit, hanem a tudományos feltevések világa is az értelem határain túl kezdődik. S mindenféleképpen meg kell próbálnunk gyarló értelmünk lehetőségei szerint annyira, amennyire lehet megközelíteni azt, amiben hinni lehetne és kellene, különösen fontos ez akkor, ha hinni nem tudunk, de úgy akarunk tenni, mintha... Egyszerűbb és profánabb megfogalmazásban: mindig lelkiismeretünk szavára kell ügyelnünk és hallgatnunk, ami sokszor nem könnyű, lehet terhes és hátrányos, adott esetben (élet)veszélyes is.

Hiszem a katolikus Anyaszentegyházat, a szentek közösségét...

Ezt a mondatot a keresztény egyházak mai állapotát tekintve természetesen félretelhatjuk, mert ha úgy tennénk, mintha hinnénk, valószínűleg minden jelenlegi, keresztény egyházzal össze kellene rúgnunk a patkót, amiből gyakorlatilag csak kár származhatna.

...a bűnök bocsánatát, a test feltámadását és az örök életet. Ámen.

Ez közvetlenül kapcsolódik a világ teremtettségében, Teremtőjében és a teremtés eszkatológikus voltában való hittel, illetve az erre vonatkozó feltevéssel, amelyről már annyit beszélünk. Itt azonban - már csak az intellektuális tisztesség kedvéért is - meg kell mondanunk, hogy nagy bajba keveredhetünk; mert az ember vagy tud hinni, vagy nem, s aki nem hisz, tudvalóleg nem is üdvözü. Ami persze nem jelent semmit, ha nincs Teremtő és teremtés, se bűnbeesés, se megváltás, se feltámadás, se végítélet, sem örök élet; akkor ugyanis olyan mindegy minden, személyes létünk, mely meglehetősen zavaros ügylet, a test halálával véget ér, utánunk az özönvíz... Ha azonban sok fáradtsággal és önfegyelemmel "mintha alapon" hitetlenül is hívőként élünk, s a végén (világvégén) kiderül, hogy mindaz igaz, amiben hinnünk kellett volna, de hinni nem tudtunk, bizony alaposan pórul járhatunk, rosszabb helyzetbe kerülhetünk, mint azok a hívők, akik hitetlen módon éltek, ráhagyatkozván arra, hogy hitük által megbocsáttatnak bűneik és kegyelmemben részesülnek.

Akkor pedig miért fáradozunk? E kérdésre persze már a legrégebb bölcselek - mint például Konfuciusz, Buddha, Szókratész - megadták az értelem szerint egyedül lehetséges választ, amelyet dióhéjban így fogalmazhatnánk meg: a jót nem valamely jutalom reményében kell cselekednünk, hanem önmagáért. Kérdezhetjük persze tovább: miért? Hát azért... Azért, mert az élet

csak így emberhez méltó. No jó, de miért kell nekünk emberhez méltó életet élnünk? Hát csak azért... Azért, mert embernek születünk... Ez a válasz persze minden egyéb, csak nem kielégítő, vérbeli circulus vitiosus, ördögi kör, amelyben keringhetünk, mint a kerge birka, s amelyből csak a transzcendens hit szabadíthat ki bennünket. Ez azonban jelen eszmefuttatásunk szempontjából nem érdekes. Itt és most az a kérdés, hogy megújulhat-e kultúránk azáltal, hogy a tettetett - ha úgy tetszik: megjátszott - hit műgyökereit eresztjük a keresztény vallás örök táptalajába. Ezen azonban még gondolkodni sem érdemes, egyrészt azért, mert ebben a kétezer éves talajban azért még mindig vannak itt-ott igazi, élő gyökereink. Ha csak hazai vonatkozásokban szemléljük a dolgot: a Kárpát-medencében élő mintegy tizenötmillió magyarból óvatos becslésem szerint legalább tizenkétmillió részesült a keresztység szentségében, s talán nem vagyok túlságosan optimista, ha úgy hiszem, hogy közöttük akad néhány százezer olyan ember, akiről nem pergett le nyomtalanul a keresztvíz, aki hívő keresztény módjára érez, gondolkodik, cselekszik és él is. Másrészt: a filozófia- és vallástörténelmet úgy-ahogy, hiányosan, de mégis áttanulmányozván, arra a - persze csak személyes - meggyőződésre jutottam, hogy a gyarló és korlátolt emberi értelem nem találhat magasabb erkölcsi és szellemi mércét annál, amelyet Jézus Krisztus állított az emberiség elé a Hegyi Beszédben. S e felismeréshez még csak Krisztus-hívőnek sem kell lenni.

Ezzel be is fejezhetném, talán be is kellene fejeznem. Kétségtelenül jogos azonban a kérdés: milyen gyakorlati következtetéseket lehetne - talán kellene is - levonni mindebből nemzeti kultúránk jövője számára?

Nos: ha a történelmi tanulságok alapján elfogadjuk azt, hogy kultúra csak transzcendens hit, vallás talajából fakadhat s csak azon tenyészhet, valamint azt is, hogy sajátos nemzeti kultúránk - éppúgy, mint a többi európai nemzeté - ősi gyökereinek megtartása mellett is elsősorban és meghatározóan a keresztény vallás talajából nőtt ki, táplálkozott és táplálkozik, amennyiben még létezik, akkor a valójában nem is létező, globális multikultúra áltatásával szemben egyetlen lehetőségünk a kulturális túlélésre az, hogy még létező, de nagyon erőtlén, igazi gyökereink mellé az értelem segítségével a "megjátszott hit" műgyökereit eresztjük ebbe az ősi talajba.

S ami a legfontosabb: be kellene vezetni kötelezően a nevelés minden síkján a hitoktatás helyett vagy mellett - tekintettel arra, hogy hitet legfeljebb hirdetni lehet, oktatni nem - a lelki és erkölcsi ismeretek oktatását, amelynek keretében világossá kellene tenni a felnövekvő nemzedékek számára, hogy kultúra és szilárd erkölcsi rend nélkül nemcsak nemzetünk, de az egész emberiség létét is végveszély fenyegeti, s e végveszélyt csak akkor kerülhetjük el, ha úgy teszünk - érzünk, gondolkodunk, cselekszünk, élünk -, mintha hinnénk abban, hogy a világ teremtett, tehát van Teremtője is, aki számunkra ugyan felfoghatatlan, de eleve meghatározott szándékkal cselekedett és cselekszik, mindörökkön örökké, ámen... És ha e kegyes, nagy hazugság következetes fenntartása a túlvilágon nem is üdvöztetene, ezen a világon megtarthat valamennyiünket.

PrÆgai TamÆs

Az igazi nyargalÆs

MosÆs

Az igazi szamurájok
a japán nők. Nyesik
a nyargaló időt,
kenik, vágják.

Ez az igazi nyargalás:
a recés pengéjű késsel.
Megnyúzzák az összes lovat,
húzzák a lóbőrt le,

aztán a összes citromot
kifacsarják, amit
találnak bennük.
A japán tea titka.

Elindul lassan lent a sötét forgás,
a mélyben, hol Kharübdiszek lelke a súlyos örvény,
gőzben s dunyhaszagban,

lent a mosókonyhában, mélyebben a deszka-padozatnál,
nehéz anyagok és szennyek között,
- fölhabzó pszichoterápia, fehérítő- és a mosószer,

harisnyák, zoknik, gatyamadzagok,
oldás és mindegyre kibomló kötés.

Elisz

L. Simon Lászlónak

Midőn ezt írtam, tiszta voltam.
Semmi pia. (Más droggal, tudjuk, amúgy sem élek).
Virítottam zölden,
mint tavasszal a hajfodrász tanonc,

mikor kuncsaft csücsül a másutt kiselejtezett puffon,
tavasszal gyorsabban lenő a fejszőr.
(Bár ez nem a legjobb a hasonlat, mármint rám.
De az sem, hogy "munkában éltem, mint a hangya.")

Csakhogy semmi vész nem lőn. Még egy *na bumm* sem.
Lehet hát élni így is, napra-nap,
néhány kis csaknem semminek?
Lóbőr-nehéz álmot vonszolni mégis? Kinek? Minek?

Megszüntettem forogni egy pillanatig - még jó is
ide, ez a mondat. Az emeletek fölé infúziós-palack
emelkedik - éppen egy pláza a helyszín -,
minden vénába bekötve jól, beltéri közérzet szivárog.

Csak tudnám azt, hogy hol maradnak ők,
a boldogtalan fiúk, akik szemünkben mind nagyobbra nőnek,
és mint állat kitornek majd,
keresztül a pupillán?

És hol leszünk mi, amikor végigkocog
az üveghegyen innen a patájuk,
amikor megszólalnak a tülkök, vadállatszag lesz és sötét,
s a hangulatot a biztonsági őrök utolsónak eloltják?

Balogh Robert

LÉRVÉK

(Részletek az r Legendarion avagy a schvab Ælmosk nyelv c mß kösz l1 regényből)

Az öreganyám hetek óta gyözködött minket, cseréljünk vele szobát, neki jó az a kis hátsó, amelyikbe mi húztuk meg magunk, de legszívesebben a nyári konyhába menne, csak az nagyon cúgos télen, nehéz kifűteni, de nem szeretne útba lenni, mi fiatalok olyan zajjal vagyunk, nem viseli el a rádiót, meg a nevetést, mióta szegény férje elment, ő a csöndet szereti, aludni sem tud már és főleg nem nézheti az lsten jó szívvel, hogy mi négyen nyomorogjunk abban a kis szobában, ő meg a nagyban egymaga, és most, hogy megint várandós a feleségem, a szagát se viseli el könnyen, szerinte paradicsomszaga van a terhes nőknek, ő attól émelyeg. Nem értettem, eddig nem mutatott különösebb együttérzést, azon túl, hogy befogadott minket, csak piszkálódott. Aligha hiszem el, hogy bármi beszűrődne a szobájába a rádióból, meg hát, mit hangoskodunk mi, a két gyereket is csendre intjük, ha nagyon belejönnek a játékba, akkor tényleg visítanak, a kicsi sírósbab, a foguk már rég kibújt, nincs itt nagy zaj, este hamar elalszanak, mi is, mert dolgozunk, házra gyűjtünk, hogy el tudjunk költözni az öreganyámtól. Eddig csak piszkálódott, nem volt jó neki semmi. Ha főzött a feleségem, akkor a szag bántotta, ha nem főzött, értem aggódott, mi lesz velem, ha már ő nem lesz, éhen fogok veszni. Ilyen a természete, ha ezt elviseli az ember, akkor egész rendes, így sutyorogtunk a dunna alatt az asszonnyal, végül is befogadott minket, s egyre karikásabb szemekkel gyözködött, végtére ráálltunk a cserére. Sok holmija volt, szombat hajnalban keltünk, vittük a nehéz, faragott diófa szekrényt a szomszédal, aztán az ágyat, a nagyobb gyerek cibálta a szalmazsákot, a kisebbik kergette azt a megzavart egeret, amelyik a komód mögé fészkelte, behoztuk a macskát, az hamar elintézte az összest. Mi hamar behordtuk azt a kevés holminkat, amink volt, nem kellett bajlódunk, két nagyobb komód, két ágy, egy kis asztal és négy szék. Hamar megvoltunk. A feleségem mosolyogva tárta ki az ablakot, az égérszag miatt, mondta, és mosolygott, a gyerekek körbe-körbeszaladgáltak a szobában. Öreganyám is vidáman sürgött-forgott, kakast vágott, pörkölt lett belőle, még a szomszédot is marasztalta ebédre, nem volt szokása. Boldognak látszott, de azért piszkálta a kisebb gyereket, hogy egye meg a krumplit is, nyomkodja össze a villával, úgy felissza a szaftot, s ami mégis benn marad, csak mártsa ki a kenyérbéllel, mert ilyen kis törpe marad, ha mind meg nem eszi, ami a tányérjába kerül. A gyerek nagy szemeket meresztett, visszazájalt, ha törpe marad, elszegődik a tsz-be, krumplibogárszedőnek, le se kell majd hajolnia, csak skatulyába gyűjti a csípős szagú bogarakat. Ebéd után az öregasszony megkérdezte, mesélt-e már a férjéről, mi mondtuk, hogy nem mesélt, mert persze, hogy mesélt, de hadd meséljen, ha jókedve van, hogy mikor már nem tudott eljárni, a vizes hordóba lógatta a pecáját, annyira szerette, csak ült ott és lógatta a pecát, tudta, hogy nem fog semmit, de lógatta. Az öregapjáról is elmesélte, hogy az mindig tizenegykor ebédelt, az öregmama pedig csak délben volt hajlandó asztalhoz ülni, mindig külön ettek, s amikor elállították az órát, az öregapja akkor is a gyomra szerint evett, már tízkor megebédelt, az öregmama bevárta a déli harangszót, szerették egymást, de soha nem ettek együtt. Délután négyig ültünk az asztalnál. Aztán mindenki ment a szobájába, pakolászni, pókhálózni, belakni a szobáját.

Este aztán rájöttem, mire föl támadt kedve az Öreganyámnak szobát cserélni, mire föl csillogott annyira a szeme, mikor ráálltunk. Jó alvó vagyok, de talán az új hely miatt, talán másért, nehezen tudtam elaludni, s az első álmomból rögtön fel is ébredtem. Mintha neszt hallanék mesz-

sziről, lépések nesztét, de nem tudtam mozdulni, hogy megnézzem, kik jönnek. A lépések az ágy lábánál abbamaradtak. Nagyon féltem. Lassan felderengett három lárvaarc. Három sárgás, ködszerű arc hajolt az ágy fölé és körbeálltak, az egyik rögvést kezdené a mellemet döngetni, már emeli a kezét, de félbehagyja a mozdulatot. Összenéznek és tanácstalanul bámultak rám. Sem élők, sem holtak nem voltak azok a szemek. Vacogtam a dunna alatt, azt gondoltam, talán mégsem értem jöttek. Úgy tűnt, nem értenek valamit, újra az ágy fölé hajoltak, folyton sutyorogtak. Szerettem volna elhessegetni őket, gondolatban átkoztam az öregasszonyt, de nem tudtam mozdulni, nem is mertem volna. Amikor az öregasszonyt átkoztam éppen, felragyogott az arcuk, rám néztek, akkor jött az isteni sugallat, ezek az öregasszonyt keresik. Összeszedtem minden bátorságom, s megmutattam az irányt. Elmosolyodott a három lárva. Eltűntek.

Öreganyám másnap ugyanolyan morózus volt, mint szokott, kialvatlan szemekkel morfondírozott egész vasárnap, de nem mert szólni, mi a baja, egy hónapig bírta magát lábon, de többet már fel sem kelt. Novemberben temették.

Angyal mondja Ælmok

(részlet)

Kivonat a leggyakrabban előforduló Ælmokból, Angyal tanította Örtelmek, titkos jelentések, melyre még reganyÆlmok tótt engem, s a magam tapasztalataival is megtoldottam. Az Ælmok hordozta szerencseszÆlmokat is kiszÆmoltam, ha jól fohÆszkods, s imád meghallgattatik, akÆr lott n nyerhetsz vagyont (az Ælmhoz tartoz szÆmjegyet zÆr jelben rtam le).

Munka

Baasszonyt látni betegséged kiújul (22, 28).

B r rég nem remélt summát visszakapsz (39, 55).

Ellensöget legyzni Öröm, dicsőség, méltó jutalom kísér éber életedben (8, 48, 61), kitanultad Ég és Föld örök harcát, minden lépted az angyalok mosolya kíséri.

FogÆsz Félelelről, fájdalomról jelez az álmod, ha remegsz a fogásztól. Ha fájdalmad bátran túród, s a fogászt barátként tekinted, bátorságod példás, szavaid igazak, véleményed álmodban, ébren is kimondhatod, bármi, ami szájadból ered, igaz (46).

F ldet Æsni gazdagságod növeled minden ásonyommal; leheveredni a f ldre: haláloed helyét jelzi (70); f ldrengős: megváltozik az életed (13).

F vet kaszÆlni ha kaszád rosszul vág, hiába fened kővel, az nagy gond; ha z ld sz nß a fß hosszú életre számíthatsz, bátran tervezz (27)!

G dr t Æsni álmodban, mit eltemetsz, ébren többé nem félsz (5, 29).

Haj zni szerencse, hatalom, nagyság kísér utadon (35, 37, 46).

Házóp tős saját halálodról jel; beköltözni új házba: a szerencsétlenség már nagyon közeleg tehozzád; vésztolni: áldás száll családodra; eladni: nagy veszteség ér hamarost; ház ha ssze-ül: súlyos betegség éri édesapád (2, 63); ha bszet őrzel, mikor házba löpsz: tartós komorságba fogsz esni; k gy a k sz b alatt: erőd mutatja meg, milyen is a kígyó; a padlás: azonképp tudsz emlékezni a régiekről, miképp a padláson kiismered magad.

Herceg ha férfi álmodja, legjobb oldalát mutatja meg, szerencsédre utal, de veszélyre is figyelmeztet (1, 11), legjobb barátod, hű testvéred elcsalja hitvesed; ha nő álmodja, uradra vonatkozik, amit a herceg tesz, azt teszi majd veled urad is.

Kereskedni Szerencsétlenség ér közelgő utazásodkor (79, 82), ha álmodban valaki tanácsára hallgatsz, ő próbára tesz, a megalkuvás veszély, életed a tét. Nő álmában a kialkudott pénz a vágyak ára, amit a nő önmagának megtilt, s mégis szeretne, s miért hajlandó elveszteni az Örökök Országát.

Kocsis kocsiat lani: istencsapás, más dönt helyetted, érzéseid más irányítja, áldás helyett átkot mormol ajaka; kocsisnak lenni Álomban: öröm, önbizalom, odaadás, másokról gondoskodni öröm, s dicsőség (4); ssze-vissza hajtani: a felelősségérzet hiányzik belőled, otthonodban sincs béke, miképp lenne a világban; tolatni: a tévedésed belátod, új törekvésed javít sorso-don; el tni valakit kocsiával: nem törődsz önmagaddal, leszámoltál régi vágyaiddal, elfeledted, ki is voltál. Illés pr fta szekere: nagy áldás, Illést az Úr hollói kenyérrel, sült hússal táplálták, mikor a pusztaságban rejteket keresett üldözői elől, majd hirdette Isten igéjét, midőn megátalkodott pogányok felnégyelni készültek, az Örökök lángoló szekéren ragadták el az égbe, ki őt látja, szent életet él, s megdicsőül az Örökök közt.

K nyvk t1 jó időt jósol neked (26).

Kutat Ani szegénységed jele; belesni: gondok várnak rád (22, 33).

Lakodalmat rendezni balszerencsés fordulatot vesz életed; más lakodalmat rendezni: jó házasságot fogsz kötni; más lakodalmat vigadni: gond, baj, szerencsétlenség, közeli családtag halála; esk vin g rb lt jegygyűst lani: rossz házasságot jósol a látás (10, 30).

Lovag, nagyör felnéz rád fiad, tisztel téged (25).

Lovas elfeledett barátod közelít házadhoz (17).

Nyomda vitakozni fogsz testvéreiddal az örökségen (46).

Pesztor nyugodt életet jósló látás (18); riás alakban lóp elől: Ő a benned élő Istenfia, a Megváltó, s igen nagy tisztességről, erényes életedről tanúskodik.

Rabl jó barátot lelsz ott, ahol nem is keresnéd (30).

S rt Ani jó házasság (5, 56).

Szónát kaszálni nagy szomorúság, háború sötét fellege közeleg, harcba ne indulj, mert a Halál kaszál le téged (19).

Tollkereskedni: nyugtalanság (19, 21). Etessed meg tyúkjaid, a vöröst éppúgy, mint a feketét, tarkát, s figyeljed viselkedésük, ha a vörös veri a feketét, tudd, rosszakaród haja színét, s tudd, ki áll ki érted, ha baj van.

Vándork sz ríbs érdemes útra kelned, jó útitársad akad (6).

Tét

Aludni szorongásod nem múlik, ha nyugtalanul alvó ember szerepel látásodban; szeretinnél aludni: öröm, melyet nem mersz másokkal megosztani; idős emberről aludni: halálod nyugodt lesz (37).

Asszonyruhát hordani kétség, gond, bánat emészti szívedet, megtévedtél, bízz, mert bíznod kell, s meghallgatnak az Égiek (30).

Asszonyt lelteni megcsalatsz a szerelemben (15, 35).

Beszólni sokat beszólni: ha nyelved álmodban egyfolytában pörög, ébren elszalasztod szerencséd, s ezt észre sem veszed (78). Ha nem űrted, mások mit beszélnek: túlságosan félsz a világtól, fogad úgy vacog, nem hallod, a szavak mit mondanak neked.

Bárk előtt állni düh, méreg (56).

Csokoládét inni túlzó, vérbő vágyaid pokolra visznek (1, 7, 16).

Csokolni elfogadod, akit megcsókolsz, miként Krisztus urunk elfogadta Mária Magdolna csókját, ki egykor ördögökkel hált, velük evett, mulatozott, de meghatotta a mi Krisztus urunk szent beszédje, s megsiratta bűneit, Krisztus urunk megbocsátá néki bűneit, s elfogadja csókját; anyagalt csokolni: törekvés az Örökökkel egyesülésre; asszonyt csokolni: nagy nyereség, jutalma a vakszerencsének (79).

Enni ha zlik az űtel éhínséget jósol neked a látás; nem zlik az űtel: sanyarú jövő; űtelt vésztelni: szerencsét jelent; fizni: bőségben, gazdagságban élsz majd, ha ébren azt eszed, mit álmodban főztél (47, 59, 63).

Épöt hányni végső bajodban nagy segítség, ami fojtó, s nyomasztott visszás életedben, az ellen tiltakozol álmodban, ha ébren még nem is mersz a bajjal szembenézni (44).

Feltámadni szerencse (64, 30).

Fonáksgot elkvetni közelgő balszerencséd látása ez, a Mennyek Ura óvó szeme figyel rád is, eltévelyedett bárány (8).

Gazdagodni Vízre ne szállj, belefúlsz (10, 57).

HÆzasodni boldogság; menyasszonyt holtan látni: következő átkod teljesül (81);
hÆzasságot rősz: tűzvész, emberhalál, végromlás (39).

HÆziasszonyt aludni rosszindulatú pletyka kering rólad (21).

Hegyre felkapaszkodni fáradt vagy, szembenézel nehézséggel, életed első fele lassan letelt, midőn rosszul ment sorod; hegyről leereszkedni: szerencsecsillagod felragyog, életed második, jobbik fele vár rád, midőn magad, s mire e földön hivatott vagy, megismerned engedik az Örökök (40), csatázol, s végső félelmed legyőzete vád még rád, bizakodásod, reményed nem hiábavaló, bár a halál téged sem kerül el, de szorgos imával dicsérve minden nap közelebb lépdelsz a Menynyek kapujához.

Hest venni játékban nyerni fogsz, de lelkedre vigyázz, mert az ördög jó sáfár, ha elnyer, nem ereszt (2).

Ímitanulni az Örökök áldása szorgalmadra; homokba írni: szerencsétlenség; könyvet nyomtatni: öröm (2, 42).

KÆt inni bosszúság, keserű magány tölti el bensőd (44).

Kenyeret enni tisztességes életed az Örökök is elismerik; vesztet inni: a bujaság veszedelme (5, 26, 90).

Kiabálni nagy öröm ér, barátod, ki eltűnt, megkerül (32).

K nyvet olvasni ajándékot kapsz, de szíved mégis szomorú marad (8, 47, 88).

Levelet kapni szerencse; levelet olvasni: jó hírt kapsz; mi: tolvajok szemelték ki a házad (22).

Mőszarlas fogolynak szabadulás, bűnösnek segítség, szomorú arcáról eltöröltetik a szomorúság (67).

Mőzet enni drága áron vett öröm, fikarcnyi boldogág (76).

Rep lni rep lni: nagy szerencse, erő, önállóságra törekvésed jele; egyed l rep lni: vágy a mindennapi gondoktól szabadulásra, gyakorta megvilágosodást előznek a magányos repülést tartalmazó álmok, mert sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak; magasan rep lni: tisztelet övezi lépted, ha segíteni fogsz mások baján; alacsonyan rep lni: gazdagság vár rád, mely öröm, s veszély, az Úr, mikor teremtett, lelket is adott teneked, viseljed méltón, mi rád szabatott, s Dicsőség vár Ítéletnapkor (60, 76).

Papot látni hosszú élet (17).

PÆlinkæt inni örömhír (10).

Pőzst látni öröm; kapni: jó házasság; gysjteni: nagy tisztesség; talátni: szerencsétlenség; k l-

teni: bosszúság (79).

Röszvőtet nyilván tani súlyos betegségbe esel, halálos kór környékez (10, 17, 20).

Ritka kincset találni gond, baj övezi sorsod (87).

S rban fek dni gond, betegség (51).

S ltet enni Sültet enni szerencsétlenség, halál jele (39), s ltet habzsolni: egy romlott szív önön bűnei súlya alatt megszakad, poklok fenekére vonja telhetetlen mohósága parázna lelkét, nincs az a szárny, nincs az a fohász, mi onnan kiragad, csak az Égi Kegyelem.

Szamlát kifizetni gondjaid felszaporodtak, megoldani mégis rest vagy (39).

SzAmolni Szerencsétlenség, aggodalom. (44, 56, 62, 85).

Szellemet látni közeli haláltól félsz (7, 24).

Sz njátókat nőzni rossz hírbe hoznak ellenségeid (49).

Szoptatni szegényeknél szerencse, gazdagoknál hányattatás; hajadonoknál közeli házasság, házásoknál özvegyiség jele (64).

Sz lőst látni Ha nő álmodja: gyermek utáni vágya megnőtt; férfi álmodja: irigyli a nő erejét. Idős ember álmában: segítség érkezik majd az ínséges időkben (16), a szent gyermek sz le-tőst látni: ráébredsz az Örökök tisztaságára, fájdalmasan szerzed meg a tudást, győzol minden gonoszon, miképpen Dániel az oroslánok vermében, igaz hittel, kik ellened támadnak, örök kárhozatra jutnak.

Testvőrel beszélgetni hosszú, de kellemetlen élet vár rád (29, 55).

Uralkodni végleg elveszted gyermekeid tiszteletét, rászolgáltál (73).

Utazni Életed maga az utazás (1), mióta Mihály arkangyal által kiűztünk a Paradicsomból, nem leljük igazi hazánk. Ha álmodban æton vagy, hatalmas vagyon vár. Lassan utazni hosszú életre utal, rohanást, sietisen, nyargalva utazni: a közelgő végre figyelmeztet, nem találsz nyugodalmat, alkalmat a vezeklésre. V zen utazni: szerencsétlenség (36). Utazás közben kőregetni: balsorsod miatt minden rosszra fordul, szégyenben fogsz elégni, arccal borulj a csupaszföldre, bánjad meg bűneid (46). Másokkal utazni: magad másokhoz méred, hiába, nyissad ki szemed, emeljed fel tekinteted, az égre nézz, ne az igaztalanokhoz mérjed magad, Krisztus Urunknak is magának kellett a Kálvária hegyére cipelnie keresztjét, ő legyen példád, ne más.

szni Álmodban nyugodtan æszol? Vágyaid beteljesülnek! (51). Ha belefulladász simatükrű tóba, tamáskodásod, félelmed nem alaptalan, élj erényes életet, tartsd meg a parancsolatot, s nem érheti bánat szívedet; mőlyv zbe mer lsz: titokkal szembesülsz; forr v zben æszol: túl heves vagy, agyongyőtrőd hites társad, mint Ádám Évát a Paradicsomkertben, mit képzelsz, miért lángolt az angyal pallosa kiűzetéskor? Légy tekintettel asszonyodra is, ne csak természeted kö-

vesd!

Valakit verni szerencse; magunkat verni: balszerencse (14, 7).

Vendög örkezik drágaság jön hamarost (44).

Vendögsögbé menni közeli éhhalálra figyelmeztető jel, légy takarékos, ne pazarolj (48).

Verekedös álmodban a verekedés öröm jele éber életedben (66).

Vigasztalni nyugtalanság, izgalom vár rád a következő napokban (2, 24, 66).

Gy gy tAs, j slAs

(részletek)

J slAs imak nyvvel elébb kinyitni a szentkönyvet, kamarád kulcsát kössed zsinigre, lógassad a szentkönyvnek lapjai közé, de kössed által a szentkönyvnek oldalát, a kulcs ki ne essen, de lazán ne is lógjon a szentkönyvben. A szentkönyvet élével tartsad, a kulcsnak alja kilógjon a szentkönyvből, alulról könnyű ujjal érijél hozzá, te kinek jósol a kulcs, s a szentkönyv. Az, ki jósol néked, tudója legyen az Örökök titkának, imádkozzon rózsafüzért, s te, kinek jósolnak, mormoljad utána az imát, majd figyelmezz erősen arra, mit fürkészni vágysz - édesmamámnak a férje nevét jósolták így - mormolták sorban a férfineveket, s a kulcs megfordult a szentkönyvben édespapámnak nevére.

rAdulAsra val szentjánoskenyér fának magját vedd, s így borogatást tégy a bajra, fohászkodjál fennhangon:

Atya Isten segélj engemet,

Fiú Isten segélj engemet,

szent Lélek Isten, segélj engemet!

Mondogasd el háromszorra, s imádkozzál fájdalmas Szűz Anyának kegyelméért 1 Hiszekegyet, 7 Miatyánkot, 7 üdvözlégy Máriát.

SorvadAsra val mondAs ébredés után egyből menjél bodzabokor elébe, annak virága megment sorvadástól, sárgaságtól, fohászkodjál fennhangon:

Atya Isten segélj engem,

Fiú Isten segélj engem,

szent Lélek Isten, segélj engem!

Most patakhídján általlépek

Vízben játszék három fiú

Vörös, fekete, szőke.

Atya Isten segélj engem,

Fiú Isten segélj engem,

szent Lélek Isten, segélj engem!

Véremem, húsomon segéljetek!

Most átkelek a patakhídján

Három fiú segéljetek

Segélj vörös, segélj fekete, segélj szőke!

Mondjal el 7 Miatyánkot Úristenünk kínszenvedéséért, 3 Miatyánkot azoknak a megholtaknak a lelkéért, kik sorvadásban elhaltak.

Boszorkány ellen

Sárga halálfej, eltiltalak házamtól,
eltiltalak ló-, tehénistállótól, eltiltalak ágyamtól,
át ne lépj rajtam, lépj be más házába, s mire minden ormot megjársz
felkél kedves napom, akkor fordulj be hozzám, én felkelek, s te nyugszol
az Atya Isten, a Fiú Isten és szent Lélek Isten nevében, Amen

Gyomoröngőssre amitől fáj a gyomrod, azt vedd kezedbe, s menj ki házad mögé, mondogas-
sad el az első imát, akkor vedd a szádba azt, mi néked ártott, ha hús volt akkor húst:

Ártó szelek, eridjetek ki húsbomból,
Vér, csendesülj, térj vissza nyugalmadba.
Hol eddig voltál, oda jussál,
Térj vissza nyugalmadba.
Összeráglak, Hús, szétcincállak, Hús
Kiköpöm rostjaid, eltemetem rostjaid
Hogy megnyugodjál, s megnyugodjam én is.
Atya Isten, Fiú Isten, szent Lélek Isten nevében
Menj vissza nyugalmadba!

Orbánkra

Midőn a Szűz Anya köztünk lépdel
Fényes szent tűz világol az égbe'
Fába belecsap a villám
Fölé teszi hófehér kezét a Szűz
Úgy emelem én is a kezem
Ahogy a tűz kialszik, úgy az orbánc elmúlik!
Gonosz sárkány porrá ég!
Eltávozz húsbomból és véreimből orbánc!
Ekkor háromszor fújni kell, s gyógyulni fogsz hamar, ez oly biztos, hogy János tanítvány Jézus
Krisztust megkeresztelte. És mondani kell atya Isten, fiú Isten, szent lélek Isten nevében 5 Miatyán-
kot, 1 hiszekegyet a fájdalmas Szűzanya tiszteletére, amint Ő köztünk lépdel.

Fejfejsra

Fejed úgy kel fel, ahogy a Nap kelt
Fejed úgy nyugszik le, ahogy a Nap nyugovóra tért
Így segít neked az atya, fiú, szent lélek Isten, imádkozzál 3 Miatyánkot Úristenünk kínszenvedése
tiszteletére, és még 3 Miatyánkot azokért a megholtaknak lelkéért, kik főfájásban haltak el.

Németh J. Attila

Arra gondoltam kedvesem, hogy szétkuszált

Dolgaink hirtelen elrendeződnek helyükre
Kerülnek végre a pincéből a levedlett ruhák
Gondjainkat a sárgarépa mellé vermeljük
És mit ad isten jól szuperál a Beretta kazán
A lépcső nem jajdul fel minden lépésnél
Ízleni kezd egyszerre a spenót és a marhamáj
Tízkor esténként nyugovóra térünk
S nem mondom többé "Most ne dumálj"
Mint a birs a kertben majd szélirányban élünk
Lenyesünk mindent ami korcsult ami fáj
De ma még hadd legyen érdes unott rosszkedvű
Szertekuszált ma még csak legyen mindenem úton
S hadd érkezzon meg később egyszer valaha talán

Amiről nem beszélünk

Amiről nem beszélünk
Az eltaposhatatlan
Nem test és nem kísértet
Árnyékos néma katlan
Titokban itt jár köztünk
Ahogy reccsen a térded
Ahogy fájdalmad illan
Ott van a mozdulatban
Baráti kézfogások
Indázó erdejében
Lapul az elveszettben
Kiált a megtaláltban
Atomja el nem hibban
Rád néz a múltból
Jövődből visszarebben
Terjed az álmaidban
S rímel nevedre ebben
A mondhatatlan versben
Amitől éjjel félünk
Amit szemek megalvad
Homályán néha látunk
Amiről nem beszélünk
Aminek foglya lettünk
Amiről tudjuk: nincs
És ami mégis itt van

Köt antik t redők

Éléskamrámban ma szakajtó lisztem a földre került
Épp ahogy egykor idült életem a semmibe dűlt

*

Éléskamrámban ma szakajtó
Lisztet dőtt fel tárva az ajtó
Mind kiterült

Mint kiderült
Úgy életem volt mint ki derült
Égből a földre került

Legjobb s r-

E
László
mióta
ide térült
azóta
végképp kifehérvült

(Fehér László)

Égi palettádon
a vers
Pinke

fekete
avagy
pink-e

(Pinke Miklós)

Dienes Ottó
Nem szabadult attól
Épp csak odaát
Kergeti az ideát

(Dienes Ottó)

Testére a Tanár Úr
Az éjt vont a taláru
Lelke felhő ormán ül
Magyart okit Román-ül

(Román Károly)

Hiába volt a
Hegedűs 2 holta
Az Úr is nahát
Elszámította magát

(Hegedűs 2 László)

Sebestyén Póter

Aki r zsafát farag

Orsós Jakab emlékének

A lányt megdönteni félig beérett rozstáblában kell.
Ezt mondtad és bizisten kacsintottál.

Nemrég olvastam: az említett gabonaféle fejlődése
közben olyan alkaloidák is keletkeznek,
amik a nemi vágyat növelik, tehát afrodiziákumok.
Lehet, hogy nem ez a legfontosabb vagy legszebb
bölcsелеm amit eleresztettél, ámde igaz, efelől
kezeskedem: kipróbáltam és működött.

Egyébként is, vén cigány, tíz mondatodból kilenc
valódi, fontos és igaz volt, és ilyen találati
aránnyal nem büszkélkedhet senki, legalábbis még
egypár évtizedig. És odafönt se úszod meg.
Szerződtetni fognak, hogy beszélj arról, amiről
akarsz. Kötetlen munkaidőben.

A nekem faragott kanalakat és egyéb eszközöket
ezennel használatba veszem. Felháborító módon
abbahagytad biológiád, és így nem maradt sem
öncsaló remény, sem semmiféle egyéb választási
lehetőségem.

Adashiba: első sz netjel

Nem akarom többé a Készítő rejtvényeit
sem megoldani, sem megállapítani azt, hogy
megoldhatatlanok. Ne firtassuk, miért.

Nem tréfadolog.

A kultú Artemisz templomára emlékeztető
faj- és kortársait

Felgyújtom ezt a haláli halivúdot.
Aztán megírom. Elkopik három grafosz.
Nem kaptok el, mert savat iszok vagy lúgot.
Az vagyok, amik ti: kultúrhérosztratosz.

De profundis

Lesz-e még annyi erőm hogy újratöltsek?
Meddig tarthat egy másodpercnyi zuhogás?
Kik, mifélek ezek: gyilkosok vagy bölcsek?
Hallucinálok. Csupán csendes kopogás.

Hát szervusz sötétség, mosolygó barátom.
Te vagy hát, ki e roncs időben rámtalál.
Régóta vártalak. Veszem a kabátom.
Talán megbocsátod: szívem még kalapál.

Beck Tamás:

Földfogyatkozás

Percnyi valóságban oly gyorsan rítek a látszatok.

(Octavio Paz)

Mintha a tájnak támaszkodnék mutatóujjaimmal, nem az ablaküvegnek...Bach D-dúr szvitjét hallgatom, s várom a földfogyatkozást.

A csillagászok szerint ezer évben talán egyszer fordul elő efféle anomália. A mechanizmusát is elmagyarázták - de aki ismer engem, tudja, hogy édeskeveset értek a természettudományokhoz. Nem is voltam hát képes felfogni, akármilyen közérthető.

Most sem erre gondolok. Az ezernyi lámpafényt nézem, hallgatom ezernyi otthon csöndjét; sok-sok életet. Kevesen feküdtek le így hajnali fél egy felé. A többség ujjongva, izgatottan várja a nagy eseményt: a szobák mélyét nevetés veri föl, sosem hallott elméletek cserélnek gazdát a Napról, a Földről..., létezésünk határaitól.

Zalaegerszeg ez, az én Zalaegerszegem. Mintha megannyi ostromló venne éjjeli szállást, megszámlálhatatlan tábornok melegében. Ameddig a szem ellát, pislákoló fénypontok kapaszkodnak fel mindenfelé: Ebergényre, Bazitára...S valahol északon a kivilágítatlan, hallgatag légvár, melyet egész életünkben ostromolnak.

Mit is mondtak a tudósok?! Háromnegyed egykor... És valóban; nyugaton halvány derengés támad, s ez elég ahhoz, hogy megpillantsam a kismillió erkélyt, tömve lakókkal. Napvadász szemüvegek kerülnek elő, érdes hangok intik csöndre az aprónépet...sietni kell, az égitest csupán öt percre tűnik majd föl a látóhatár felett, aztán újra alá bukik! S mintha semmi sem történt volna, marad a nyomasztó sötétség reggelig.

De ami a következő pillanatban történik, az szét is foszlatja gondolataim a sötétséggel együtt. Valami zene kezd lüktetni fülemben, sejtelmes dallam, mely hajóként hintáztatja tovább a tudatom. Redőny résein párállik így be a hirtelen délelőtt: az újhegyi dombok is csupán sugaranként engedik a tájra a felismerést.

Előttem az elmagányosodott város: üres, néptelen utcái az éjféle napfényt esőverte betonként ragyogtatják vissza. Látom a boltok sorát, a kirakatok előtt most nincs vágycsoport. Aztán néhány kávézó terasza; de a napernyők alatt nem sülkereznek egymáson heverő, szemérmes combok, amint titkukat rejtegetik összebújva. Nem flangálnak céltalanul ödöngéstől és önnön jólétüktől megfáradt aranyifjak a kaszinó és a gyorsétterem között, miután ráuntak a legújabb autószeria nyújtotta csodákra. És nem látom szembejönni velük magamat konokul, de ki nem égve: a vidéken rekedt különcöt, aki nem hajlandó előlük kitérni...mert tudni véli, mennyit érnek.

S megint a csend: az ámulat számvetése mindazzal, amit igaznak hitt. A szavak renegátok, többet elvisznek belőlünk a másik számára, mint amennyit adni akartunk velük. De a hallgatás - az mindig pont úgy, és pont annyi...

A Balatoni út megolvad, és hömpölyög tova, keletnek. Barokk főúri szalonokból megszökött gyerekek kacszáznak lapos kövekkel a vizén. Amott a plazában most elhalkul a technozene, s mezítelen csoportok tódulnak be automata ajtaján - kezükben kötél, amivel saját hátukat ostromozzák. A belső térben visszhangzik a gregorián ének... Ezernyi gyertyát gyújt egy láthatatlan kéz az épületben, melyet most palotává szentel egyetlen pillanat. "Feketepárduc", az ostoba tekintetű butikos lány csipkés rokokóját növeszt magán, és az végigsöpri a bálterem parkettjét, amint odalejt hozzám, hogy elkezdje velem a nekem ígért menüet.

Karcsú tornyok szertesét, ódon házsorok közé ékelődve; Bécs és Neuschwammstein termékeny násza...De az ostromlókra ekkor rázúdul Újhegy lejtőiről a felmentő sereg, mint fergeteg. Sobieski és Károly herceg katonái kegyetlenek. Bajszuk, akár egy darab füst, szemük eleven párázs. Villogó kardként forgatják angyalnyelvük. Egerszegi lakosok rimázkodnak térdepelve kegye-

lemért, mielőtt a haláltusa utolsó görcseiben kiszenvednének a véráztatta Kossuth utcán...S az Apokalipszis lovasai berobognak a felszabadított légvár kapuján. A védők hangos viváttal köszöntik őket, egy lógó bajszerű strázsamester törött, vérmocskos kopját lóbál örömeiben. "Ugye, hallgatniuk kellett volna bölcseikre?! Megmondták nekik, hogy minden légvár bevehetetlen!"-üvölti rekedten, s iszákjából kikandikál a szalonna; zöld a penésztől, mint egy darab réz, mely szintén őrizgeti múltját... Jótét lelkek szaggatják fel a Dísz tér köveit, hogy elhantolják a halottakat.

"A fene egyen meg benneteket!"- ez már az én hangom, amint a valóságból visszaébredek a látszatra. A szomszéd kisgyerekeknek szól, akinek megártott az éjjeli napsütés, és eufóriája felriasztott a szellemidézésből. Rendezetlen gondolatait viháncolva kiáltja világgá, míg szülei a döbbenettől merev arccal be nem vonszolják az erkélyről. Nem, ő biztosan nem látta azt, amit én! Fejében nem dobol mostantól lüktető vérként egy szörnyű gondolat, ha végigtekint mihaszna életén...

S pillanatnyi habozást követően a Nap elindul vissza az erdőkkel, dombokkal, házakkal benőtt sejtelenbe: alkonyodik. Vajon felidézhetnék-e szertartásaink a mindennapokba vetett hitünket? Ha most asztalhoz ülnénk, s kedvesünk magára kerített kötényben élénk tálna a rég kihült paprikás krumplit újabb vacsora gyanánt; elhinnénk, hogy negyvennyolc órát éltünk végig legutóbbi feltámadásunk óta? Kitalálnánk egy másik délelőttöt, egy másik délutánt is...?

Egyre kevésbé lejt a napsugárzás, lassan vízszintesen borítja be a várost: akár egy pléd, melyet összegyűr az alatta tanyázó mocorgás. Az elmúlás színpompás játékában tobzódnak felhőkarcolók, templomok, hidak és hegyoldalak. Egymás után gyulladnak fel a reflektorok a délnyugati sztrádán, mely a közeli átkelőhöz, egy gazdagabb világba igyekszik. Szinte látni vélem infravörös éjjellátó készülékekben a házának indult szlovén határőröket, amint le vadászott zalai chuiqano-kat terelnek tucatszám, utálkozó arccal a Tenke-hegy felé egy tölgyes tisztásának peremén...

A Stadion utca sötétjében autó próbálja magát keresztül könyörögni a karneváli tömegen; nyitott tetejű limuzin, hűtőrácsával udvariasan vigyorog. Türelmetlen, öltönyös utasai dudálnak, ordibálnak, a kocsi orrán kis zászlót tépdés a szigetek messziről érkezett, tűzforró lehelete, a diplomáciai testületét. "Lekésíték a világ végét?"- üvölti túl a közeledő macskazenét egy cipőtisztító fiú, és egynapos uralkodása delelőjén cha-cha-chát jár a fényezett motorháztetőn. A Perfidia csodálatos dallamai eltévedt vendégekként téblábolnak a kokalevél rágásától erősen megritkult, kén-sárga agyarak között.

A Santa Maria Magdalena-székesegyház kapuszája tátva, akár egy ámuló óriásé: aztán csak elmondja ő is akadozva, hogy mire gondol. A junta hadseregének két tisztje lép ki a templomból, vállukon antantszíjjal - mintha tanító húzná át írónnal tanítványa rossz megoldását egy füzetben könnyedén...Ma számukra is megengedett a jókedv, vékony bajusszal feldíszített, sebhelyes arcukon. Fensőbbeséges jóindulattá szelídül a megvetés az összegyűlt plebs iránt. Közrefogják megalázott, meztelen foglyukat, aki egy másodperccel később követi őket. A bazitai rengetegben tördelt vesszők tövisei homlokcsontjáig szaladnak, s a friss sebekből vér fakad, mely utat tör magának egészen a kínzástól zavarossá vált szemekig - ő mégis oly természetességgel lépdel le a lépcsőn félvakon, mintha csak verejték zavarná. "Corpus Christi..."- rebegi néhány száj tétován, s a morajló tömeg elcsendesedve borul térdre a Király előtt, sorban mindenki a hosszú Rákóczi úton. A katonák haboznak. Egyik-másik már-már puskatust emelne a hozzá legközelebb téredeplőre, de parancsra várnak: zavartan tekingetnek a homlokzattal szemben felállított díszemlény felé, ahol maga a kormányzó foglal helyet. De ő nem agyalágyult.Tudja, hogy a Názareti nem Keresztelő János módjára tanít, bátran elítélheti hát Barabást, anélkül, hogy a másikat szabadon engedné.Ha azt akarja, hogy ez az istenverte csőcselék elfeledje a Che Guevarákat...ha szeretné, hogy Egerszeget már hagyományosan az ő támogatójaként emlegessék...bizony, hódolnia kell. Alig észrevehető mosollyal felemelkedik hát helyéről, hogy rögtön rá is ejtse térdét az emlény bársonnyal leöntött padlózatára, amint karinges, termetes papja elvonul előtte a monstranciával. S az erre kirobbanó taps jótékonyan elfedi szintén térdet hajtó tisztjei csúfondáros, galád ingerkedését: "Üdvözlégy, zsidók királya..."

Nem tudni már, a nép kit ünnepel, de a governadort pontosan ez a cél vezérli. Hirtelen felsír egy fuvola, talán a búcsúzó Nap után, aztán tíz-tizenkét gitár is vigasztalni kezdi. Hátracsapott sombreroók vonnak glóriát néhány ördögien borostás, vigyorgó pofa köré, amint ordítva rákezdenek panaszukra, a Guantanamerára. Hirtelen rádöbbenek, hogy a csituló szél szárnyverdesést kísér: Quetzalcoatl, az isteni madár letelepszik egy alkonyattól átizzított ebergényi háztetőre, s onnan fordítja vissza felénk fejét, lehuny szemekkel, komolyan. Nem látja, amint tőle balra áldásra nyújtott karokat növeszt a tévétorony, hogy e dombtetőre költözött Redemptőr hatalmas ölelésében történjék tovább minden...

Bár a fegyverbegyűjtési rendelet most is érvényben van, mégis puskák dörögnek a Mindszenty téren. A tömeg feledi sorsát, és tombolni igyekszik egyszer az évben. Sorban az út szélén virágfüzérrel befont óriási asztalok állnak; roskadásig meg vannak rakva sáfrányos lé partján strandoló, felboncolt teknősökkel, valamint gellénházi kaláccsal, melybe méz gyanánt sütik bele a szerelmi vágyat felrázó délutáni Nap aranysugarát. Amott meg majoránnával megrontott, bőrükben pirult libák nyújtózkodnak kényelmesen a kormányzó kegyéből...S mindehhez persze a hegyek őszes fűrtjein termett százféle harmat: leginkább olcsó lentihegyi noa, melyre csecsemőinek butítását is rábízta a köznép immár évszázadok óta.

S a nők! Gazdátlan labdaként pattog egyikről másira a tekintetem, míg el nem kapja és magához nem szorítja egy szőke, ki csodamód keveredett a mulattok közé. Csupasz combjait az elköszönő nyár szégyenlős zománccal vonta be búcsúzóul, mely még édesebbé torzítja a látványt, akár a cukormáz az ehető marcipán babákat. S e tapintható képtelenség egy ponton a kis szoknya hullámozó kékjébe veszi be magát: a pongyola hol újabb báját fedi fel Juanitának, hol pedig megbánást tanúsítva húzódik vissza a törekeny térdecskék felé. Mint zuhogó fény, tánc közben csapkodják nyakát tincsei, amiket összekócolt megannyi szeplőtelen hancúrozás a gyerekszobák tudatlan csöndjében. Vonásait gondatlanul szanaszét hagyja arcán, melyet tartósan megszállt az önfeledtség...De a valószínűtlenség fátylán át is észreveszem, hogy apró szeme kerekre nyílik, és néma esdeklése csöndet visz ebbe a felfordulásba, amint rámvillan tekintete.

Talán szerelmes belém tíz éve titokban: a kivándorolt hidalgo fiába, ki hetési birtokán egyetlen este sem mulaszt el jó éjszakát kívánni mesztic nádvágóinak? S folytatódik vajon majd ez az olcsó latin románc, melynek forgatókönyvébe egy felfedezetlen képzelet csempész bele radikális társadalomkritikát? Kézenfogva is szemügyre vehetjük ugyan: a mai fiesta miként bont le minden válaszfalat, amit csak felhúzhatott ember és ember közé a történelem? Az émelyítő módon felékszerezett tisztfeleségeket, a tanácsosok fintorgó szeretőit, amint egy nap erejéig kezűket nyújtják azoknak, kiknek érintésétől egy életen át menekülnek? A kaszaházi felhőkarcolók lábhoz parancsolt, emberarcú kutyáit, akik favelláik bádognoklában abszintként hörpölik magukba az érzékiség és a győtrelem gyúlékony elegyét? És papírra veted-e mellettem könnyes szemekkel, Kedves: "...akár egy danse macabre forgatagában nem emberek, hanem sorsok lejtik egymással a táncot, titkos küzdelmük mozdulatait a szamba lépéseibe rejtve..."?!

"Maga nem megy lefeküdni?! Már lement..."

Igaza van a szomszédnak. De nem őt nézem, nem őt hallgatom, míg megingatja fejét, ezeregyedik alkalommal is elmormolja magában: "Álmodozó!"- s ahogy belép a balkonról, és beléjük rúg, megcsörrennek üres üvegei a padlón. Nem is a város ziháló, izzadt testét - fel van ékszerezve lámpagyöngysorokkal, melyektől a hajnal fosztja meg majd, mint szélhámos szerető sokáig alvó kedvesét egy feledhetetlen éjszaka után. Nem a visszatérő Hold elé siet virrasztó szolgálja személyemben, hogy ajtót nyissak neki, s ezüstös asztalához ültessen engem, míg a többi hatvanezer sorsa sírás és fogcsikorgatás...

A megfogyatkozott Föld megint magára hízlalja múltját, s az utcák benépesülnek emlékeimmal. Az egyik Berzsenyi utcai lépcsőházban forog velem a valóság újra, miközben hömbölgök a padlócsempén apám rúgásaitól - tükröket vakíthat úgy meg a fürdőgőz, ahogy az ő szeméit a pára, mely szájából iszonyú árulását hordozva szökken elő: "Faszikám...! Az én asztalomról csak az vehet, aki a pénzt lerakja...!" S rá tíz évre, egy elfüggönyözött páterdombi nappali oltalmában ismét kiszenved sikítva egy idegen házasság a karjaimban - íratlan tenyeremet ajkához emelik kre-

ol kacsói, hogy sorsot nemzhessen rá számomra csókjaival...

Zalaegerszeg fölött az ég mintha egy bekapcsolt tévé üvege lenne. Látod és hallod Istent, és elhiszed, hogy rád néz, és hozzád beszél. De ha többször sem válaszol kérdéseidre, és feléje nyújtod kezedet, hogy legalább megtapinthatd Őt - döbbenet érzed, hogy arca képernyőszerű és független érintésedtől. - Vajon melyik filmben kaphatott főszerepet?! Oly mindegy ez...!

Lehalkítod a készüléket, hogy a Valóság D-dúr szvitje kihangosodjon helyette.

(Zalaegerszeg, 2003 október)

Csontos János

regedi férfi d ny gi

Megszépülnek a régi lányok,
bár elbánt velük az idő.
Eltérülnek igék, arányok,
legyűr a képzelt túlerő.

Mi lett volna, ha... Újrakezdve
csábít az elherdált esély.
Édes a múlt töppedt gerezdje -
aszúja szomjra mit sem ér.

Abból a csókból más fogant meg,
más génállomány, más jövő.
Kínálta szép bogyóit: hadd edd,
primőrrel csalt a nyárelő.

Így lett a jobb. Derűs valóság
elsápaszt fantomfényeket.
Ne csócsáld álmok rágós húsát -
ízleld az ingyenc lényeket.

Habár te voltál ott és akkor -
nincs visszatérés: állj tovább.
Meg nem idézi fanyar vackor
elmúlt szerelmek mákonyát.

Vadamos

Vadamoson, az alsó végén,
merre már műút nem vezet,
megtorpan az emlékezet,
állunk az élet meredélyén,
képzelt szakadék cakkos szélén,
eldudált nóták hada mos:
ez Vadamos.

Itt, egy fehérre meszelt házban,
ahol a kút is kerek,
kis családunk, kétgyerekes,
rádöbrent: rajtunk mennyi máz van,
bár nem fürödtünk még a gyászban,
nett volt a lelkünk, takaros.
Hej, Vadamos!

Jönni filozóf vendégségbe,
jóbarátokkal kapni hajba,
mit meg nem ért e kultúrpagta,
azt hittük: nem lesz sose vége:
szív-eszperantónk söpri félre
a halált. Légy hát szabados,
mint Vadamos...

National Geographic

Ahogy a hízelgő gyerek
az apját szeretgeti,
úgy e világ (lapos, kerek)
csókol, dorombol, édeleg,
elénk fest pasztellképeket -
idilli Szerengeti.

Aztán a lurkó hisztizik,
sőt pofozósáknak tart,
elparentál hetedízíg,
gyomrod is föl-le liftezik,
Szerengetiből így lesz itt
fölperzselt nemzeti park...

Balkán

Besoroztak a háborúba,
csatározunk ködbe borulva,
ellenség asszonyára hágva.

Megvan a böjtje most e táncnak:
fogyaként a riadóláncnak
azt kémleljük, hogy merre Hága...

Kovács István

Haikuk

Eskü-sorminta
a tavirózsákon túl...,
fénycsobogásig.

Évgyűrűs égbolt.
Pajzskerek aknatető,
fénykibejárat.

Szamárfüles rét,
zöld kalamáris a fűz,
tinta-szökőkút.

Szótlan oromdész;
dér verte csipkebokor
a sziklatetőn.

Kísértet-hajnal.
Hegygerincet fordít ki
a fény ekéje.

Parlagfű-világ;
vad kengyelfutás a nyár
kifulladásig.

Gótikus fohász
a szószék ajtóíve.
Csukva a lélek.

Pirkadat-ékkő.
Fölparázslík a templom
néma harangja.

Ó, diófalomb!
tört tetőcserepekről
töröld le nevünk.

Enyészet-mámor;
a borházról borostyán
kúszik a Holdra.

Verkli-keringő;
elszabadult álmaink
körbefogása.

Bozótos parlag.
Egy-két hajdani présház,
kripta a tájban.

Ó, búzamező!
földutak-keretezte
árnya a napnak!

Öröklét-bölcső;
végtelen barázdapár
tolja a Holdat.

Leroskadt kereszt;
tévutak sorompója,
emelkedésünk.

Szikkadó hordók.
Földanyánk látcsövei
néznek az égbe.

Zömök pillérív.
Élő vitrázs a tájkép...
Függönye zápor.

Örök-élet-kép;
fény-pelyhek havazása
a vaksötétben.

Imakönyv a táj;
a völgyben lélekjelző,
zsolozsma-csermely.

Vak pecsét a Nap.
Gyűrt irkalap-vízparton
tapintat-árnyak.

Életjelezve
villan a meggyfa lombja.
Egyke a lélek.

Mezey László Mik-

Az avantgárdt a közep-
hig

Húsz éve hunyt el Csuka Zoltán

"Elretolt Állásban"

Csuka Zoltán a soknemzetiségű délvidéki táj szülőtte, neveltje; kisgyermekként rányílik a szemé a magyar, a szerb, a német, a román, a bunyevác népek együttélésének mindennapjaira. Korán leckét kap a világnézetek és hitek iránti türelemből is, amikor a katolikus Szabadkán, mint református vallású kisdíák a zsidó felekezeti iskolába jár. A történelem azonban nem olyan megértő, mint az ifjú fogékony lelke, és a tragikus-viharos 1918. esztendő nemcsak az érettségi előtt álló pécsi maturandus lelkét dúlja föl, hanem az egész országét. A szerbek megszállta, végvári hangulatban élő Pécs városa egyetlen forradalmi rándulás, és Csuka Zoltán gomblyukába is vörös szalag kerül, azután pedig a történelmi időknék nekihevíült osztálytársaival testületileg lép be a szakszervezetbe. Az új művészeti törekvések tekintetében is fölöttébb mozgalmas életű városban az "érett" fiatalember keresi a helyét, és hamar megtalálja a villamosvasúti dolgozók szakszervezetében, valamint a korszellem szerinti progresszív *Krónika* című folyóirat szerkesztőségében. Mindenütt ott van, ahol valami fontosnak vélt dolog történik, maga köré vonzza a nagylmú írókat, költőket, a pécsi bohémvilág jellegzetes figuráit, akik remekműveket készülnek alkotni, de Ady verseinek szavalásánál alig jutnak tovább. Hamarosan egyike lesz azoknak az "örökmozgó" embereknek, akik műveik marandósága mellett fáradhatatlan szervezőmunkájukkal írták be nevüket a magyar irodalom és művelődés történetének nagykönyvébe.

A szerbeknek vissza kell vonulniuk 1921 augusztusában a Trianonban meghúzott határok mögé; a forradalmár ifjúnak sem ajánlatos bevárnia a magyar csapatok pécsi bevonulását, ezért Újvidéken telepszik le. Kezdetben úgy

gondolkozik, akár a többi magyarországi emigráns: állapota, helyzete pusztán átmeneti, de addig is Újvidékből "kis Párizst" kell teremteni. Azonban hamar ráébred - amire kortársai és a helybeli értelmiségiek közül is kevesen -, hogy sokkal inkább sajátos kisebbségi kultúrát kellene alapozni, formálni. Vajdasági magyar irodalmat, amely egyformán kapcsolatot tart az anyaországi Budapesttel, és a fővárossal, Belgráddal, valamint a hasonló sorsú Kolozsvárral, Pozsonnyal, no meg a korai emigráció fészkeivel, Béccsel. Egy keserves esztendő múltán saját folyóiratot alapít *Út* címmel, melyben Kassák Lajosra tekintő aktivista programot fogalmaz meg a politikai el nem kötelezettség és a nemzetek fölöttiség jegyében. Célja, hogy hidat verjen a népek, nyelvek, hitek, pártok között, továbbá, hogy összefogja az Európában szerte szóródott magyar avantgárd művészeket. Mozgalma azonban a közönség érdektelenségén és a résztvevők eszmei megosztottságán megbukik, a lap mihamar tönkremegy. Mégis úgy érdemes tekinteni a hajdani *Útra*, ahogyan Bori Imre írja: "ez a folyóirat volt valójában a vajdasági magyar irodalom első iskolája".

A lapszerkesztés mellett kilombosodik Pécssett elkezdődött költői munkássága. Az expresszionista aktivizmus harcos apostolaként lép föl, egyként elszakadva a nemzeti irodalmi hagyományoktól és a bácskai vidékiességtől. Lírájában Kassák eszméltető hatása egyértelmű, ám szembetűnő különbség közöttük, hogy Csuka Zoltán nem az elvont ábrázolás híve, hanem a közvetlen humanista agitációé. Politikai költő akar lenni, aki az elnyomottakkal, az elesettekkel való összetartozás síkján fejezi ki radikális mondandóját. A háború és a forradalmak utáni "hidegleléses" Európában - eszmetársaihoz hasonlóan - maga is a helyét keresi, az újra találás izgalma feszíti, új ígéket, új megváltást vár. Költőként igehirdető messiás akar lenni, tehát versei jelszavakká sűrűsödnek. Nemcsak az olvasó gondolkodásának, érzelmeinek üzen, de a látvánnyal, a formátummal is hatni akar, ezért "a magasságot zsoltározó tavaszt", "a szerelem megtermékenyítő reggelét" ünneplő patetikus versei úgy hatnak, mintha hívó, szólító, mozgósító plakátok lennének.

Évek múltán csillapul ez a szárnyalás, hangja csaknem elégikussá csöndesül, képei szelídebbek, kontrasztjai lágyabbak lesznek.

Immár az "egyszerű jószág" hatalmát, a természet, az ember értő-érző szeretetét vágyja. De mielőtt végképp elmerülne a gyöngéd hangulatokban, körülpillant a világban, és észreveszi, hogy az expresszionizmus egyetemessége új inspirációkat kap a technika fantasztikus vívmányaitól és a szerelem szenvedélyétől. Ebbe az egyszerre lendületes és a korábbi versekénél sokkal szelídebbre hangolt életérzésbe a világforradalom utópiája többé nem hatolhat be. Technikai haladást és szerelmi izgalmakat, emberi vonzalmakat éneklő tematikájába építi bele a világ népeivel való szolidaritás gondolatát. Univerzalizmusa nem ismer akadályokat és határokat, a világ most már megfejthető titoknak látszik, és e jövőváró fölhangoltságából kitetszik a "hites ember" alakja, aki maga a harmonikus létezés megtestesítője. Vajdasági korszakának költészetét joggal tarthatjuk az "előretolt állásban" küzdő költő megnyilvánulásának, és csakugyan, Csuka Zoltán a korabeli modern lírai törekvések, szellemi irányzatok legkimagaslóbb magyar képviselője Jugoszláviában.

A költő persze nem altatja el lelkében a kezdeményező szervezőt. Előbb mecénásokat gyűjt a zsenge kisebbségi irodalom istápolására, majd a költők és írók összefogásán fáradozik. Tető alá hozza a délvidéki líra első antológiáját, a *Kévét* (1928), amely a címében jelzett szimbólum szellemében kévébe fogja az "értékalászokat". A szabadkai *Képes Vasárnap* szerkesztőjeként önállósítja a lap irodalmi mellékletét, a *Vajdasági Írást*, amelynek hasábjain fölvanul minden valamirevaló magyar író, költő, publicista. Senteleky Kornéllal együtt így rakják le a vajdasági magyar irodalom alapjait, fölismerve a fundamentális igazságot: a magyarság megmaradásának legfőbb eszköze a nemzeti kultúra ápolása, annak legesszenciálisabb része pedig az irodalom. Ugyanennek a gondolatnak a jegyében lesz alapítója a két világháború közötti legtekintélyesebb délvidéki folyóiratnak, a *Kalanyának*, amelyet megint csak a "kévekötő" elszántságával és fáradhatatlanságával szerkeszt.

Miközben az évek szállnak, munkái sokasodnak, költészetének gondolatisága és stilizáltsága is komorodik. Már a múlté a szerelem és a technika megittasult csodálata, meglátja a valóság sötét színeit, átérzi a borús, szorongásos hangulatokat. A "nemes borzalom" az ihle-

tője a nagy gazdasági világválság idején. A földközeli nyomor és a daccal vallott mégis-hit ad új lendületet lírájának, és vezeti vajdasági korszaka csúcsa felé. Érzelmi és formai visszafogottságban mutatkozik meg ez a fejlődésvonulat; hangja nyugodtan emelkedett, sorainak zengése egyenletessé nemesedik, képei kiegyensúlyozottak lesznek, versvilága merengő és asszociatív természetű, legyen szó kozmikus gondolatokról vagy a történelemben élő kortárs rettenetéről. Halk, puha, pasztell tónusokkal dolgozik, plasztikusan, kifejezően ábrázol - így érkezve el a csúcsig, amely utolsó vajdasági kötetében, a *Tűzharang* (1933) verseiben válik egyértelműen láthatóvá.

A "hídépítő"

Az "elcserélt tájra" 1933-ban hazatelepül, és itt folytatja irodalomszervező munkásságát. Nagyralátó célt tűz maga elé: az egyetemes magyar kultúrát és a szomszéd népek irodalmát szeretné együttesen szolgálni. Szellemi hídépítő, aki megkeresi az összekötő szálakat az elszakított országrészek írói és a szlovák, román, ukrán, német, délszláv irodalmak testvér-érzésű alkotói között. Így jön létre a máig páratlan folyóirat, a tizenegy esztendeig élő *Lát-határ*, amely példa nélküli megnyilvánulása az olyan rokon törekvésű elképzeléseknek, mint az *Erdélyi Fiatalok* munkaközösségéé, a Fábry-Zoltán-i "vox humana" gondolatköréé, mint Kacsó Sándor "kisebbségi humanizmusáé", Senteleky Kornél "dunai kultúrtervéé", mint Németh László "tejttestvériségéé", Balogh Edgár "dunai konföderációjáé" vagy, mint József Attila "közös dolgaink" rendezésére hívó fölshólyításáé. Csuka Zoltán e folyóiratban gyűjti össze a nemzetiségi kérdés érzékeny lelkiismeretű gondolkodóit, és a fölshólyított sovinizmusok korszakában kölcsönös ismerkedést, megbékélést, egymás iránti tiszteletet és együttműködést hirdet. Nemcsak folyóiratában teszi ezt, hanem a magyar-jugoszláv kulturális kapcsolatok gyakorlatában is; ő rendez meg Belgrádban a magyarországi írók első közös bemutatkozását, majd ugyanitt és Újvidéken magyar könyvkiállítást kezdeményez.

A "hídépítő" irodalomszervező ugyanakkor költőként nehezen találja helyét és hangját Magyarországon. A Vajdaságban egyértel-

műen az avantgárd jelentette az irodalmi modernséget, idehaza differenciáltabb az irodalomtudat, a magyarországi irodalom időben is túllépett az izmusok periódusán, és az 1930-as évek derekán a hagyományvonzás jegyében a lírai realizmus útját járja. Illyés Gyula írja Csuka Zoltánról szólva, de az egész avantgárdot bírálva, hogy az idők szele elfújta a modernkedés díszleteit, és végre a maga valójában jelenik meg a mezítelenül didergő költészet, amely keresi saját ruházatát. Így azután a Vajdaságban élen haladó, irányjelölő Csuka Zoltán idehaza csupán egy hang a sokszólamú kórusban. Próféta szerepköre itt és ekkor ér véget, de az életérzés és az igazságba vetett hit maradandónak bizonyul. Tovább írja szociális érzékenységről tanúskodó verseit, amelyek fokról fokra kötöttebb formákba higgadnak, énekké lágyulnak, dallá szépülnek. Válogatott verseinek *Életív* (1936) című gyűjteménye ilyen értelemben korszakzáró, innét kezdve "másik" költő szól. A kortárs kritika azonnal reagál, és Benedek Marcell úgy látja, hogy Csuka Zoltán most talál magára. Valójában inkább arról lehet szó, hogy a húszas években a Vajdaságban az aktivizmus volt adekvát kifejezési formája, fiatalos lobogásának, forradalmas világszemléletének ez felelt meg akkor legjobban. Idehaza azonban új alapállásra kényszerül, amely változást parancsol: klassziczálódása mögött fojtott indulat remeg, amely feszes keretbe szorítva dübörgéssé válik, élénk rezonanciává. Mint amikor a szónok nem hangerővel győzi le zajongó közönségét, de éppen hangja tompításával teszi figyelmessé. "Csuka Zoltán a kötött forma korlátaival megnöveli az érzés, a gondolat tömörségét, a képek világító erejét" - ismeri el a kritika a verselő új törekvéseinek sikerességét. Az idő sötét árnyai komorulnak versvilágában, mint aki "idegenből idegenbe" jött, ekként érzi szorongató magányát. Fölszárnyal és visszahull - fényes és testes költészet jön létre e pólusok között. A személyesség, a táj élménye és a szerelmi érzékenység motívumai gazdagodnak lírájában, csak hogy szavai mind ritkábban visszhangzanak, mintha az újra elsötétülő világban egyre kevesebb mondanivalója lenne. "Gúnyos röhejben szólni nem lehet, / nyomjon agyon a némaság sziklája" - kesereg. Hallgat és számot vet lehetőségeivel, korlátaival. Rájön, hogy viharos iramú, lendületű ifjúságában előbb ébredt költői köteles-

ségére, mint jogainak tudatára. Ezért hiányzik lírájából a tépelődés, a megszenvedett kétségek fölött aratott diadal öröme, a személyesség, a lírai ego egyedi varázsa. Minden gondolatában ott feszül a közéletiség, a kollektivitás szolgáltatának szándéka, a meggyőzni akarás lendülete. A kor angazsált költője, de életműve messze kimagaslik a "hivatásos" szocialista verselők szürke zöngeméneinek átlagából. Hibáival és erényeivel, erejével és gyöngeségeivel együtt "negyedszázad alatt megvonta a maga egyenes, mély, tisztán felismerhető barázdáját a magyar lírában is" - summáz Benedek Marcell.

1945, a lelki megújulást hozó pillanat Péccett találja. Úgy hiszi, a virradat neki is szól, a szabadság érzésének mámorával lát ismét munkához, mint az *Új Dunántúl* szerkesztője, a *Batsányi Társaság* és a *Balkán Társaság* szervezője, tisztségviselője, valamint a *Láthatár* hagyományait vállaló új lap, a *Déli Csillag* vezetője. Erejét a magyar-jugoszláv kapcsolatok építésére fordítja, ezzel párhuzamosan terebélyesedik ki műfordítói munkássága. Első fordítása még 1927-ben készült el, Tin Ujeti *Hétköznapi sirámok* című versét tolmácsolta. A második világhétség után a fordítás adja munkásságának legterjedelmesebb hányadát; átülteti a délszláv irodalmak világhírű alkotásait, Ivan Goran Kovači Ivo Andri , Miroslav Krleža műveit. Ezt a szépen ívelő pályát szakítja meg brutálisan a történelem: Csuka Zoltánt délszláv kapcsolatai ürügyén 1950-ben letartóztatják és koholt vádakkal elítélik. Öt évet tölt börtönben, ám szabadulása után - ő, az örök újrakezdő - ott folytatja, ahol abbahagyatták vele: nyomban fordítani kezd. Ez a mennyiségileg is tekintélyes (mintegy száz kötetnyi) fordítói életmű olyan bravúros teljesítményeket is jelez, mint Njegoš vagy Krleža archaikus dialektusban írott munkáinak az eredeti szépségeket hitelesen visszaadó tolmácsolása. Életének, munkásságának középponti feladatát találja meg a délszláv irodalmak átültetésében, ezt mi sem mutatja szemléletesebben, mint hogy hetvenedik életéhez közeledve megtanul szlovénul és macedónul, de vállal fordítást oroszról, bolgárból, szlovák nyelvből is. A jugoszláviai költészet antológiájában, a *Csillagporban* (1971) teljes áttekintést ad a délszláv népek lírájáról a népköltészet kezdeteitől a kortárs fiatalok műveig. Nincs olyan valamirevaló XIX. és XX. századi

szerb vagy horvát költő, akitől ne fordított volna. Hídépítő műveinek betetőzése egy nagy monográfia megalkotása, *A jugoszláviai népek irodalmának története* (1963).

Idősödvén költői vénája csaknem elapad; maga mondja, hogy fordítói munkásságának csupán "kísérőzenéje" a versírás. Ami születik, az változatlanul a "történelmi kötelezettség" jegyeit viseli magán, ilyen például a pécsi bányászok 1918. évi sztrájkját megörökítő elbeszélő költeménye (*Piros pünkösdi Pécssett*). Más, születő darabjaiban az építés elkötelezett dalnokának mutatkozik, a haladás, a fejlődés, a gyarapodás törvényét helyezi minden emberi kötelesség elé, az "egyre omló, egyre épülő" élet balladáit írva.

Lap híján is folytatódik szervező munkája: érdeklődő házában berendezte a *Jószomszédság Könyvtárát*, itt gyűjtve össze mindazokat a műveket, amelyek a délszláv irodalmakból magyarul, és amelyek a magyar lite-

ratúrából délszláv nyelveken nyomtatásban megjelentek. Ez a maga nemében teljes kollekciónak "szent hely" lett; Mladen Leskovac, az akadémikus költő mondja: "A délszlávoknak úgy kell ebbe a házba érkezniük, mint egyik szent helyükre. S úgy fognak egy napon oda menni." A félreeső érdeklődő utcában álló könyvtár a létével testesíti meg a közép-európai nemzetek közeledésének gyakran halványuló, olykor foszlani látszó, mégis halhatatlan eszméjét. A maradósság és az örökérvényűség jegyében, úgy, ahogyan egyik kései versében, az *Oszori példában* mondja:

A mag kihajtott, lassan átölelte,
S míg fáva nőtt, a magasba emelte
A szürke emlékoszlopot.
Mindezt egy perc alatt elmondod,
De míg lepergett
Évtizedek teltek,

Kiss Gy. Csaba

Vojtech Kondrót

Magyar társaságban gyakran Bélának szólítottuk. Merthogy a szlovák Vojtech névnek ez a megfelelője. Béla volt és Vojtech vagy becézve Vojto. Szlovák költő, a magyar költészet kitűnő fordítója. Múlt időben kell mondani. 2003. január 19-én reggel hirtelen meghalt Pozsonyban. Csak hetekkel később tudtam meg. A magyarországi hírközlő szervek, talán a hazai szlovák hetilap kivételével, nem tartották fontosnak, hogy beszámoljanak róla. Pedig senki nem tett annyit az elmúlt három évtizedben a magyar költészet szlovák megszólalásáért, mint ő.

Folytatta egy nagy nemzedék munkáját. Azoknak a műfordítóknak lépett örökébe, mégpedig korántsem méltatlanul, akik a XX. század elején még magyar iskolába jártak, s mondhatni, belülről ismerték a magyar irodalmat. Mint például Ján Smrek és Emil Boleslav Lukáš. Náluk egy emberöltővel később született Béla barátunk. A mátrikulába 1940 késő őszén írták be Pozsony városában Vojtech Kondrót néven. Olyan családból származott, ahol nem volt idegen a magyar szó. Arra már nem emlékezem

pontosan, pedig beszéltünk vele róla, hogy édesanyjától vagy nagyanyjától tanulta-e a nyelvünket. Mindenesetre nem úgy formálta a magyar szavakat, mint aki iskolában sajátította el a nyelvet. Ízes, vidéki szójárása csöng vissza a fülemben. Hajlamosak vagyunk megfélemleni arról, hogy Magyarországon kívül a Kárpát-medencében nem mindig csak nyelvüket - s identitásukat veszítő magyarokkal találkozhatunk, hanem vannak számosan a szomszéd népek tagjai között is magyarul tudó polgárok. Esetleg olyanok, akiknek a családjában volt a fölmenők között magyar, és így nyelvünk sem teljesen idegen. Általában véve igen keveset tudunk ezekről a csoportokról, pedig épp kultúránk közvetítésében lehet szerepük.

Kondrót a Pozsonyhoz közeli Szencen járt középiskolába. Ott pedig már elég gyakori volt a magyar szó. Azt nem tudom, eljutott-e hozzá akkoriban a régi magyar irodalom egyik legnagyobb alakjának, Szenci Molnár Albertnek a híre vagy egyik-másik zsoltárverse, de jól érzékeltem, hogy magyar beszédén rajta hagyta a nyomát a szenciek enyhe ő-zése. Gondolom, az ő idejében egy épületben volt elhelyezve a szlovák és a magyar gimnázium, s így talán még a nagyszünetekben is volt módja gyakorolni a mi idiómánkat.

És lassan-lassan lehámlott az oszlop,
Betű és szám eltűnt, és szertefoszlott,
És most ott a kő, az ágnak dőlve szépen,
Mint alvó gyermek anyja lágy ölében.

Egyetemre azután fölkerült Pozsonyba, a Comenius Egyetem Természettudományi Karán matematika-fizika szakon végezte tanulmányait, majd azután két évtizedik pedagógusként kereste kenyerét. Költőként fiatalon jelentkezett, a hatvanas évek elején, első verskötete 1965-ben látott napvilágot. "A líra logika" - mondhatnánk verseiről József Attilát idézve. Logika és játék. Pontos, szűkszavú költészet az övé. Mintha egy kissé a matematika szigorú jelei között járnánk. A költő minél nagyobb intenzitást kíván elérni verseiben. Konkrét tárgyak a leírás fókuszában. Szavak, melyek játszva kergetőznek egymással és az olvasóval. Szavak, szórészetek, hangok játéka, már-már értelmetlenül, de végül újra- és újrarendeződik, mint vasreszelék a mágnes közelében. A játéknak a mestere, szigorú önmagához és a szavakhoz, nincs verseiben barokkos burjánzás, metafora áradat, inkább nyelvi képletek vannak benne. Témáit tekintve környezetéről szól a leggyakrabban, családjáról és arról a dél-szlovákiai sík vidékről, a Mátyusföldről, a Csallóközről, mely korábban ritkán szerepelt a szlovák lírában. Tanári pályájának állomásai kötötték e tájakhoz, élt többek között Tardoskedden, Nagysurányban és Pozsonyivánkán. A hetvenes évektől kezdve három-négyévenként jelent meg új verseskönyve. A nyolcvanas években kap irodalmi állást a fővárosban, fontos szlovák könyvkiadók szerkesztője.

Műfordítói pályájának fontos állomása 1971-ben az első szlovák nyelvű Kassák-kötet. A *Nyugat* utáni magyar líra iránt érdeklődött elsősorban, elismeréssel fogadták fordításában Weöres Sándor és Illyés Gyula költeményeinek szlovák változatát. Talán Weöres állt hozzá a legközelebb. Nyelvi fantáziáját, formai tudását, játékosságát érezte saját költői képzetéhez

közelinek. Mint nyelvhatáron élő ember a kisebbségek költészetéért is sokat tett, válogatásában jelent meg szlovákul a felföldi magyar lírikusok kötete. Magyarországon pedig számos műhelybeszélgetésen bátorította tanácsaival a hazai szlovák költőket.

Három évtizede ismerem személyesen. Találkoztam vele Pozsonyban és Budapesten, vidéki városokban odafönt és idelent. Költői esteken, könyvbemutatókon, irodalmi tanácskozásokon, írószövetségi klubban és borozóban. Megunhatatlan témája volt a költészet, a műfordítás, a mesterség maga. Szívesen foglalkozott minden csínja-bínjával. Érzékletesen magyarázta, mi a nyitja egyik-másik költői ördöglakatnak a másik nyelven. Figyelj ide, mondta, Varga Imre kétsorosát - Itt élek / Itélek - hogyan kell szlovákra áttenni? Marad a három szó: Tu som sudcom, szó szerint visszafordítva annyit: Itt vagyok bíró.

Nézem a nekrológ melletti fényképét a budapesti Ludové Noviny-ban. Keserű arckifejezés, távolra néző tekintet. E földi téreken már nem fogjuk látni egymást. 1997-ben válogatást adott ki a XX. század magyar költőiből, abban az esztendőben kapott Budapesten Bethlen Gábor-díjat. Szép magyar nyelvű vallomásban tett hitet akkor, ott a műfordítás és a magyar költészet mellett. Ezekre a szavaira emlékezem. Végezetül pedig jó barátját, Karol Wlachovskyt szeretném idézni. "Csillag hullott le a szlovák fordítóirodalom egéről. Földi vándorlásának árába bizonyára bele volt számítva ez a be nem jelentett, hirtelen és visszavonhatatlan távozás. Elment egy ember, egy kortárs és egy barát. Vojto és Béla, V. K. Közel négy évtized fordítói munkája alatt mintegy 30 ezer sort tett át költői nyelvről szlovákba. Ez nagyjából annyit, mint három homéroszi eposz."

Makkai `dÆm

A rejtekkel teliszitt ihlet formák postája

G m ri Gy rgy hetven Øves

1954. április 2-án Vekerdy Tamás barátom felhívott és közölte, hogy másnap feltétlenül fel kell menni a Deák tér 3-ba, ahol egy érdekes 20. születésnap mellett igen szép festmények is láthatók. Hozzátette, hogy Vázsonyi Vili is ott lesz. "Ki a tettes?"- kérdeztem ártatlanul, mire Vekerdy: "Te nem ismered a Gömörit? Mindenki ismeri Gömörit... Nevleőapja a híres festő, Medveczky Jenő, aki meg is festette a Gyurit, címe 'Fiatal költő arcképe'..."

Így kezdődött az az ismeretség, melyből életem leghosszabb, immár fél évszázados irodalmi és személyes barátsága keletkezett. Nem is tudom, hol kezdjem. A kronológiának akkor volna értelme, ha Gömöri életművét kellene itt most felmondanom, de hála Istennek nem erről van szó, ugyanis kedves jó barátom és kollegám megállíthatatlanul tör előre 80-as és 90-es éveire, vagyis életműve korántsem befejezett. Azon sem szándékozom elálmélni, hogy több mint negyven kötet és több száz cikk szerzőjéről kell szólnom, hiszen ez "filológiai aprómunka" volna, és Gömöri György ennél sokkal többet érdemel. Ezért inkább elmondanám, hogy a sors hullámvérései hogyan sodortak bennünket té s tova: kezdetbenTörök Sándor antropozófia óráira jártunk az 1955-ös Budapesten, és olykor bizony Gyuri adott kölcsön egy-egy Ft.-ot autóbuszra; a forradalom után meglátogattam őt Oxfordban; majd két éves középiskolai tanárságom vége felé, 1960-ban Oahu szigetén, Hawaiiiban bevezettem Gyurit a tengeri búvárkodás művészetébe. Izgatottan vártam leveleit Indonéziából, újból találkoztunk a Harvard egyetemen; együtt voltunk Cambridge-ben; vendégül láttam őt itt, az Illinois-i állami egyetemen, Chicagóban - részletesen előadva egy 400 oldalas regénybe férne bele mindez, nem beszélve három vastag dosszié levélváltásról az évtizedek során.

De hadd mondjam ezt *in medias res*: Gömöri az 1956-os forradalom fia és szellemi örököse, ugyanabban a társaságban, melyhez tartozik András Sándor, Kemenes Géfin László, Bakucz József, Horváth Elemér, és még sokan mások, magamat is ide számítva. A forradalom előtti másfél év, Gömöri 20. születésnapja és 1956. október 23. között, tele volt intellektuális villanyárammal, kíváncsisággal a Föld többi része és országa iránt, és - talán ez a legfontosabb - filozófiai kérdésekkel emberi mivoltunk lényegéről. A marxizmus-leninizmus és a kötelező politikai gazdaságtan aszott emlőin tengődő és kiábrándult fiatalság éjjeli misére járt a Mátyás templomba Beethoven *Missa Solemnis*-ét hallgatni. Nem számított, hogy csak állóhely volt és szorongtunk, mint sardíniák a szűk pléhdobozban. "Ezt neked hallanod kell!" - mondtam legmeggyőzőbb hangomon, s Gyuri kötélnek állt, bár ez alkalommal a Marx Károly Közgazdasági Egyetem aulájában volt a koncert. Pár nap múlva a *Vigília* szerkesztőségébe mentünk, ahol Gyuri megismerkedett Rónay Györggyel (a hála mozgatott, Gyuri ugyanis beajánlotta a Magyar Rádióhoz, ahol a "Francia ellenállás költészetéből" címen közösen műfordítottunk, akkor busás összegért - 400 egész forint ütötte markomat, ami egyenlő volt egy színjeles egyetemista egyhavi ösztöndíjával). Rónay György nagyon megszerette Gömöri verseit, nagy jövőt jósolt neki, majd rövid rábeszélés után megállapodtak Gyuri "neokatolikus" álnevében. Így lett Gömöri Györgyből Tomori Tamás.

Alkalmasint javíthatatlanul ódivatú az ízlésem, de én ma is a *Vigíliában*, majd a *Virágbi-zonyság* című első kötetében kiadott verseit szeretem a legjobban, talán azért, mert ezek annyira megragadtak a fejemben, hogy ma is betéve tudom őket. Mentségemül idézem azt a Kányádi Sándortól származó mondást, mely szerint "a vers az, amit MONDANI KELL". Ezt egy tízéves kisfiú mondta neki Erdélyben. Szerintem a gyerekek igaza volt. Hadd kínáljak ízelítőt több évtizedes nosztalgiáimból:

AKI M G HISZ, AZ "GY
K NY R G:

- Istenem, ki a forradalmat
eszméletünk mélyén sugalltad,
ki öntudatunk vézna lángját
szítottad, hogy égig lobogjon,
hogy emésztő jelzötüzünkre
ocsudjon végre a világ;
segítsd meg Istenem e népet,
a sors méhében elvetéltet,
amelynek nemes, drága arcát
tiporják vad haramiák.

(...hisz Istenem, az nem lehet,
hogy minden, minden egyremegy,
hogy a Gonosznak már örökre
eligértél egy nemzetet,
hogy a keresztet vállainkról
talán soha le nem veszed,
hanem még inkább szent fiadnak
kínszenvedését ránk rovod,
mígnem végső leheletünkre
meghasadnak a templomok...)

- Istenem, ki a forradalmat
belénk ültetted és akartad,
ki velünk voltál azon az álom-
fényben tündöklő délutánon,
mikor az öregek sírvafakadtak,
hogy megérhették a nagy napot:
segítsd meg Istenem a népet,
kit soha senki meg nem értett,
mert minden vágya csak remény lett,

A dátum 1957, vagyis ezt már Angliában írta. Az "Ördögűző fohász", mely a *Vigilában* jelent meg Tomori Tamás álnéven, szintén feledhetetlen, és "mondani kell":

RD G Z FOH`SZ

Táncot járnak az ördögök
esendő szerveim mögött,
orron fricskáznak, nevetnek,
ingoványokba kergetnek.

Magam hiába áltatom:
a harcban nincsen irgalom,
ha én nem döfök, ledöfnek,
hitem tornyából lelöknek.

Akinek nincsen Krisztusa,
akinek nincsen Egy-Ura,
tüzes kétséggel égetik,
süket sötétől gyötretik.

De aki egyszer rátalál,
nem árthat annak száz halál,
keserű szíve édesül,
szomorú kedve felderül,

- Ki nekem adtad életed,
fogadd el kevélységemet,
fogadd el lelkem rút felét,
fedezd bé arcom szégyenét.

Ajánlás:

Küzdök magammal, a világgal,
s e vers, mint tömjén, ellebeg.
Minden tettemért ölre mennek,
nádszál-hűségemért perelnek
az átoksújtott szellemek.

Ez volt az a szöveg, melynek olvasásakor azt mondtam, s mondom ma is: "Ez az ember költő a javából." De nézzük tovább a "klasszikus Gömörit", *vagyis a hangosan mondandó szöveg-eit*, melyeket nem kell bemagolni, mert beleisszák magukat az ember emlékezetébe:

TUKAINA VONIPA

(A délkaliforniai indiánoknál
a halál szimbóluma)

Mesztic hiába táncolsz
száraz marimba dalra
ember hiába bujnál
gombák közé avarba
asszony hiába rejted
hűség mögé a tested
gyermek hiába reszketsz
elkap nem menekedhetsz
erejét féli minden
jöttét reszketi minden
nincsen nála semmi nagyobb hatalom
csak az Isten

Tukaina vonipa
Tukaina vonipa

Engeszteljük áldozattal
Riasszuk el lábdobajjal
Úzzuk messze emelt karral
Megsegít a zaj-ima

Távozz túlünk pusztulj túlünk
véres bérünk örült örünk
megkötőnk és szabadítónk
fojtó rabságra taszítónk

TUKAINA VONIPA

A dátum 1956 - úgy emlékszem, pár hónappal a forradalom előtt olvastam, kéziratban és nagyon lelkesedtem érte. "Itthon ez sohasem jelenhetne meg" - mondta Gyuri, s alkalmasint igaza volt. Örömmel láttam viszont az első 56-os külföldi magyar kötet 26. oldalán. A fiatal Gömöriben erőteljesen működött a Szellemi Világ iránti vonzalom, melyet Török Sándor antropozófia óráin szívott magába. Ennek tanúbizonysága a két következő verse, a "Fekete bogarak" (1956) és a "Fügefafa" (1957):

FEKETE BOGARAK

Ezen a világon minden de minden
a fekete bogaraké
Örömmünk szerelmünk álmunk és gyötrelmünk
fekete bogaraké

Szeszélyes likacsú sajt és vékony
sonka és mézízű körte és dinnye és paradicsom
hervadó tökvirág pipacs és patyolat
rózsa és bazsalikom
ételünk italunk köntösünk velőnk és vérünk
a fekete bogaraké
Szűzanyám könyörögj érettünk
ne legyünk irgalmazz ne legyünk fekete bogaraké!

A következő verset nem igen lehet megérteni antropozófiai kommentár nélkül. A "fügefafa" a *beavatottak jelképe volt az ókorban*. (A beavatott olyan személy, aki meditáció és más előírt lelki gyakorlatok folytán még életében megtapasztalja a halál élményét, majd abból mintegy "feltámad", emlékezve a tapasztaltakra, mint Lázár, aki az antropozófia tanítása szerint az ókor utolsó beavatottja volt Krisztus *hierophant*-i vezetésével. Jézus azt mondja Náthánáélnak: "Te igaz izraelita vagy." Mire Náthánáél: "Honnan tudtad ezt, Mester?" Krisztus válasza: "Mert láttalak a *fügefafa* alatt." Az "igaz izraelita" kifejezés nem 'nemzeti hősré' utal. Ez a kifejezés minden népi alakulat vagy törzs nevét használva a beavatottak legmagasabb fokát jelentette.) Íme a 23 éves Gömöri verse:

F GEFA

A fügefa az ablak alatt
mint kép a keretben
olyan a kertben
a fügefa az ablak alatt

Most láthatatlan szálak
rángatnak összevissza:
az érzékelhető
világ varázslatát
szomjas szívem felissza

és ámulok; pedig hát
mi ámulatra méltó
azt eddig el nem értem
csak bágyadtan kívántam
erőtlenül reméltem

De valahányszor látom
a fügefát a kertben
a képet a keretben
felindul újra vágyam

Legyen erőm a szálakat
elvágnom és összefűzőm
s magamtól messze űzőm
a könnyű vágyakat

(Barátaim talán megértitek)

szeretnék egyszer állni
a fügefa alatt

Gömöri bosszantóan jóképű fiatalember volt - Amerikában egész biztos felfedezték volna Hollywood-i filmsztárnak. Meglepően hasonlított a fiatal *James Garner*-re, az egyik legnépszerűbb amerikai filmszínészre. Lévén ő már húsz, én meg csak tizennyolc éves - de más ez 70 és 68 éves viszonylatban! - bámultam Gyuri sikereit a nőknél. Budapesten tartózkodó lengyel hölgyeknek udvarolt, nem is sikertelenül, s ezért a *vfk*, magyarul 'farkas' becenevet érdemelte ki a jóindulatú, hálas, férjeik által kissé elhanyagolt hölgyektől. Innen a gyakori célzás az érzéki kísértésekre.

Angliai pályafutása a filológus-esszéíró Gömörít pártolta inkább, de mint a költőt sem hagyta cserbe, bár verseinek témái áthangolódtak a világi mondandók felé. (Véleményem természetesen szubjektív magánvélemény.) Mint András Sándor is megállapította egyik Gömöriről írt kritikájában, Gömörire erősen hatott a modern lengyel költészet sokszor ironikus hangvétele. Talán több a tételes, szókimondó verse, melyben a világ elkorcsosulását ostorozza, mint kellene. Véleményeivel egyetérttek, de ezeket a "verseket" jobb lett volna, ha prózába írja meg.

Szinte lehetetlen feladat előtt állok, hiszen még nem szóltam műfordítói munkásságáról. Az oroszról magyarra fordított versek közül legszebb Borisz Paszternák *Karácsonyi csillag* című ciklusa. Ebben is vannak "mondani való", sőt idézni való sorok, mint például ez:

"...élni, nem leélni
kell az életet."

Magyarról angolra fordított verseit az ismert angol költővel, jó barátjával, Clive Wilmer-rel szereti kettesben létrehozni és publikálni. Így született a legújabb Radnóti kötet, két Petri György kötet, korábbi időkben valók a Nagy László fordítások, melyekben Tony Connor-ral működött közre. Ez egyike a befutott, ismert műfordítói eljárásoknak. A magyar anyanyelvű fél szószerinti, majd idiomatikus és folyékonyabb fordításban leírja, átadja a szövegeket az anyanyelvű költőnek, elmondja, hol van egy-egy rím, hol van egy-egy nehezen megfejtendő szójáték, majd mikor az angol anyanyelvű költő elkészül fordítása első változatával, azon mindketten újból átmennek. Saját verseit is így adta ki *My Manifold City (Sokféle városom)* című kötetében, többnyire Wilmer fordításokkal, de George Szirtes-sel is. Ez utóbbival karöltve adta ki a *Colonnade of Teeth (A fogak tornáca)* című kötetet, mely *Weöres Sándor* címmel ellátott kötet szép sikert aratott a Bloodaxe Kiadó gondozásában. (Nehéz volt lelkesedni a kötetet díszítő Csontváry festményért, mely egy fiákert ábrázol egy polgári ház előtt, míg Weöres versének címe apokaliptikus látványokra utal.)

De hadd zárjam a lényeggel: Mire jó egy hetvenedik születésnap? Arra, hogy az immár tizedszer minden sejtet 7 évenként kicserélő test sugárzásaira hallgatva az ember végignézhesen eddigi pályafutásán és elképzelje a folytatást. Mint fentebb mondtam: "A vers az, amit MONDANI KELL". Gömöri akkor a legjobb, ha engedi előbukni tudatalattijából a *zenei elemet* és egy másik fiókba rakja a társadalmi mondanivaló újságírásra vagy esszéírással alkalmasabb témáit. Nem árt az sem, ha a romlandó világ elkorcsosult erkölcsait nem egyenesben ostorozza az ember, hanem megpróbálja megtalálni magában a hit hangját.

Hadd álljon itt egyik legszebb, még 1955-ben írott verse:

DIAGN ZIS

Két lábon járó templomok,
meleggel bélelt latrinák
az emberek, s nagyvilág
mint veszett pergettyű, forog.

Alattomos fájdalomaim
szövetkeztek most ellenem,
vésők dolgoznak mellemen,
s belemben görcsbe ráng a kín.

- Légy éber. Figyeld testedet.
Midón, mint hidrogén-atom,
súlytalan lennél, sárba von,
súlyával élve eltemet.

Leszek bizony, még surranó
és zajtalan és nesztelen,
mint antik óda, meztelen,
s csak lélekkel tapintható.

Igen, erről van szó! A 21 éves Gömöri ezt érezte, átélte, az inspiráció zenei ritmusára hallgatott, és ilyen felejthetetlen sorokat alkotott. Pilinszky Jánost állítanám követendő példaképnek a hetven éves, ma már nagymúltú és ismert író-költő-műfordító-esszista elé, aki - olykor úgy érzem - túlzottan belebonyolódott az irodalomba, mint "szakmába". Remélem nem tűnik gonoszkodásnak, ha Borisz Paszternák fentebb idézett sorait átvariálva azt mondom: "*nem gyorsítani, vérezni kell a verseket.*" Legutolsó kötetének, a *Tél illatá*-nak címadó verse, mely már az *Őszi magánbeszéd* című 1997-es válogatásban is megjelent, Gömöri várható visszatérését vetíti előre a rejtelmekkel teliszótt élet érzékletes és ugyanakkor Istent is megérintő ihletformáihoz, bár nem minden szkepszis és a világ állapotának szánt, megkérdőjelezett társadalomkritika nélkül:

A T L ILLATA

"Illata van a télnek"
(Füst Milán)

Illata van a télnek,
s a szélnek is: szomorkás, nedves,
rőzse-, vagy esőszagú így tél idején,
ami nem is igazi, mert szigeti tél:
olyan angol, hogy zöldell benne a fű
és hamarosan újra lángot vet a kikerics a réten -
illata van a télnek,
remény-illata! A bokrok alatt a bogarak
rejtelmesen élnek,
vagy tán alusznak is ilyenkor; s én sem
ítélem el azt, aki csak a sötétbe réved
estéknként és forralt bort tölt talpas poharába
azon töprengve: hová is bújt a világból
a könyörülő Isten (hogya egykor benne volt),
és hová, hová rohan ez a megszentelt
örületében cincogva szaporodó,
le- és felfelé mutáló, ősgyarlón testvéri emberi fajzat?

Ez az a fajta gondolati líra, mely képes egyesíteni a költői dikciót az intellektuális mondanóval. Nem könnyű kísérlet, amelybe már sok kortárs költőnek beletörött a bicskája. De itt, akár csak a Quasimodo-díjas "Őszi magánbeszéd" című versében Gömöri, az irodalmár, leveti szakmai álarcat - mint egykor ő maga írta, "*naponta nyelvet, álarcot cserélek*" - és szabadon engedti a tudósi-kritikusi fogságban tartott ihletet. Ezért szeretettel és barátsággal azt kívánom a hetven éves költőnek, hogy találjon vissza egykori önmagához, mert mint Pál apostolnak a Rómaiakhoz írott levelében áll: "*Nem azé, akik akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené*", aki lehet, hogy elbújt, vagyis belénk halt - emberekbe -, de épp ezért kell magunkból életre támasztanunk. Ha a modern ember el is veszítette hitét, az Isten továbbra is hisz mibennünk: mi vagyunk Isten vallása.

Román Károly

A szeretet istenének prófétája

Bitó László: A Názáreti Izsák

A *Názáreti Izsák* Bitó László bibliai regényeinek harmadik kötete. Ebben tette teljessé a témát, az istenkeresés témáját, amely talán az emberiséggel együtt született.

Nem kétséges ugyanis, hogy a hiányérzet, az Istenre találás vágya, és a belőle származó gesztus, az istenkeresés gesztusa legalább olyan ősi, mint maga az emberiség. Bitó László bibliai témájú könyveiben, véleményünk szerint legalábbis, ezt az ősi gesztust ismételte meg. Ihletforrása persze lehetett személyes is, átélhette ő is az istenhiányos állapotot, ez azonban nem változtat a tényen, hogy témája ma is általános érvényű, nemcsak személyes ügy.

A keresés tehát fontos, azonban nem mindegy, hogy keresés közben milyen istenekre, milyen istenre talál rá az ember vagy az emberiség. És ezt a problémát éppen Bitó fogalmazta meg még a trilógia első könyvében, az *Ábrahám és Izsák*ban, amikor a Mórija-hegyi tragikus jelenet után a regény egyik szereplője, Omaan, az egyiptomi bölcs rabszolga azt mondja az apa késétől éppen megmentett, de még mindig rettegő Izsáknak: "Az Isten, akiben hiszel, akkor is elpusztíthat, ha nem létezik."

Ebben a könyvben ugyanis még Ábrahám bibliai Istenét idézi fel az író, a féltékeny, a próbára tevő Istent, aki feltétlen hívétől, prófétájától és szövetségeseitől, Ábrahámától is azt követeli, hogy áldozza föl Izsákot, az örököszt, a Sárától született egyetlen fiát.

A második könyv, az *Izsák tanítása* már egy újabb felismerés regényes formája. Izsák, aki a Mórija-hegy oltárkövén átélte a legnagyobb rettegést, a gyermekségét megsemmisítő halálfélelmet, elfogadja ugyan apja egyistenhitét, de megtagadja a kegyetlenséget hordozó, kifejező, ábrahámi istenképet. Ő a teremtő Isten híve és prófétája lesz, azé az Istené, aki saját lelkét lehelte Ádámba, és ezzel tette alkotó társává, tulajdonképpen ezzel formálta igazán saját képére és hasonlatosságára az embert. A teremtő Isten képe újabb vonással gazdagodik, amikor Izsák felismeri: ha egy az Isten, csak ő lehet ellenségeink Istene is. És ezzel a felisme-

réssel egy újabb erkölcsi világrendet alapozott meg, mert attól fogva, hogy elfogadjuk az izsáki gondolatot, már nem hadakozhatunk Isten nevében senki ellen sem, nem igazolhatjuk kegyetlenségeinket a teremtő Istennel. Izsák ezt az istenképet hagyja örökségül fiára, Ézsaura, akit anyja, Rebeka és gyámoltalan öccse, Jákob cselvetése fosztott meg az apai áldástól, vele együtt az utódlás jogától, a lehetőségtől, hogy népének patriarchája lehessen.

Bitó László teljesen azonosult regénybeli hősével, maradéktalanul elfogadta az izsáki istenképet, mégis mintha hiányérzete nem szűnt volna meg teljesen. Jogos tehát a feltételezés, hogy a trilógia harmadik könyve, *A Názáreti Izsák* ebből a hiányérzetből keletkezett. Ez volt a hatóok, a causa efficiens, amely újabb könyv megírására sarkallta, mégpedig olyan könyvre, amelyben célba ér istenkeresése, megtalálja, akit keresett, Istent, az egyetemes szeretet forrását, a szerető Atyát.

Terve megvalósult, és a három könyv ismeretében azt is elmondhatjuk, hogy tökéletes trilógiát, zárt kompozíciót alkotott, noha könyvről könyvre változtatta a regényformát, más és más alkatú szövegekben formálta meg a tulajdonképpen egyetlen témáját. Az első könyvben, az *Ábrahám és Izsák*ban még a hagyományos, a sok szereplős, a cselekményes regényformát ismételte meg. A második könyv, az *Izsák tanítása* már intellektuálisabb struktúrát képvisel, és a platóni dialógusokra hasonlít leginkább. A harmadik könyv, *A Názáreti Izsák* még ennél is szikárabb szerkezetű, amennyiben monológoknak mondható.

Úgy tűnik tehát, mintha az író egyre szűkítené a regényteret, de ez csupán látszat, mert a külső világból halad a belső felé, amely éppen Bitó Izsákja szerint valóban végtelen. És arról sem feledkezhetünk meg, hogy a monológ talán a legrugalmasabb beszédforma, megnyilatkozási mód, hiszen az elmélkedés, az emlékezés nem ismer sem térbeli, sem időbeli korlátokat, szabadon változtathatja helyszíneit, s bármikor átléphet a jelenből a múltba, az egyik idősíkból a másikba, s ha éppen szükséges, kalandozhat még a nem létező időben, a jövőben is.

Az író ki is használja ezt a lehetőséget a trilógia harmadik könyvében, *A Názáreti Izsák*ban, ebben a különös regényben. A könyvet

persze nem a monológ teszi különössé, hanem a szituáció, amelyet a szerző teremtett. Fikciója szerint ugyanis Jézus, akiről az apostoli hitvallás azt mondja, hogy "...kínzaték Poncius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala és eltemették: alászálla a poklokra, harmadnapon halottaiból feltámadta...", nem halt meg a keresztfán, így a sziklasírban sem halott, hanem a halál rítusát éli át, és nem a Hiszekegyben megjelölt poklokra száll alá, hanem saját magába merül, felidézi a történelmi és a bibliai múlt jelentős eseményeit, jelent és jövőt meghatározó példázatait.

Különös helyzet ez, mert az európai kultúrában, bár nyomai máig érzékelhetők, a halál rítusa idegen elem. Ismerős viszont a keleti kultúrákban, ahol ismereteink szerint a beavatási rítusok szerves része volt. Mircea Eliade is beszél erről *A szent és profán* című tanulmányában, amelyben többek között ezeket jegyzi meg: "A beavatási halál a káoszba való példászerű visszatérést ismétli meg, ami lehetővé teszi a kozmogónia megismétlését is, és előkészíti az újjászületést." Majd hozzáteszi, hogy a beavatási szertartások embere "úgy próbálja legyőzni a halált, hogy átmenetrítussá alakítja át", amelyben az ember "mindig csak egy nem lényeges létezés, mindennek előtt a profán élet számára hal meg", és újjászületik egy magasabb rendű szellemi létezés számára.

Meg kell említeni még, hogy ezt a különös elemet, a halálrítust Kodolányi János is felhasználta az *Én vagyok* című Jézus-regényben. Nála azonban ez csupán egy jelentésgazdag motívum, s ily módon más a funkciója. Regényében Jézus egyik tanítványa, Filippos, a görög beszél erről Júdásnak, miközben Tiberiászba eveznek a Genezáreti-tavon. Ő az epheszosz szertartást említi, amelyben Dionüszoszsal, a fényes istenséggel találkozhatott. Majd a megdöbben Júdás kérdésére, hogy hogyan volt mindez lehetséges, így válaszol: "Arról nem beszélhetek, csak annyit mondhatok, hogy meg kellett halnom, három napig feküdnöm a sírban, áthatolnom a tengeren és tűzön, kinyitnom a kapukat, félrevonnom a fátyolt, s akkor láttam őt, a gyönyörű, az isteni férfiút fényben és dicsőségben."

Van tehát előzmény, Bitó eljárása azonban mégis különösnek mondható, és nem azért, mert felhasználja a halálrítus motívumát, hanem azért, mert ennek belső logikájára építi

rá a regény, *A Názáreti Izsák* történetét. S bár a könyv, a Jézus-regény erkölcsi világképe nem sérti, sőt igazolja és gazdagítja a keresztény moralitást, felfogása, írói fikciója mégis irritáló tényező lehet, mivel kiemeli a csodák köréből és az emberi értelem számára is felfoghatóvá teszi a keresztény hit alapját képező misztériumot, a feltámadás misztériumát.

A sziklasírban elmélkedő Jézus, mint egy beavatási szertartás részese, szintén a kezdetekhez, a teremtéshez akar visszatérni, meg akarja érteni, hogy hogyan jutott el az emberiség a szerető Atyától, aki őseinkkel még megosztotta az Édenkert örömeit, az apokalipszis Istenéhez, a tulajdonképpeni ábrahám Istenhez, akitől Izsák már megszabadult, de Jákób visszatért hozzá. Majd a halálrítusból visszatérve új Ádámként akar újjászületni, hogy megértesse tanítványaival - a világgal? - az Örökkévaló, a teremtő Isten lényegét. Mindig is ezt akarta; nem véletlenül mondja az elmélkedése közben megidézett Ismaélnek: "nem elfogadni jöttem, hanem megérteni. És nem elfogadtatni, hanem megértetni."

Az pedig természetes, hogy a regénybeli Jézus, miközben földi apját kereste, éppen Izsák teremtő Istenére talált rá. Kettejük között sok a rokon vonás, s ezeket a hasonlóságokat Bitó kompozíciós elemekként használja fel a trilógiában. Ilyen például a titokzatos fogantatás; Izsák útja a Mórija-hegyre, hátán az égő áldozathoz szükséges fával és Jézus útja a Golgotára, vállán a keresztfával; a tüskés ágak az oltárra kötözött Izsák alatt és a tövis koszorú Jézus fején; és persze a legnyilvánvalóbb hasonlóság a bibliai történetek szerint, hogy Izsák és Jézus is áldozatra szánt bárány.

Bitó azonban új jelentéseket kapcsol a bibliai motívumokhoz, megalkotva a saját Izsák-történetet, amiből egyenesen következik, hogy Jézusa ugyanúgy elutasítja az ábrahám istenképet, ahogyan regénybeli Izsákja is elutasította. A sziklasírban elmélkedő Jézus ugyanis legfontosabb feladatának tartja visszaállítani a Mórija-hegyen feláldozott apaság igazi természetét, helyreállítani az apák és fiúk között addig meglévő ősi bizalmat. És ezzel a gondolat-tal tulajdonképpen Omaanhoz kapcsolódik, aki éppen Izsáknak jelentette ki, hogy nem mindegy, milyen Istenben hiszünk.

Jézus a szerető Atyát, az egyetemes

szerepet forrását ismerte fel Izsák teremtő Istenében, aki bennünk is jelen van, hiszen azzal tett bennünket magához hasonlóvá, hogy lelkét lehelte belénk. Elmélkedése közben Kajafással, a kemény szaduceussal is erről vitatkozik. Lényegében persze önmagával vitatkozik, mert az író nagyon is találó ábrázolása szerint Kajafás, az Írást szó szerint értelmező főpap nem más, mint Jézus másik "énje", a Tóra által felnevelt lelkiismerete. Jézusnak tehát tulajdonképpen önmagát kell meggyőznie arról, hogy a bibliai történetekben szereplő Isten nem lehet valóságos. Ezért utasítja el azt az Istent, aki őseinket a tudás miatt űzte ki a Kertből; ő nem lehet azonos a Teremtővel, aki lelkével együtt a teremtő kíváncsiságot is az emberbe ültette. Nem tartja igaznak Ábrahám Istenét sem, aki sugallatával az apát a fiú feláldozására kényszerítette, és aki azonos azzal az Istennel is, akinek a nevében Mózes háromezer embert gyilkoltatott le, Józsué pedig tizenkétezer embert - aggot és csecsemőt is - pusztított el, miután elfoglalta a várost, pedig Jerikó népe nem állt ellen. És Jákób fiai, Simeon és Lévi szintén az ő nevében rendezték a szikhemi vérfürdőt, amikor megölték az őket vendégül látó Khámort és népének minden férfi tagját. De vitázik Jézus unokatestvérével, Keresztelő Jánossal is, aki esszénusként élt, tagadta az életet, de szaduceusként fogta föl a bibliai történeteket, bár tőlük eltérően a gyermekek ártatlanságában sem hitt, és mivel az ártatlansággal nem tudott mit kezdeni, az eredendő bűn hirdetője lett. Ugyanakkor, bár hirdette a bűnbocsánatot, nemcsak a bűnt, a bűnöst is gyűlölte. Jézus az ő istenképét sem fogadhatta el, hiszen a végidők, az apokalipszis Istenének prófétáját ismerhette föl Jánosban.

Jézus elmélkedésének legmegrázóbb részlete, amikor a Jób-történet Istenéről beszél, aki az Írás szerint fiával, a Sátánnal kötött fogadást Jób hűségére. Mint tudjuk, Jób elveszti mindenét, szolgálait, juhait, tevéit és gyermekeit is, sőt még testét is undok fekélyek rágják, mégsem lázadt fel Istene ellen, amiért aztán gazdagon megjutalmazta az Úr. Vagyon helyett vagyona lett, gyermekei születtek újra, hét fiú és három leány, akik az Írás szerint legszebbek voltak abban a tartományban. Jézus azonban mégsem tekintti kiegyenlítettnek a számlát, mert úgy gondolja, kárpótolhatta az Úr minde-

nért Jóbot, de nem adhatta vissza édesgyermekeit, akik a próbatétel során odavesztek.

Kajafás borzongva hallgatja Jézust, s ő, aki igaznak tartja az Írás minden szavát, káromlásnak tekinti Jézus érvelését. Jézus természetesen kitart a szeretet Istene mellett, és újabb példákkal bizonyítja, hogy a kegyetlenség, amelyet őseink aggattak az Írás Istenére, nem isteni, hanem emberi tulajdonság. Ilyen formán az Írásból nem Istent, hanem rettegő őseink gondolkodását ismerhetjük meg csupán. Ugyanakkor, ha elfogadjuk a szeretet Istent, s magunkban is felismerjük lelkét, amit belénk lehel, eljuthatunk a Szeretet Országába.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy Bitó László *A Názáreti Izsákkal* egy teljesen új felfogású Jézus-regényt teremtett. Sajátos történetével azonban nem az új-, hanem az ószövetségi istenképet fogalmazta át elsősorban, hiszen Jézusa ugyanazt a szerető Atyát hirdeti és vallja, mint az evangéliumoké. A regény újszerűsége tehát nem ebben, hanem Jézus alakjának megformálásában keresendő. Bitó felfogása szerint ugyanis az evangélisták azért nem érthették meg igazán Jézust, mert kötötte őket az Ószövetség, és Jézusban mindenképpen az ószövetségi prófécia beteljesedését akarták látni. Ezt a felfogást tárgyiasította az író Jézus elmélkedésében is. Kajafásnak például elmondja, hogy azért vállalta a keresztre feszítés kínját, mert tanítványai nem azt látták benne, aki valójában volt, a szeretet Istenének prófétáját, hanem a felkentet, a Krisztust, a megszabadítót. Talán egyetlen tanítványa, Júdás értette meg igazán. Júdás ugyan nem jelenik meg személyesen az elmélkedésben, nem szólal meg, csupán Jézus és Kajafás, Jézus és Pilátus beszélnek róla, mégis egy új Júdás-alak jelenik meg előttünk, nem az evangéliumok árulója. Ő, a korábbi szikeirosz, a korábbi orgyilkos érti meg egyedül Jézus szándékát, és feláldozza magát Jézusért, a halálba menekül, nehogy elárulja a titkot, amit mestere bízott rá.

A titok pedig annyi, hogy nem árulóként, hanem Jézus megbízásából keresi fel a főpapot, és sürgeti, hogy fogassa el Jézust, mentse ki a zelóták kezéből, akik vele vagy rá hivatkozva akarják kirobbantani a húsvéti ünnepek alatt a lázadást, vezérük, Barabbás kiszabadítására. Jézus jól ismeri a zelótákat, tudja, hogy nem a győzelem vágya vezérli őket, hanem a

gyűlöletből fakadó küzdésvágy, s mindenképpen az apokalipszis, a végidők jeleit akarják felmutatni az értelmetlen vérontásban.

Jézus szándékát Péterék nem értették volna, hiszen az elmélkedés szerint Péterben például a konokság volt nagyobb, nem a hit. Júdás viszont teljes odaadással követi a szeretet Istenének prófétáját. Júdás tehát különös alak, a megtért bűnös, a hitre jutott ember példája, akiről ismereteim szerint csak Ördögh Szilveszter rajzolt pozitív képet Bitó előtt a magyar irodalomban, a *Koponyák hegye* című regényében.

Tiberius, a császár viszont éppen Júdás ellentétéként jelenik meg Jézus elmélkedésében. Ő szeretettel és szeretetre született, testvérét, Drusust például önmagánál is jobban szerette, s ugyanígy szerette feleségét, Vipsania Agrippát is, de nem volt elég erős megőrizni a szeretetet, és ezért Augustus udvarának ármánykodása, majd a hatalom az önzés szörnyetegévé, "Capri szigetének szörnyetegévé" tette.

Csak Pilátus alakja nem változik, ő az elmélkedés során is marad, aki volt: a cselszövés nagymestere. Szinte dicsekedve mondja Jézusnak, hogy a jeruzsálemi bevonulásakor legalább annyi embere volt a hozsannázók között, mint azok között, akik Barabbás szabadon bocsátását követelték, de még őt is meghallgatja, sőt egyetért vele, amikor a mózesi törvények kegyetlenségét kritizálja. Pilátus a megkövezés szertartására hivatkozik elsősorban, amely során egymást végzik ki az egymáshoz tartozók. Az ő katonáinak, hóhérainak viszont semmi köze a halálraítélthez, ők csupán a foglalkozásukat gyakorolják.

Jézus nem tiltakozik, hiszen ismeri a Tórárt, tudja, hogy a mózesi törvények többsége halállal bünteti a vétkeket, és éppen ezért prédikációban, tanításaiban mindig is csupán a Tízparancsolatot tartotta Istenhez és emberhez méltónak. A szeretet törvényét még ki is egészítette, amikor nem parancsként, hanem feltételként fogalmazta meg tanítványai számára. Azt hirdette: Ha szeretted felebarátodat, mint tenmagadat, nincsen szükséged másik törvényre.

Talán ebből érthető meg leginkább Bitó szándéka és hite, amely szerint, ha felismerjük és megőrizzük magunkban az isteni lényegét, a szeretetet, eljuthatunk a Szeretet Országába.

Végül arról a motívumról, írói fikcióról

kell még beszélnünk, amely elindította Jézust azon az úton, ami végül is a sziklasírba vezetett. Fontos ez, mert ezzel a gesztussal hitelesítette az író a regénybeli történet szinte minden mozzanatát. És ebben az esetben megint egy hiányérzetről van szó, arról a lelkiállapotról, amely elindította Jézust az apakeresés útján, aki boldog gyermek volt addig, amíg Józsefet tudhatta vérszerinti apjának, amíg mostohatestvérétől, Jakabtól, József első házasságából született fiától - egy heves gyermeki vita közben - meg nem tudta, hogy fattyú, hogy nem József fia. Úgy érezte ekkor, a fattyú szóval a létezését vonták kétségbe, hiszen nem mondhatta többé magáról, hogy Jézua ben Joszéf: én, József fia. Tudta, míg vérszerinti apját meg nem találja, csak Jézua ben Valaki lehet, akinek Jakab csúfolja a gyermekek között, esetleg az "Ember Fiának", Jézua ben Ádámnak nevezheti magát. Ez váltotta ki belőle a heves apakeresés gesztusát, és azért faggatta türelmetlenül anyját, Máriát, mert végül is önmagát akarta megismerni. Mária azonban csak ezt mondhatta neki: "Az a szeretet, amelyben te fogantál, örökké él, fiam... Bennem és benned. Tekints magadba, ha rá akarsz találni az Atyára, ha József már nem lehet az a számodra. Ha elhagysz is minket, nem kerülsz közelebb ahhoz, akinek nevét én ki nem mondhatom."

Kétségtelen, bravúros írói megoldás ez, amely meghagyja a titkot titoknak, mégpedig úgy, hogy sem nem cáfolja, sem nem bizonyítja a szűzen való fogantatás és a szűzen születés misztériumát, Jézus viszont maradt, ahogy Tiberius nevezi, továbbra is az anya titkának árvája. Hiányérzete persze nem szűnt meg, egészen addig, míg vérszerinti apja helyett rá nem talált a mennyei Atyára, a szeretet Istenére, mindnyájunk Atyjára.

Érdekes viszont, hogy Jézus igazi lényét egy Júdáshoz hasonló megtért bűnös, Mária, a magdalai asszony ismeri fel. Ő szólítja ki a sziklasírból, ő ébreszti a halál rítusából ezzel a hitet kifejező mondattal: "Te vagy, Uram az eljövendő Éden prófétája."

Mária hite tehát erős volt, hitte, hogy a jézusi tanítás és a velünk született szeretet révén eljuthatunk az Édenbe, a Szeretet Országába.

(Bitó László: *A Názáreti Izsák; Argumentum Kiadó, Bp., 2002*)

Pöntek Imre

jrakezdősek beteljes löse

Püski Sándor: *Könyves sors - magyar sors*

Azt hiszem, indulása, vagyis 1990 óta a világ minden tájáról megfordultak érdeklődő magyar olvasók a Krisztina körúti Püski Könyvesházban. A zsúfoltságában is barátságos tér, a lenyűgöző választék, a kiszolgálók figyelmesége - akik között gyakran feltűnik Sándor bácsi és Illus néni - valamiféle idilli hangulatot sugároz magából. A magyar művelődés több korszakon átívelő, már-már szertefoszló legendája, íme, itt van előttünk, megvalósulva, működve, a könyvesház és kiadó végre zavartalanul véggezheti azt a tevékenységet, amit ez a rendhagyó életpálya a kezdet kezdetén maga elé tűzött. Ám hogy e mögött az idill mögött miféle hányattatások, poklok, csalódások húzódnak meg, az csak most tárult fel teljes "panorámájában", Püski Sándor régóta várt, barátok által sürgetett önéletrajzában, mely az emlékezetes születésnap után egy évvel látott napvilágot *Könyves sors - Magyar sors* címmel. No, természetesen a Püski Kiadónál. Persze, nemcsak negatív ez a leltár: az értékteremtés kivételes teljesítménye is. Melyet a szerző szerénysége még inkább magasra, az egyetemes magyarság legfelső szellemi szférájába emel.

A századforduló után - pontosan 1911. február 4-én - a Békés megyei Békés nagyközségben, földműves-napszámos családban születni - nem ígért nagy lehetőségeket a Püski család harmad szülött sarjának. Maga a szerző is a szerencsés véletlenek sorának tudja be, hogy gimnáziumba, a helyi gimnáziumba kerülhetett - végül is református édesapja, a harangozó révén - s ott tanulhatott. Különösebb ambíció nélkül szívta magába a tudást. Aztán 14 évesen ráért a tanulás ízére. Attól kezdve nem lehetett megállítani: jelesen érettségizett. Már ekkor megérintette a politika: kapcsolatba került az Országos Parasztpárt jeles egyéniségeivel, Dénes István ügyvéddel és Bajcsy-Zsilinszky Endrével, a Nemzeti Radikális Párt egyik vezetőjével. Némi gondolkodás után a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi karára jelentkezett, ahova felvételt is nyert. Itt született az első

"könyves" ötlet: a jegyzetkészítés és kiadás. S a lázas ifjúkor: a szerelem, a családalapítás, és a merész váltás: a jogvégzett ügyvéd könyves vállalkozásba fog. Ebben társa felesége, Zoltán Ilona is. 1937-ben megnyitja első könyvesboltját a Szerb utcában. Kiadói és nyomdai tervezgetése anyagi ráfizetés, emberi csalódás (s még hány lesz ilyen!), de nem adja fel. Kölcsönt vesz fel a könyvesboltra és kiadóra - és az 1938-as könyvhéten már a bolt előtti könyvsátor vendégei: Sinka István, Erdélyi József, Ignác Rózsa, Szabó Pál, Szabó Lőrinc... (Egy megjegyzése szerint: "Óvatosan akartam hozzálátni a könyvkiadáshoz." Ez az óvatosság azonban, mint az évek során kiderült, valamiféle nem múló szenvedélyt takart.) A negyvenes éveikben járó népi írók-költők ugyan már ismertek voltak, azonban nem akadt egy igazi felvállalójuk és szellemi társuk. A újjáalakult Magyar Élet Kiadó pótolta ezt a hiányt: nemcsak a szépirodalmi műveik jelentek meg egymás után, hanem "nemzetpolitikai" írásaik is. Ezek "nehéz könyvek" voltak, s 1939-ben olyan fontos művek kerültek Püskiék gondozásában az olvasók elé, mint Szabó Dezső: *Az egész látóhatár* című tanulmánykötete (I.-II.), Kodolányi János: *Suomi titka*, Veres Péter: *Az Alföld parasztsága*, Erdélyi József: *Árdeli szép hold* (egy költő gondolatai a magyar nyelvről). Kiadói politikájáról a következőképpen vall az ifjú könyves: "Elvem az volt, hogy csak olyan könyvet adok ki, amelyik nekem is tetszik, de ez nem jelenti azt, hogy minden sorával egyetértek." S krédójának még egy lényegi pontja volt: a függetlenség. (Egyébként sok mindennel megvádolták Püskiéket, de egy biztos: soha nem fogadtak el "hivatalos", állami támogatást. Lehet ez góg vagy az életrevalóság jele: a lényegen nem változtat.) Mint kiderült: értékes könyvek nem jutottak el az általuk megcélzott, a magyar sorskérdések iránt érdeklődő közönséghez. (Ahogy írta: "a hivatásos könyvterjesztőknél megbuktam.") Ekkor alakította ki sajátos, önkéntes, lelkes amatőrök részvételén alapuló könyvterjesztési hálózatát, amely a háború kitöréséig kiválóan működött. Fiatal tanárok, egyetemisták, lelkészek, munkások és parasztok kapcsolódtak be a munkába: létrejött egy olyan Püski-könyvbarát szervezet, amelynek tagjai ma is meghatottsággal idézik fel a korabeli időket, emlékeket. Az eredmények meg is mutatkoztak: "Ünnep volt ezután min-

den könyvnapunk." - írja a szerző. Az 1940-41-es könyvjegyzék lenyűgöző: a népi mozgalom kiadójának profiljába olyan könyv is belefért, mint Szathmári Sándor: *Gulliver utazása Kazohiniában*, vagy Kodolányi János: *Esti beszélgetése*. (Kronológikusan tűnik a könyv az eddigiek alapján, holott nem az. Épp az az izgalmas benne, hogy gyakran szimultán peregnék az események, az időben való oda- és visszatekintés következtében, reflexiók, kisebb politika- és irodalomtörténeti elemzések, levelek és más dokumentumok idézik fel a kor történéseit és hangulatát. S egészen sajátos szintörésben jelenik meg a kezdeti időszak, melyet a szerző 1962-ben, a Gyűjtőben fogalmaz egyik vallatótisztje "kérésére", a következő címmel: *Vallomás a népi mozgalomról, különös tekintettel az ellenem lefolytatott büntetőeljárásra*. A másolat WC-papíron, apró betűs írással kikerült a börtönből, és ma olvasható a könyvben.) Azonban még messze vagyunk az 1962-es leltartóztatástól, még csak 1942-nél tartunk, az első szárszói találkozó szervezésénél. A Püski Sándor által szervezett előadássorozat a Soli Deo Glória szárszói telepén a háború utáni időkre akarta felkészíteni az országot. Részt akart vállalni, ahogy a meghívó szövegében olvasható: "az új magyar szellem alakításában". Néhány cím: Németh László: *Érték és igazság az irodalomban*; Féja Géza: *Régi magyarság*; Veres Péter: *A parasztság a különböző szellemi áramlatok hatásában*; Nagy István: *Népiség - munkásság*; Darvas József: *Népiség - értelmiség*. A háborús viszonyok közepette hallgatólagosan megtúrt konferencia megpezsdítette a szellemi életet, sokak előtt nyilvánvalóvá vált, hogy az itt körvonalazott elképzelések, programok az új társadalmi berendezkedés meghatározó gondolatai lesznek. Hangozzanak el ezek jobbról vagy balról.

Püski Sándor bevezetőjében néhány lényeges alapelvet szögez le: "végre itthon akarunk lenni saját országunkban", "A népet teljes egészében állítsuk a politika középpontjába", vegyük ki mindegyik osztály életszemléletéből és magatartásából a lényegest: "a parasztságéból a természeti látást és a faji tulajdonságokat megőrző erőt, a munkásságéból a közösségi szemléletet és az egymásra utaltság tudatát, az értelmiségből a nemzeti és természetfeletti, a vallásos élményt..." Ennek szintézisével olvad-

hat "osztály nélküli társadalommá a magyarság". A népi mozgalmat képesnek látja e feladat megoldására. Itt kerül szóba a párt kérdése is: többek szerint akkor nem volt a magyar politikai életbe olyan párt, amelyikkel a népi mozgalom azonosulni tudott volna. A pártalapítás kérdését pedig a résztvevők (akkor!) nem tartották időszerűnek. (Ezzel kapcsolatban Püski Sándornak vannak keserű következtetései: elszalasztották, több alkalommal is, a történelmi lehetőséget a pártalapításra.) S ebben a feszült légkörben került sor a második szárszói konferencia megtartására a következő évben, melyen elhangzott Németh László híres előadása. (A beszéd főbb tételei: a "benszüllött lét" elutasítása, "harmadik út" elmélete, az "üdvözítő terror" elleni felkészülés, a "magyar társadalom halk folyamatainak" féltése a kívülről importált, erőszakos hatásoktól - mind olyan gondolatok, amelyek csak a puhuló diktatúra időszakában váltak publikussá, ha nem is szalonképpessé.) Az is igaz, a korabeli fogadtatás sem volt egyértelmű, akadtak, akik "meg nem emésztett vélemény és kritikahalmaznak" tekintették Németh felvetéseit. S az sem számított jó pontnak az új rendszerben, hogy Püskiék Magyar Élet Könyvkiadója a konferencia anyagát teljes egészében megjelentette még abban az évben. A reflexiók közé tartozik az a vélemény, hogy Püski Sándor "leszűkítette a népi mozgalmat". Kétségtelen, hogy bizonyos személyek, elgondolások nem kaptak szerepet ebben a körben; a szerző azonban többször is elmondja, hozzá az általa "befogott" (protestáns és tiszántúli - hangzott a vád) népi mozgalom és azok képviselői álltak legközelebb, ezeket vállalta, nem kis anyagi, politikai kockázatok árán. Másoknak megvolt a lehetőségük, hogy másokat vállaljanak fel. S ez csak szelíd ellenvetés, s nem védekezés. Mert arra is sor kerül a kötetben, éppen a háborús időszak egyik kiadványával kapcsolatban. A többször is megjelentetett Bary József: *A tiszai bűnper* című munkájáról van szó. Mind a sajtó alá rendező főügyész, Bary József, mind a kiadó, Püski Sándor jóhiszeműen járt el, azt akarván bizonyítani, hogy "nem vallási okból, hanem babonából, tudatlanságból" követték el tettüket a vádlottak. Az 1944-es kiadást - a 1933-as után - maga Püski Sándor is hibának tekintette. S az is kiderül, hogy nem emiatt, más népi írók könyvei miatt történt a feddéssel

történi igazolás. Érdemes a határozat szövegéből idézni: "Könyvkiadói tevékenységének megvizsgálása alkalmával meg kellett állapítani, hogy több jobboldali, sőt köztük több nyilas érzelmű író művét megjelentette, így: Kádár Lajos, Kodolányi János, Erdélyi József, Féja Géza, Németh László írók műveit is kiadta..." Nem tudtam kideríteni, ki volt Kádár Lajos, ám a többi író aligha lehet "nyilas érzelműnek" tekinteni. (Ennek ellenére a "szélsőjobboldaliság" vádja egészen napjainkig kísért, legalábbis bizonyos körökben. Ennek újabb "felbuggyanását" tapasztalhattuk a 2001-es könyvhét eseményei kapcsán, amikor a "vád" szerint a könyvét dedikáló Orbán Viktor nem hallgatta meg a megnyitót, s a kiadó magát, úgymond, "főszereplővé" avatta. Ekkor a Püskiék ismét elnyerték a "szélsőjobboldali" címkét, s a kiadó pedig "megtűrt"-nek aposztrofáltatott. Azt hiszem - ezzel az idős Püski Sándor tisztában van - meglehetősen kevesen osztják ezt a véleményt.) Az 1945 utáni korszak meglehetősen ellentmondásos volt. Egyfelől megindult a demokratikus politikai élet, másfelől megjelentek a "baljós árnyak", amelyek ezt a folyamatot korántsem tartották kívánatosnak. Püski Sándor szerepvállalása a Parasztpártban logikus lépése volt eddigi tevékenységének. Békésben még hetilapot is szerkesztett, ahol a Parasztpárt meglehetősen jó eredményeket ért el. (A kékcédulás szavazási család ellenére, 1947-ben.) Az ígéretes kiadói tervek mind szerényebb formát öltöttek, a kiadó által favorizált írók - mint Sinka István, Németh László, Ignác Rózsa és mások - mind hátrébb szorultak. A kiadói jogok folyamatosan az új kiadók kezébe kerültek. A Magyar Élet Kiadó, ahogy a szerző írja, 1950-ben "csendesesen elszenderült". A könyvesboltot is állami felszámolás alá vonták, holott az államosításra csak 1952-ben került sor, de Püskiéknek előbb le kellett húzniuk a rolót. Joggal tett szemrehányást a baloldali, hatalomba került író-politikusoknak a szerző, hogy nem kapták meg azt a védeltséget és támogatást, amit a jobboldaliak korábban számukra biztosítottak. De hát ilyen az élet, a jótettek nem mindig találnak viszonzásra. Úgy tűnt, hogy egy kiadói pályának végleg befellegzett. A Püski családnak más megélhetés után kellett néznie. S ekkor jött a keramikusság, a kisipari díszedény készítés, szobormásolatok sokszorosítása. Veres Péter védőszárnyai nélkül

- aki kihozta a letartóztatásból 1950-ben, az ÁVH börtönéből - ezt a korszakot aligha úszta volna meg. S még abból is baja származott, hogy kiadói állást ajánlott neki a Magvetőnél. A gazdasági igazgatói állást azonban Püski Sándor visszautasította: joggal gondolhatta, hogy később előpiszkálnak valami politikailag terhelőt a múltjából. Az elutasítás némi meghurcoltatással járt. (Tehát a jóindulatú törlesztési szándék így fordult visszájára.) Ezután jött 1956, ami megint belekavart a Püski család életébe. A Magyar Írás kiadószövetkezet szervezése csak egy kis közjáték lett a forradalom kitöréséhez képest. Ám az alkotni vágyó könyves szenvedély a megtorlás időszakában sem adta fel: 1957-ben alakuló közgyűlést tartani, önálló szövetkezetről, kiadói tevékenységről álmodni, nem kis bátorságra vall. A Köpeczi Béla Kiadói Főigazgató aláírásával jegyzett elutasítás - egy újabb kezdeményezés végét jelentette. Az indoklásban olvasható: "önkéntes társulások működése a könyvkiadás terén nem lehetséges." A forradalom alatt Püski Sándor sem nyugodhatott: részt vett a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi párt) szervezésében, sőt, a forradalom leverése után is "rendszer ellenes magatartást" tanúsított. Így következett be 1962-es letartóztatása és perbe fogása. Négy és fél évre ítélték. Szerencsére egy év múlva, a nagy amnesztiával szabadult. (A Gyűjtő könyvtára, amelyet fél év múlva Püski Sándor vezetett, soha nem látott fejlődésnek indult...A szabadulással a rendezés is abbamaradt.) Már csak a csoda segíthetett abban, hogy valami megváltozzék, s Püskiék ismét szeretett könyveik közelében éljenek, tevékenykedjenek. És ez a csoda bekövetkezett. Igaz, nem akkor, amikor erősen számítottak rá: sajnos, később. Mindez összefüggött az USA-ba menekült gyerekeik meglátogatásával. Többszöri elutasítás után 1966-ban megkapták a látogató útlevelet, egy évre. Egy év Amerikában! Püskiék nem tétlenkedtek, azonnal hozzáláttak felmérni a könyvtermést, a sajtóviszonyokat, a kiadói-terjesztői lehetőségeket. S azonnal felismerték: van itt mit keresniük. A kapcsolataik, a tapasztalataik megmaradtak, s ez többet számított, mint a leendő tőke, amivel vállalkozásukat elindíthatnák. Mert természetesen erre is szükség volt. A "magyar jellegű amerikai kulturális vállalkozás" tehát - egyelőre csak gondolatban - de elindult. S Püskiék egy év alatt sok

mindent megértettek, a Kultúra vállalat csak csekély hatásfokkal működik, a magyar könyvek és kulturális termékek terjesztése, a közvetítés - egyszerre hídépítés is, az anyaország és két rendszer között. A terv, amely már '67-ben megfogalmazódott, csak 1970-ben válhatott valóra. Csak ekkor kapták meg a kivándorló útlevelet. (Ekkor Püski Sándor ötvenkilenc éves volt. S csak csodálható az a fantasztikus szervezői képesség, munkabírás, amely a könyvben olvasható levelekből, egyéb dokumentumokból árad.) S hamarosan megkezdte működését a Magyar Book New York-ban, részben hazuról hozott, részben nyugati kiadású könyvekkel. Ugyancsak elkezdődött az irodalmi estek szervezése, az írók-költők meghívása. Az a fajta kapcsolatépítés, amely tulajdonképpen a rendszerváltás előkészítését jelentette. Az emigráció szellemiségének "beáramlása" nem kis részben Püskiéék "fellazító" tevékenységnek köszönhető. S jöttek a hírek, oda-vissza. Jancsó Adrienne, Béres Ferenc és Kecskés András előadójának sikeréről, Kósa Ferenc és Csoóri Sándor filmbemutatóinak rendkívüli hatásáról, az erdélyi írók hallatlan érdeklődést kiváltó körútról. Az "ingázó" Püski Sándor - amerikai útlevele védettségével - szinte mindenhova eljuthatott, ahol valamiféle érték termelt. A határon túli területekre is. S lassanként az Anyanyelvi Konferencia léggömbje is oldódott, oly annyira, hogy 1973-ban Püski Sándor előadást tarthatott *A nemzeti művelődés gyakorlata Magyar-Amerikában* címmel. Persze, az emigráció gyanakvását nem sikerült egyszerre eloszlatnia. A "kommunista ügynök" bélyegét még hozzá közel állóktól, a múltját ismerőktől is megkapta. Hiszen az emigráns írók joggal vetették fel a kölcsönösség igényét: ha hazai könyvek teljes választékukban megjelennek a Magyar Book-ban, akkor miért nem férhetők hozzá Magyarországon az ő könyveik? A helyzetet még csak élte, hogy a Püski Könyvkiadó is megkezdte az emigrációban élő írók - itthon hozzáférhetetlen - műveinek megjelentetését. A "szellemi csempészáru" gyakran okozott konfliktust a határon. A hivatalosság is kétarcúan játszott: egyfelől hízelgett a szocialista Magyarország kulturális "behatolása" az amerikai közegbe, másfelől mérhetetlen gyanakvással szemlélte a mind erőteljesebbé váló, magyar-magyar együttműködést. Részengedmények, részsikerek, Püski

Sándor okossága és szívóssága kellett hozzá, hogy fokról-fokra táguljon a szellemi horizont. Az 1983-as Duray Miklós: *Kutyaszorító* című kötet és a hozzá írott Csoóri Sándor előszó alaposan felzaklatta a kedélyeket, de a folyamatot már nem lehetett megállítani. Mérföldkönek számított, amikor az 1986-os Ünnepi Könyvhéten a Vörösmarty téren felállították a Külföldi magyar irodalom sátrát, s itt megjelenhetett a Püski Kiadó három kötetével - s ez az áttörés ugyancsak Püski Sándor érdeme. A személyes találkozás 1988-ban, New York-ban Aczél Györggyel jellemző epizód: a közvetlenségéről hírhedt politikus "rég barátjának" mondja a bemutatkozó Püski Sándort. Ám a hamis közeledés, megjátszott barátság nem talált viszonzásra, a szerző emlékezteti az egykor nagy hatalmú férfit Veres Péter közbenjárására érdekében, 1967-ben. Ám a közbenjárás nem talált meghallgatásra. Ennek felidézésével otthagya a meglepett, magyarázkodó követségi vendéget. S ezután már a nagy elégtételek sora: a 90-ben megnyílt Püski könyvesbolt avatásán át a '93-as szárszói tanácskozásig. (Szárszói tábor a magyar megmaradásért) A népi-nemzeti tájékozódás mindmáig megmaradt. A Püski kiadó megtalálta azt az igényes szerzői kört, amelyben ez a gondolatkör modern formában reinkarnálódott. A harmadik újrakezdés - itthon - végre meghozta azt az elismerést, amely rég megillette a Püski házaspárt. (Külön történet, a hűség és ragaszkodásé, kettőjük kapcsolata.) A számtalan kitüntetés, laudáció felsorolása helyett álljon itt egy 1999-ben kelt levél részlete, a zalaegerszegi Frimmel Gyulától és feleségétől, Máriától: "Talán azzal kezdem, hogy a Püski Könyvesbolt egy olyan kis szigete a világnak, ahová az ember hitet meríteni jön, mint a templomba...Az Úristennek pedig köszönjük, hogy vannak ilyen nagy lelkek, mint Ilus néni és Sándor bácsi, akik ebben a kitekeredett világban biztatást, eligazítást, hazafiságot és hitet adnak mindenkinek. Isten tartsa meg Mindkettőjüket még nagyon sokáig..." Ehhez alig lehet mit hozzátenni. Sokan, nagyon sokan gondolják ugyanezt. Püskiéék könyves és kiadói pályája, életműve a magyar irodalom és művelődéstörténet felbecsülhetetlen értékű része. S a végre megszületett emlékirat hihetetlenül gazdag forrás- és dokumentumanyagából kiformalódik egy arc: Heltai Gáspár, Misztótfalusi Kis Miklós

kései utódjái. (Püski, Budapest, 2002)

Somogyi Gyula

Magyar Műhely: 40 év (Cmlapok, főnyköpek, dokumentumok)

Ezzel a könyvvel ünnepelte a folyóirat és könyvkiadó fennállásának negyvenedik évfordulóját. A közrebocsátott fényképek, címlapok, és egyéb dokumentumok (programcikkek, a szerkesztőség, a munkaközösség tagjainak, valamint a Kassák-díjasok névsora, a Magyar Műhely kiadványainak és a MM Találkozók listája) segítségével kitűnően megrajzolható e kiterjedt intézményrendszer története.

A folyóiratot 1962-ben alapította néhány vállalkozó szellemű fiatalember Párizsban azzal a szándékkal, hogy megszólalási fórumot teremtsen saját maguknak és generációjuk Nyugatra szakadt tagjainak. Elsősorban az előző nemzedék lapjától, az *Új Látóhatártól* szerettek volna elkülönülni esztétikai és politikai-taktikai értelemben egyaránt. A *Magyar Műhely* szerkesztői kezdettől fogva nagyobb szerepet szántak a modern irodalmi-képzőművészeti törekvéseknek, fő feladatuknak a különböző irodalmi irányzatok egymás melletti megjelentetését, a művészet autonómiájának biztosítását tartották.

Politikai-taktikai álláspontjuk annyiban tért el az előtük járókétól, hogy realitásként, megmásíthatatlan tényként vették tudomásul, hogy Magyarországon és a Kárpát-medencei magyar nyelvterület egészén kommunista diktatúrával kell számolni, és - minden viszolygásuk ellenére - ezzel a politikai erővel elengedhetetlen bizonyos mértékű kapcsolat kiépítése azért, hogy a lap bekapcsolódhasson a magyar kultúra vérkeringésébe: anyaországi szerzők publikálhassanak a párizsi folyóiratban, ill. engedélyezzék a lap magyarországi forgalmazását.

A folyóirat e sikeresen megválasztott taktika következtében hamar túlnőtt a kezdeti elképzeléseken, megszólalási fórumot, menedéket jelentett a kommunista uralom alá került magyar nyelvterület íróinak, különösképpen a modern törekvések megszólaltatóinak, másrészt pedig a magyar kultúrán belül a modernség egyik zászlóshajójává vált.

A vállalkozás heroikus jellegét csak erősíti, hogy az autonóm művészet koncepciójának érvényre juttatásához szinte minden feltétel hiányzott, kulturális, politikai és anyagi értelemben egyaránt.

A lap megjelentetését végül csak úgy tudták biztosítani, hogy két szerkesztő, Nagy Pál és Papp Tibor kitanulta a nyomdász szakmát, és hétvége, szabadidejükben a nyomdából ilyen-olyan módon megkaparintott papírra nyomták a lapot. A lap első tíz évét, első korszakát Márton László neve fémjelzi még, ők hárman voltak azok, akik a kezdeti lelkesedés után is kitarítottak. 1973-ban Márton László kivált a szerkesztőségből, helyébe 1978-ban Bujdosó Alpár lépett.

A hetvenes évek elejétől már a lap második korszakával számolhatunk, amely a kilencvenes évek közepéig, a 100. számig tartott. A koncepció egyetlen ponton módosult, igaz, ez jelentős arculatváltást eredményezett. Ettől kezdődően már az avantgárd művészet és irodalom mellett törtek lándzsát a szerkesztők. A folyóirat történetének harmadik korszakát L. Simon László, Sörös Zsolt és Kovács Zsolt elképzelései határozták meg. Csökkent az irodalom kiemelt szerepe, a korábbiaknál jóval nagyobb teret szentelnek az avantgárd társ művészeteknek, az esztétikai irányvonal pedig a konceptualizmus fogalmával határozható meg.

A Magyar Műhely életében kezdettől fogva nagy jelentősége van a könyvkiadásnak is. Az album megjelenéséig a Magyar Műhely volt az egyetlen olyan kiadó a magyar kultúrában, amely az elmúlt évtizedekben kizárólagos feladatának tekintette az avantgárd művek megjelentetését.

A hetvenes évek elejétől új színfoltot jelentettek a folyóirat és kiadó életében a Magyar Műhely Találkozók, valamint a Kassák-díj odaítélése. A Magyar Műhely jelentőségének, a szerkesztők évtizedeken keresztül megnyilvánuló biztos ítéletének illusztrálására, csak néhány név a díjazottak közül: *Bakucz József, Erdély Miklós, Tandori Dezső, Haraszty István, Hegyi Lóránd, Maurer Dóra, Ladik Katalin.*

És még sokan mások, akiknek nevével és fényképével találkozhat az albumot fellapozó olvasó.

(Magyar Műhely Kiadó, szerkesztette L. Simon)

László, 2002)

László József

Az Öletigenlős I rEja

BözEs Huba: NapranØzi

Versszerető olvasók már előző kötetében, a *Kávéillat*ban is felfedezhették lírájának egyéni hangvételét, szavainak hangulati hátterét, képalkotásának a hagyományost a posztmodernnel ötvöző jellegét, szókincsének vertikális rétegződését.

Újabb kötete maga az életöröm. Egy egész élet hordalékának felbuggyanó élményanyaga kap helyet a középkori vágáns-költészet szókimondó frivolságától az antikvitás mérték-tartásáig, a nagyvárosi szleng keménységétől a zsoltárversek áhítatáig. Nyelvi játékosága felhasználja a magyar nyelv hajlékonyságának lehetőségeit. A szó mögül lép elő, amint írja: "...csak olvasd, hallod majd, jelen vagyok a szóban". Nem csupán jelen van a szóban, de lélekben pörére vetkőzve tárulkozik ki: "...előtted csontig, lélekgig levetkezem."

A rejtelmes garabonciás érzékenyen reagál az őt körülölelő világra. Ez a környezet lehet egy kisvárosi tér, egy mámoros hajnal, egy vérvörös alkony, gáláns bordély vagy egy furcsa élethelyzet. Mindezeket nyelvteremtő fantáziával éli át egymásba csúszó gondolatokkal, tájnyelvi elemek felhasználásával, a régi szavak zamatának ízlelésével, sokszor önmaga teremtette archaikus fordulatokkal, bujtatott és nyílt erotikával, mely a társ megtalálása után a kitisztult szerelem éteri érzéséig emelkedik. A nő versekben - mint Madáchnál - polarikus véglet. Színskálája a női kis csukáktól a bukott angyalokig terjed. Ő maga így vall erről. "Életem során sok angyallal találkoztam, közöttük bukott angyalokkal is."

Minden irodalmi alkotás alapkérdése az informatív közlés átlendítése a művészet szférájába. Búzás Huba verseiben ez kimutatható. Nem a platóni értelemben vett mesterember, hanem kiforrott művész.

A fenti állítást a kötetben szereplő három vers példáján szeretném bemutatni.

A *Balaton-i rapszódia* lírai tájvers, melyen átüt az alkotó szubjektív életérzése. A reformkor óta a Balaton, vagy ahogy Kazinczy óta

nevezük: magyar tenger, írók és festők kedvenc témája. A víz halk fodra és színe, a felhők játéka, a dús háttér-vegetáció, a táj elbűvölő mediterrán jellege ecsetért és tollért kiált.

A költő versindító élménye gyermekkori emlékekből táplálkozik. Keszthelyen élve ezerszer csodálhatta meg a tó szépségét. A víztükör sima báját és viharos hullámverését, napszakonkénti és évszakonkénti színváltozását. A szemlélet a jelenbe tűnik át. Felnőtt fejjel szemléli az "agg bazalthegek" és a "badacsonyi orgonák" szimfonikus zenéjét és csendes altató-dalát, a szélben himbálózó vitorlások ritmikus mozgását. Szinte a víztükör mögé lát, ahol "...kékezüst gardáid... Fonyód felé csillámlanak aludni fodraidban." S a táj szépségébe belemeredő szem még elkap egy-egy fecskesuhintást.

A táj eddigi bemutatása csak előkészítés, bevezető gondolat. Kéri a tavat, hogy óvja vizébe lépő kedvesét. Enyhe erotikus szintet kap a kérlelés, hogy a hullámok lágyan cirógassák a szeretett nő bokáját, térdét, combját, s e simogatás őt, a költőt idézze fel számára. A vers végén ismét megszólítja a Balatont, a tündéri tavat, "egy ember földi társát", búcsúzik tőle már, hisz amint írja - "...vár talán aranyhidadnak égi mása."

A *Találkozásom pitypanggal* a mostani társ hajdani fiatalkorát idézi. A világra ámuló felserdült fruskát, ki "...nem szent, se céda még." Pitypang alakja elkerüli a női lét polarizált lehetőségeit. Bájos alakján legelésznek a férfiszemek, kirobbanó nőiessége maga a lánngoló nyár.

A női szépség leírása és láttatása csak fokozza a birtokbavétel örömét. A találkozásból egy életre szóló mély kapcsolat szövődött. E légiesen könnyed szerelmes vers az előző kötet, a *Kávéillat* egyik versére rímel: a *Hajnali suttogásokra*. A kitisztult szerelem ontológikus szintézise, a szerelem folyamatossága, egyedisége és egyszerűsége, az érzelmek szabad áradása, paroxizmusának felfakadó kulminációja és kivetítése - széles skálán mozog a kiáltástól a suttogásig.

Külön elemzést érdemel az *Utolsó majd ha lobbanok* című költeménye. Rilke és Nagy László reminiscenciák ellenére is egyéni hangvételű és képalkotású vers. A halállal való őszinte szembenézés és a túlélő kedves féltő óvása, a gyász elmagányosító érzése keveredik

az elidegenedett környezet közönyével. Míg Nagy László *Ki viszi át a szerelmet* című versében a túlpárt lehetősége, transzcendenciális fogódzó, addig Búzás Huba versében mélyebb a tragikum, az ő verse az evilági lét végességének felismerésébe torkollik. Kissé Ronsard-szerűen csak verseiben él tovább, hogy "balga szavaival" vigasztalja elárvult kedvesét.

A vers az érzelmek litániaszerű ritmikájaként idézi az elmúlás várható bizonyosságát. Laikus zsoltár, mely nagymisék hangulatának elhaló orgonaszavában és szívbemarkoló csendjében érzékelteti az élet lezártágának tragikus felhangját. Maga a vers nem monológ, hanem olyan dialógus, melyben a másik fél

csak hallgatásával van jelen. Az elhaló ének babiloni utánérzése is átüt a sorok ritmikáján.

A költemény kérdésfeltevésein végigvonuló, vibráló nyugtalanságot a véges emberi létet felismerő elme szorongása idéz elő. A végesség tudata a végtelenség ígérete nélkül. A továbbélés már csak az alkotásban lehetséges.

A verskötet vázlatos értékelése kapcsán is megállapíthatjuk, hogy Búzás Huba igényes költő. Gondolatait, érzéseit át tudja lendíteni a művészet szférájába. Verseskötetét azzal a megjegyzéssel tudnám az olvasónak ajánlani, melyet a középkori kódexmásoló írt a margóra: "Olvassátok, mert igen szép!"

(Vár ucca Műhely Könyvek 5, Veszprém, 2003.)

Farkasi Csilla

Hőtk znapok Atlönveg lőse

Bence- Utrosa Gabriella:

Egy kis makk története

Mesét, "igaz" mesét írni a legnehezebb, ugyanis a műfaj nem tűri a hazugságot, az álságot, viszont alapfeltétele a szeretet és az "alul (alá) látás". A "törpe lét" ismerete. És persze a saját emberségében való biztonság.

Travers a *Csudálatos Mary* című tüneményes könyvében a csókák azon keseregnek az egyéves ikrek szobájának ablakában, hogy azok a tél folyamán "elfelejtettek beszélni", már nem értik a madarak szavát. Úgy tűnik, Bence Utrosa Gabriella nem "felejtett", szót ért emberrel, rovarral, "fűvel-fával". Ezt az adottságot talán két lánya is erősíti benne, nekik, róluk is mesél - vagy ők neki?

A 2003 decemberében Lendván kiadott mesekönyv akár egy nap története is lehetne, hiszen mindjárt az első, a *Reggeli mese* használható tippet ad a "jó és ígéretes nap" indításához. A *Sapkák és kislányok*-ban az öltözködés jelent konfliktust Anya és Anikó között. A kislány - bár dermesztő tél van - nem hajlandó melegen öltözni, mert az "nem csinos". (Ugye anyukák, ismerős a helyzet?) Az eredmény: súlyos betegség, kórház - a család kétségbeesése, végül a gyógyulás, a megnyugvás.

Beszélgessünk! - hangzik nap, mint nap a kérés óvodás korú gyermekeinktől. (Sajnos, később ezt már nem annyira igénylik, vagy ha igen, erősen titkolják.) És már dől is az élményözön a "kémények réméről", fogmosásról, az oviban kapott "bleksz levesről", "bleksz salátáról", a "burgonya ízű valamiről", vitamínról, anya főztjéről, fogmosás *utáni* szőlőevésről. A szóáradatnak csak itt, a mesében van vége, ki-ki tetszés szerint folytathatja a saját gyermekétől hallottakkal. *Durcimurci* Ádám titkolt okok miatt duzzogással "bünteti" anyát, aki ezt megunva cselhez folyamodik. Szótlanul, tetetett "durcival" készíti, tálalja a vacsorát. Nem kínál limonádét, palacsintát, pudingot. És a kakaó!? A fürdővíz!? A mese!? Ádám

"következetes", ő nem kérhet, hiszen ő durci. Kuckójába vonulva, sírva fakad. Hát persze, hogy anya ott terem és vigasztal. És már csak beszélgetés van, és kakaó, illatos fürdővíz - és mese.

Kissé horrorisztikus két történet a *Filip és a rakoncátlan bringa* esete, valamint a *Kivel alusznak a macik?* Az előzőben az új bicikli - amin Filip tekerni tanul - megbokrosodott, katog, zörög, prüsszöl és ledobja a kisfiút. A komisz járgány még álmában is "kísérti", a gyereket, zokogva ébred. Anya és apa nyugtatja, anya egy szép képpel, amit a bravúrosan kerékpározó Filipről festett, apa pedig megolajozta a "goromba" járművet, így már lehet együtt gyakorolni. A második címben foglalt kérdésre a válasz: "Hát a gyerekekkel." Persze mindaddig, míg Macifaló Manfréd a színre nem lép, és összelopkodja az őrizetlenül hagyott kismedvéket. Csakis azért, hogy bezárja és ijesztgesse őket. A gyerekek ezt már nem tűrhették tovább. Macimentő akcióba léptek. Ijesztő jelmezekbe öltözve "hadjáratot" indítottak Macifaló barlangja ellen, aki ijedtében világá futott. Azóta a kiszabadított mackók kis gazdáik mellett, biztonságban alszanak.

A mikrovilág szereplői sem maradhatnak ki a kötetből. *Hangyácska bangyácska eltéved*, útkeresése során közömbös erdőlakókkal találkozik, akik nemigen igyekeznek eligazítani a kis jószágot. Végül a "fentről látó" dongó bongó segíti haza, s kötnek barátságot. Az *Egy kis makk története* Makkocská földre pottyanását, szél szárnyán vándorlását, kellemetlen találkozásait - a rongyrazó almácskával, az erőlködő, "dolgozó" hangyácskával, a vendégváró harangvirággal - írja le. Kalandos útja az óvodában ér szerencsés véget. Gyerekek találják meg és viszik be, egy kis kosárkában helyezik el a mogyoró, a vadgesztenye és egy másik makkocská társaságában.

A "horror", a rovar- és növényvilág után visszatérünk mindennapjainkhoz, *Irány az óvoda!*, ahová együtt jár a két testvér, Móricka és Ádám. De már nem sokáig, mert Móricka iskolába megy, ettől kezdve Ádám sem akar óvoda lenni. Nem érzi biztonságban magát testvére nélkül. Sír, tiltakozik, kétségbe ejtve apát, óvó nénit. Váratlanul érkezik a segítség, egy új gyerek - egy helyes kislány - szemé-

lyében, akit Ádám gondjaira bíznak. A gyerekek tetszik a kislány, fontosnak, erősnek érzi magát, mert "komoly feladatot" kapott. Így hát "Minden jó, ha a vége jó."

Bepillantunk *Julika születésnap bulijára* is, amit decemberben nagy készülődés előz meg. A kislány lázasan szorgoskodik, társain kívül szeretné meghívni a hóembert, a nyuszt és a Mikulást, na és a Jézuskát. Anya türelmesen magyarázza, miért nem jöhetnek. Julika lelkesedése alábbhagy, de apa jelenti: találkozott a Mikulással, ő biztosan becsönget a délután folyamán. Így is volt, bár már csak az ajándékot hagyta a küszöbön, de Julika beletörődött az elmaradt találkozásba, és elhatározta: "Jövőre jobban figyelek és elkapom a Mikulást!"

Mit (nem) vihetünk haza? Móricka ezzel nemigen van tisztában. Játékokat hord haza az óvodából, hiába anya dorgálása, magyarázata és kérése, vigye vissza az elhozott holmikat - a kisfiú hajthatatlan. Ismét szülői csel oldja meg a problémát. Apa délután az óvó néni autóját "akarja kinyitni és elvinni", mondván: Nem számít. A játék sem Mórickáé, mégis elviszi. Az érv meggyőző. Minden a "helyére kerül".

Na, de *Ki bántotta Zalailonát?* Miért sír újabb, ha óvodába kell menni? A magyarázat: a "csúnya Baginéni", aki - tegyük fel, nem rosszindulatból - minden találkozáskor

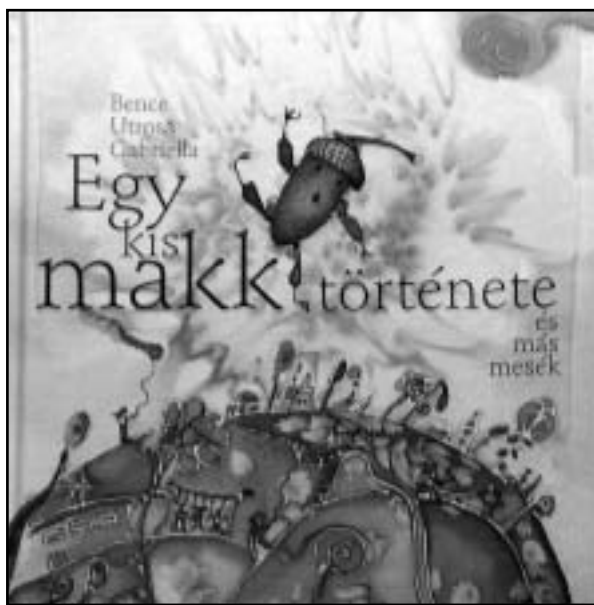
belecsíp Ilike arcába. Bagi néni Balázs anyukája, ők is most érkeztek az óvoda bejáratához. És már indul is az a bizonyos mozdulat, de anya közbelép. Kedvesen köszönti Bagi nénit, majd váratlanul az arcába csíp, és ugyanezt teszi Balázs is, aki szintén nem kedveli édesanyja rossz szokását.

A kötet (a nap?) végére érve elgondolkodom: biztos, hogy csak gyerekeknek íródtak ezek a mesék? Nem biztos! A kedves humorral átszőtt történetek nap nap után megesnek minden szülővel, "hétköznapi dolgok" ezek, melyeket Bence Utrosa Gabriella öltöztetett "színes meseruhába".

Ebben az öltöztetésben méltó társra talált Sinko Szabina személyében, aki a könyvet illusztrálta. "Meseszép" színes grafikák teszik teljesebbé, plasztikusabbá az író érzékletes szövegét. A kötet méltán jelentkezhette a szép könyvek versenyére is. Borítója - Meszelics László terve -, a papír minősége, a betűk formája, mérete, olvashatósága egységes, gyönyörködtető képet ad.

Sok hasonlóan varázslatos könyvet kívánhatunk csak minden olvasó gyerekek és felnőttek.

(Magyar Nemzetiségi Művelődési
Intézet, Lendva, 2003)

Velkey Pöter

Levelek, amelyeket soha nem adtak fel

Elisz egy föltsve írzt napl hoz

A levélregény (vagy naplóregény) szerzője 1944-ben mezőberényi tanítónőként már túl volt irodalmi bemutatkozásán: 1942-ben jelent meg - a birtokomban lévő korabeli kritikák szerint is - sikeres regénye, az "Osztogatók", amelyben egy fiatal vidéki tanító és tanítónő történetén keresztül ismerkedhetünk meg a pedagógusi hivatás minden szépségével és nehézségével, az azóta sajnos egyre ritkábban fellelhető Tanítóval. Tudta, milyen mintát kell felmutasson az olvasóknak, mert Hegedűs Gitta maga is igazi tanító volt, aki felelőséggel, szeretettel és óvó szigorúsággal nevelte a rábízott gyermekeket, amit a "Levelek Imréhez"-ben is tapasztalhatunk. Mivel nem volt saját gyermeke, nővére tíz gyermekét, köztük Édesapámat is sajátjaiként szerette, ezért aggódott annyira a "tíz Velkey gyerekért", akiknek édesapja (az én Nagypám) az első nagy háború után a ceglédi gimnáziumban tanított a második világháborúig, amelynek vihara olyan erővel sodorta magával, hogy soha nem láthatta többé feleségét, hét fiát és három leányát (1946-ban Németországban halt meg).

Hegedűs Gittát 1944 őszén a helyén, a mezőberényi iskolában érte a "frontátvonulás", a németek visszavonulása és az oroszok bevonulása. A Mezőberényt ért szörnyű bombatámadás napján érezte úgy, hogy meg kell írnia azt, ami számunkra így-úgy félretanított és sokféleképpen interpretált történelem, számára viszont a mindennapok személyesen átélt valósága. A gyerekek közül talán Édesapám állt hozzá a legközelebb, ezért írta rá az iskolai füzet borítójára: "Levelek Imréhez". Napról napra, hétről hétre, hónapról hónapra írta bele ebbe a füzetbe el nem küldhető leveleit, mint Mikes Kelemen; félve a megjövendölhetetlen jövőtől, de soha nem adva fel a reményt, hogy egyszer vége lesz, s újra együtt láthatja azt a tíz gyereket, akik számára a jövőt jelentették.

Itt nincs más, mint a történetek azonnali

leírása, a maguk valóságában; sem szándék, sem idő nem engedi a "levélíró" az átéltek kiszínezésére, átírására. Nem is ez a célja, "csupán" megörökítése mindazoknak, amik azokban a történelmi sorsfordulót ígérő, de megjósolhatatlan hónapokban szeme előtt zajlottak, s megpróbálni meglátni az eseményekben az emberi drámai sorsok és nemzeti tragédia mellett a történelem üzenetét és szándékait.

Hegedűs Gitta kiállja a hűség próbáját: bár szeretett iskoláját és benne a lakását is a bevonuló szovjet hadsereg kifosztja, az osztálytermet budinak használja, nincs eleve fehér és fekete, gonosz és jó. Emberek vannak: egyszerű és barátságos német katonák és a magyarokat élő hadieszközként felhasználó, feláldozó, a biztos halálba küldő "szövetséges" német hadsereg; a magyar boltost részegen agyonlövő, a 70 éves nagymamát a 40 éves lányával együtt a gyermekeik szeme láttára megerősztoló "felszabadító" szovjet katonák mellett az író nő rokonaihoz beszállásolt orosz tiszt, aki a szolgálati időn túl a nyugodtabb időszakokban - talán Tolsztojt, Dosztojevskijt, Csehovot? - csendesen olvas, s határozott fellépésével megvédi "házigazdáit" a házra részegen rátörő, fosztogatni akaró katonától. Látjuk, s a látása nekünk is fáj, ahogy a román hadsereg ezerszámra hajtja kelet felé a magyar lovakat, teheneket, juhokat, bútorokkal és szőnyegekkel megrakott teherautók kíséretében; együtt sajnáljuk a kisváros kommunisztáját, aki repeső örömmel várja a felszabadító szovjet hadsereget, kinevetve az őt ettől óvókat, s elsőik között fosztják ki megérkező "elvtársai", de ő még ekkor is megpróbálja megmagyarázni a megmagyarázhatatlant, csakhogy védje a távoli barátokat; együtt döbbenünk meg azon, hogy vannak nők, anyák, akik önként járnak vagy küldik lányaikat éjszaka szórakoztatni az átvonuló hadsereg katonáit; megrendülünk az elhurcolt mezőberényi zsidó honfitársaink tragédiáján és az ezt megakadályozni képtelen magyarságon, s ugyanígy érzünk, amikor a német nemzetiségűeket a német nevű magyarokkal együtt összeszeterelik és deportálják, s ezt módjában van végignézni egy túlélő zsidó honfitársunknak. Az azonnal rögzített valóság láttatja velünk, hogy nincs eleve elrendelt bűnös nép és nincs eleve elrendelt áldozat, s szükségünk van erre a tudásra, mert ennek köszönhetően megértjük a

bibliai szavakat: "ne ítéld, hogy ne ítéltess". Legfőképpen "karosszékekben ülve", 40-50-60 év távolából szemlélve és elemezve emberpróbáló időket, ne ítéljük meg és el átgondolatlanul se az egyes embert, se más népeket és nemzeteket, mert mi innen visszatekintve láthatjuk azokat a történéseket, folyamatokat, melyeknek lényegét csak a legélesszeműbbek tudják észrevenni és megfogalmazni. S ma is milyen sok közöttünk a másokat megfellebbezhetetlenül megbélyegző, "gyorsreagálású" kortárs.

Hegedűs Gitta nem tett mást, csak leírta a közvetlenül átélt eseményeket, de minden során átsüt a hazáját és népét, szülőföldjét és családját szerető és féltő aggódás és tenni akarás, s bár humora sohasem hagyja el, a baromfiudvar lakóit szemlélve is meglátja az élet derűjét és szépségét. A "Levelek Imréhez" utolsó sorai jelzik, hogy a háború befejezése nem a várt felszabadulást hozta, hanem újabb nemzeti és emberi tragédiák fenyegetését és előérzetét:

"Az énekes madár nem ver soha tanyát kietlen vadonban."

A levélregény valóságos szereplőinek élete a szomorú utolsó mondat leírása után az isteni gondviselésnek köszönhetően szinte hihetetlen szerencsével folytatódott, hiszen szegény Nagypánk, akinek a háború utáni hónapokban a bajor erdőkből írt verseit féltett és értékes kincsként őrzöm, meghalt ugyan, de tovább élt a "tíz Velkey gyerekben", akik valamennyien előkerültek a vihar csendesültével, és tovább él a harminchárom unokában és kilencvenhét dédunokában. Imre gimnáziumi tanárként nemzedékeket tanított magyarra és latinra, Hegedűs Gittát pedig egy egész ország láthatta 1984 júniusában a televízióban a pedagógus napra készített dokumentumfilmben, ahogy közel 91 évesen kinyitja a családi fotókat rejtő kincsesládikót és előveszi belőle annak a bizonyos tíz gyereknek és a számtalan unokának a fényképét, akiknek nagyrésze talán Gittuska néninek is köszönhetően a katedrán állva szolgálja ennek a nemzetnek a jövőjét.

Milyen sokszor elmegyünk azok mellett, akik itt élnek köztünk, a közelünkben, a családjukban, s magukban hordoznak sok-sok tudást a múlttól, amit velük sokkal könnyebben és jobban megérthetnénk, de mi nem kérdezzük őket, s csak akkor vesszük észre, hogy vesz-

ni hagytuk ezt a kincset, amikor már örökre eltávoztak. Soha nem bocsátom meg magamnak, hogy anyai nagypámat, aki két világháborút harcolt végig, kétszer esett fogságba, másodszer kilenc és fél év orosz fogság után tért haza az öt kilenc és fél évig váró családjához (ma gyakran kilenc és fél napot sem tudunk várni egymásra), soha nem kérdeztem, s nem kértem arra, hogy meséljen arról, miket élt át, és hogyan tudott megmaradni a nehézségek közepette is példamutató, igaz embernek. És soha nem lehetek elég hálás Nagygittának azért, hogy ezt a naplót megírta, Édesapámnak pedig azért, hogy megőrizte, és mielőtt elment, rám bízta. A kéziratot féltve őrzöm, de amit tartalmaz, nem szabad elrejtteni.

Hegedűs Gitta

Levelek Imrőhez

(Röszletek)

*Nagyságos Velkey Imre tanár úrnak
Cegléd, Széchenyi út 28.*

1944. október 6 - 1945. május 1.
Mezőberény

*"És a Költő - ó a Költőről ki tud valamit?
Rejtve tolong ő a sokaság között, mely nevét még
Nem hallá; vagy magányban ül, hol senkitől
Nem kerestetik." (Kölcsey)*

*"Ne féljeteK fiúk, csak minden tizedik golyó talál,
csak minden huszadik halál... És ha halál,
az a legszebb halál." (Görgey)*

Drága Imrém! Ezelőtt így írtuk volna: kívánom, hogy ezen pár sor írásom friss, jó egészségben találjon, mint amilyen nekem is van... Ma így írom: Kérem a jóságos Istent, hogy ezen pár sorom egyszer, valamikor, vészek csillapodtán eljusson élő kezeidbe s olvashasd névéd sorait szerető szíved minden melegével! Érezd ki belőle azt a végtelen vágyódást és síríg tartó szeretetet, amelyet nem némíthat el a fegyverek dübörgő diadal-ordítása s a szenvedők szeméből patakzó könnyfolyók özöne...

1944. október 6. Imre! A legnaivabb, leghiszékenyebb leánya voltam a mi békére vágyó Békésünknek! Julkánál aludtam - máskor Keresztmamáéknál szoktam -, s elég korán, 6 óra után indultam haza a Tarcsai úton. Szörnyű bömböléssel szóltak az ágyúk Gyula, Csaba és Békés felől, s én az előző esti biztató rádiós hírek alapján nem kevesebbet reméltem, minthogy az új német fegyvereket vetették akcióba...s szinte felvillanyozva lépkedtem az iskoláig. Ott éppen őrségváltás volt: meghökkenem. Eddig 6 katonaviselt ember tette a nemzetőr csapatot, úgy válogatva össze, hogy a berényi társadalom minden rétege képviselve legyen benne! Október 6-án hat toprongyos, fülét-farkát leeresztő újtelepi. Megdöbbenve álltam a csüggedt csapat előtt s mondtam az én hitemet hittel, s ők hallgatták az én hitvallásomat gúnyosra húzott, tudó szájjal. Kitártam az ablakokat és takarítani kezdtem, de csakhamar vendégem jött: a tarcsai óvónő futott be azzal, hogy "Apuka azt mondta, hozzád jöjnek be s várjam meg, mi lesz." Ránéztem: mindnyájan ilyen sötéten látók vagytok? Hogy dörögnek? Hát lehet egy ilyen drága földet ellenállás nélkül, tálcán odaadni!? Bízni kell! S közben süteménnyel kínáltam, mézes receptet mondtam, s a seprést és törölgést folytattam. Ecu izgatottan szaladgált: egy tarcsai asszonyt várt, aki a szövetkezetben maradt 60-as mézet venni.

Az asszony helyett repülők jöttek, furcsa ívben keringtek. Ecu azt mondja: ellenséges gépek, s én újból szánva mondom: dehogy, hisz nézd, mily alacsonyan szállnak! Abban a pillanatban hangos pattogással igazolták: Ecut és nem engem. A ház előtt lévő kukoricásba bújtunk. Még nevetünk, mert tele lett a kabátunk, szoknyánk, harisnyánk koldustetűvel, alig győztük egymást tisztogatni. Megjött a tarcsai asszony is, elmondta a nagy rémületet, sikoltást és sírást, ami a Hangyában volt, s én is kezdtem komolyabban venni a dolgot, s lehoztam két pokrócot és kivittem vendégeimet a Mérgek háza és a temető közé eső bokrok mellé, de vendégeimnek nem tetszett a

hely. Nagyon nyitott térnek tartották s elfogadták újabb ajánlatomat, s levándoroltunk a temető árokpart fűzfái alá. Alig helyeztük el a takarókat - a lakás felől szaladt egy lány és Krafcsik-papa, aki Ecut kereste. Visszamentünk; sietett a feleségéhez, csak azt akarta tudni, itt van-e a lánya, vagy továbbment Tarcsára? Megnyugodott...amennyire nyugalomról szó lehetett már akkor...és elsi-etett, mi pedig az árok felé vettük újra az utat. A gépek vészes bűgására futni kezdtem, s csak a bokrok alatt vettem észre, hogy egyedül vagyok. Gombóccá kucorodtam arccal, a földre borulva s magamra húztam az egyik barna takarót. Éppen ideje volt, mert forgószélnél hatalmasabb sod-rással bűgott el felettem egy raj ratatázva, pattogó fűtyüléssel. Jól bent feküdtem a bokor tövé-ben és Isten kezébe ajánlottam parányi porhüvelyemet.

Vagy öt hullám száguldott keresztül-kasul rajtam. Mozdulatlanul feküdtem, de agyam megjárta az összes lehetőséget; a haláltól nem féltem: Póli nagymama s Hegedős nagypapa kö-zelét éreztem az öreg temető vízzel telt árka partján. A lábam beleért a vízbe, mégsem fáztam... Pár percnyi csend... Felkönyökölök s a kövesutat kémlelem: a nemzetörök nemzeti szín szalaggal a nyárfák alatt állták a pergőtüzet. Semmi bajuk. A kövesúton egy fekete ruhás öregasszony bo-torkál egy zsemleszínű tehénkével: Ila néni meg a Zsofája. Nem érhetett a kertészetig, újabb hul-lám, újabb sodrás, újabb pergés.

Az egész bensőm egy óriási kérdőjel: honnan pottyantak ezek így ránk? S ennyi benzint pazarolnak Berényre? Ez nagy kitüntetés... Még vagy két hullám átvonulása után Szűcsék hanyatt-homlok menekültek a kövesút irányába vissza a házukba, s Ecu és a tarcsai asszonyok is azt mond-ták, hogy nekik gyerekeik vannak, ők nem akarnak itt halni. Mondtam, hogy a világeért se tartóz-tatok senkit, de ha menni akarnak, akkor fussanak!... Egyedül maradtam újra. A nap ragyogott, a levegő újra megzendült s a borzadály rázta a földet: vajon él-e Ila néni a tehenével, s vajon hová bűjt Ecu s a tarcsai asszonyok? Az Ecu gyerekei tanyán vannak nagyanyjuknál. Nem haza indult, hanem az édesanyjáékhoz, hogy mi van velük? Élnek-e még? - Talán 2 óra lehetett, amikor hosz-zabb szünet állt be, s akkor már én is feltápáskodtam a vizes, lucskos lepedőimmel. Nem bírtam tovább a halálvárás! Felszaladtam a lakásba. A szemétdombon lapultak a tyúkok, a Bogár Miska nyalka kakas olyan alázatosan kuksolt, hogy megható volt. A nemzetörök a helyükön, de se Ecu, se a többi tarcsai asszony nincs a pincében. Egy kis tejet ittam a konyhában, a Bercit simogattam, s aztán mondtam a nemzetöröknek, hogy lemegyek a pincébe, ha be talál temetni a bomba, ak-kor tudják, hogy ott keressenek!... A padlásra is felszaladtam, egy kosár tengerit hoztam le, hogy ne töltssem a délutánt tétlenül. Alig érkeztem a pinceajtóba, már hallottam, hogy legfőbb ideje. Ropogás, bűgás...igazuk volt az asszonyoknak, korántsem oly félelmetes, mint kint, a szabad ég alatt! 5-6 hullám kavargott a fejem felett egymás után. Közben odakészítettem az üstöt, hogy szükség esetén a fejemre borítsam. Szünetekben persze szorgalmasan pörgettem a tengerit, épp úgy, mint a gépfegyver. 4 óra tájban megint csendesedett. Kimentem tyúkokat és kutyát etetni, s megláttam Boldis Jucit és hívtam, hogy libaeleséget adjak ki neki, mert aztán mégiscsak beme-gyek Keresztmamáékhoz. Nem maradhatok egyedül éjszakára.

Juci újságolta, hogy a Fábián szomszédék kutyáját darabokra tépte a bomba. Ott csapott le a konyhaajtóban. Amint felérünk a folyosóra, újra bűgás, rattatázás, bizony csak az előszoba-ajtóban kapaszkodtunk össze s úgy vártuk a sorsunkat. Rémes volt. Szünetben gyorsgaloppban tájékoztattam Jucit teendőiről - libatömés -, s pár szükséges dolgot bedobtam a szatyorba, zár-tam az ajtókat, s a Simonék oldalán siettem. Béres Pali és Szegyczki szomszédok mutatták a bom-banyomokat a házukon. Aztán futottam, folytonos ágyúdörgés közepette értem Keresztmamáékhoz. Úgy fogadtak, mint egy sírból keltet! Hál' Istennek, ők is megvannak mind. Csodálatos: egész napos légi csata, s emberáldozat nincs!

Dermedve és hűledezve meséljük élményeinket, amikor vagy 5 óra tájban két katona áll meg az ablakban. Különös, bamba arccal, réveteg szemmel. - Magyarok? - kérdi Kozsuch János. - Magyarok - felelik... Honnan? Szalontáról - tördelik, s folytatják: Kenyeret, italt!

Összenézünk: magyar katona ilyen nagy bajban nem kér se kenyeret, se italt. Megdöbbe-nünk, mikor elmennek, s mondom: ezek nem magyar katonák voltak! Kifutok az utcára, jön egy

megint s kérdelem: magyar? Igen! Nézze, az a kettő lehetetlen, hogy az magyar, mert ebben a lövöldözésben kenyeret és italt kértek... A katona szó nélkül otthagya s fut...

És mi még mindig nem érzük fel ésszel a szörnyű valóságot, mi még abban a hitben füleljük át az éjszakai szakadatlanul hömpölygő sereg zúgó dübörgését, hogy a mi szegény fiaink vonulnak vissza. Még szürkületben felkelünk - le sem vetkőztünk az éjjel, de a kiállott izgalmak után aránylag mégis jót aludtunk, mit sem sejtve a valóságból. Első gondolatom, hogy kimegyek az iskolához. Mici kikísér a sarokra s irtó iramban menetelő had hömpölygését nézzük megkövülve. Ezt a futást! Autó autó hátán, paripa paripa hegyén, kocsik, gépkocsik, biciklik, teherautók, miegyéb...s mi naivul összesúgunk: ha felvennének s magukkal vinnének Ceglédre a gyerekek után!...

Mici visszamegy. A szövetkezetnél 5-6 lovas üti a lovát kiabálva, s én riadtan figyelem a szavakat: hisz ezek oroszok!

Elvágtnak, s hiszem, hogy rosszul hallottam, s megyek tovább. Néma csend. Kati néni mellett két asszony fogad: egész éjjel járták a házakat, nem rossz emberek, lehet velük beszélgetni...

Istenem! Hát mégis...hát igaz? Lehetséges? Az én hitem...az én imám...s újra kérdelem: - Kik? - Ruszlik. Jó emberek. Nem bántanak. Csak ha nincs otthon valaki: Cservenákéknál mindent felfeszítettek, kifosztottak!...

No, akkor én sem sok jót remélhetek, hisz én sem voltam itthon. S megremegek: kiszakad a szívem, ha hozzám is betörtek... Virág néni vállalkozott, hogy elkísér s bejön velem. Mire az átjáróhoz értünk, már egész folyamnyi áradat jött a Tarcsai úton, míg a másik folyam az ó-temető felől hömpölygött, s a két folyam ott szakadt egymásba, az én iskolám sarkán, ahol a táltos vad paripákat mongol fiak táncoltatták. Mennyi nép s mily sokféle nép kavargog a nagy orosz birodalomban, s ezek a sokféle emberek mernek és tudnak egyet akarni! Irigylem őket...

Megfogtam a Virág néni kezét s mondom: nem megyünk egy tapodtat sem! Én nem megyek keresztül ezen a hömpölygő áradaton - s átvágtam az úton Simonék felé, ahol sarkig nyitva a nagykapu, s a köcsögök és edények szanaszét gurítva a lócitrommal teleszórt udvaron.

Mamóka! Lestyán néni! - kiáltok, de felelet nem jön, futok hát tovább: Béres Pali és Szegyczki szomszéd kint áll a ház előtt! Vállalkoznak, hogy eljönnek velem az iskolába, csak elébb megnyugtadják a pincében kucorgó asszonyokat, hogy elment az éjszaka itt tanyázó népség.

Az asszonyok és leányok kisírt szemmel tápáskodnak kifelé és sírják az elhurcolt csizmákat, bekecseket, az üresre ivott hordókat s a levágott kacsákat. Szegyczki szomszéd, az oroszok ős tisztelője és évek óta hűséges pártfogója csalódva, s mégis reménykedve mondja: Nagyon finom ezredes úr volt itt. Haragudott, hogy elrabolták a bőrkabátomat és új csizmámat, s mondta, hogy sajnállak gazda, itt hagyom a köpenyegemet, jó lesz? Bementünk a szobába megnézni az itt hagyott köpenyt, de sehol sem találtuk. Volt még egy reménye a szomszédnak: egy lovat itt felejtettek! - mentünk befelé az udvarba, de már a ló sem volt sehol...

Így s ilyen előzmények után indultunk az én kis lakásom felé. Nehezen jutottunk be. Szakadatlanul zúdultak a tankok, ágyúk a nagy Vésztői útról a Tarcsaira, s alig bírtunk kilesni egy pillanatot, hogy besurranjunk a kiskapum rozoga szárnyán. Már messziről aggódva figyeltem, hogy az előkertben valami hatalmas fehérség villog, s elfacsarodó szívvel állapítottam meg, hogy a gyönyörű új térképünket dobták a sárba. A sárban végig az iskola mentén papírhalmazt taposott az orosz ló s papírhegyet hengerelt a tankok végtelen sora.

Három lépcsőfokot ugrottam egyszerre és a sárcafatokat keresztül lépve álltam a sarkig kitárt előszobaajtó előtt. Az ebédlő, a konyha, a kamra mind sarkig tárva, a szekrények ajtaja, fiókja felfeszítve, kiszórva minden kis írás, minden zúg feltúrva. A legsiralmasabb a kicsi kamrá! Pillanat alatt átláttam, hogy a patentzárás üvegeim, az összes cukros befőttökkel, a remek akácmezes palackjaim helye üresen tátong a polcokon. A kenyér-kosár kifordítva, s a tojáshejtorony a konyhaasztalon, lócán, kövezeten azt kiabálta, hogy egyetlen éjszaka megemésztették a télire valómat. Azt a piszkot, azt a szennyet, azt a pazarlást, amit a konyhám mutatott, emberi aggyal fel sem lehetett mérni. A nagy vaslábos aljához kétujjnyira odaégetve a rántotta. A tejeslábast is rán-

tottával sárgították meg. Fiókok kihúzgálva, spárgák, szegek szétdobálva...csak az ágy volt érintetlen épp úgy, mint a szobám is...

Ezért hálára kulcsolódott össze a kezem.

Álltam. Dermedten, megkövülve álltam, s nem tudtam, mit fogjak, mit vigyek? Nem hittem, hogy az enyém még valami!? Talán azt sem tudtam, ébren vagyok-e, vagy álmodom? Oda-vánszorogtam a nagy, csíkos díványhoz, megsimogattam Édesanyám, Apám, kis Matyi, Pircsi képét s a Velkey gyerekek összességét. Hiszitek-e, hogy idegen csizmák dübörögtek itt köröttetek? Hiszitek-e, hogy hontalan, hajléktalan vagyok? Ugye nem? Én sem hiszem, el kell múlnia ennek a lidérces álomnak! Ha az éjjeli garázdálkodók nem aggatták le a képeimet a falról, nem szedték össze a hímes terítőimet, párnáimat, szőnyegeimet, akkor már az utánuk jövők is tudják, mit szabad elvinniük. - A nagyszekrény jobb szárnya feltörve, de a ruháim ott csüngnek szép sorban, s végre magamhoz térek annyira, hogy a nagy kockás plédet a földre terítem s belebatyuzok egy-néhány nagyon szükségesnek vélt dolgot, a megmaradt ruhákból néhányat, a többit a díványfiókba rejtem, hogy ne legyen túl nagy a batyu, mert félős, hogy kiveszik a kezünkből. Apróságokat dobálok a szatyromba, Szegyczki szomszéd a nagy batyut fogta. Eszembe jutott, hogy az előszobai szekrény alsó fiókjába tegnap este bedobtam az egyetlen bőrtalpú cipőmet, mert nem fért a ropogás közben összerakott táskába - de a cipőnek már híre-hamva sem volt. Megtalálták. A könyveket azonban nem bántották. Az üvegszekrényben is mozdítatlan a kulcs. Látták, mi van benne, nem kellett nekik. Ők előre mentek, oda nem kell csecsebecse, oda férfierő kell, s azt vittek hömpölygő áradatban, mindent elsöprő mennyiségben...

A fejemet lehajtva lépkedtem, de a lesütött szemhéjon keresztül is láttam azt az impozáns tömeget, azt a honfoglalás-szerű reményteljes vágatát, amely Tarcsa felé tartott... A szívem összeszorult és irigykedve dobbant. Ti jobban megérdemlitek e hazát, mint mi? Ti nem sajnáltok fáradtságot, s nem féltetek örökké nyomorú egyéni érdekeket, élteket, ti fel tudatok tenni mindent egyetlen kockára! Ti mertetek egyet akarni!... Szekerek, hintók, gépkocsik és mongol lovasok szakadatlan árja... Maguk a fejek? A szemek? Nincs bennük még érdeklődés sem! Amint a mellettünk mászó férget észre se vesszük, úgy robognak vagy vágatnak el mellettünk...s nem törődnek azzal, hogy én remegek az egyetlen batyuba szorított kicsi vagyonomért, amit Szegyczki szomszéd nagy elszántan, árral ellenkező irányban a hátán cipel.

Szerencsésen hazaérünk. Haza? Igen, már itt a haza: Keresztmamáéknál...a Tarcsai úti iskola, az én lakásom országút prédája, mindenki zsákmánya.

Imrém! Gondolhatod, hogy ezt nem egy ültőmben írtam. Nem lehet ebben a zaklatott, dübörgő világban, s hogy a napok rakódnak egymásra, már nem tudom, melyik volt az, hát nem is mondom folyamatosan, csak úgy, amint fel-felbukkan bennem a mondanivaló.

Az estéről akartam írni, hogy ide kiülünk a folyosóra, de már félnyolckor úgy ropognak a géppuskák, és innen is, onnan is dördül egy lövés és rémít a kapudöngetés, hogy hamarosan bezárjuk az ajtót... Valamit arról is írok, hogy a jó Isten talán minden elköltözött drágánk lelkét ideállította vártára, mert ez az a kicsi sziget, ahova még nem tette be egy se a lábát...

A Tarcsai út minden házában tyúkot, libát, kacsát tisztítanak az asszonyok, s egy óra alatt készre rendelik - persze a lehetetlent meg nem csinálhatják, s aztán megesik, hogy a délelőtt főtt paprikást egy vacsorázní kívánó csapat eszi meg. S az Úr épp azokra mér legtöbbit, akik legepedőbb szívvel várták őket, akik összetett kézzel könyörögnek: ne bántsatok, hisz szlovákok vagyunk és testvérek!... No, testvér, hát add le a bekecsed, add le a csizmad!! Nyisd ki a kamrád! Add kölcsön az asszonyod, fogd be a lovad, mert már visszük is!

Vasárnap alig ültünk le az ebédhez, Feri bácsi szalad, hogy azonnal menjek ki az iskolához, mert csöcselék fosztogatja a lakásom. Mindent kidobálnak, mindent visznek.

Hát ez a hír jobban fáj, mint az orosz fosztogatás híre. Azonnal ugrok. Feri azt mondja, kijönne velem, de Gitti néni egyedül van, hát hívjam Zubereczet!

No, én nem hívok senkit! Az újtelepiekkel én magam is szembe merek nézni. Futok. A szö-

vetkezetről csodálkozva néz utánam egy daliás orosz. Nézzen! Mire kiérek, már Anka néni és Mihály bácsi is jönnek, ők is látták a batyuzókat. Két paplanomat és konyhaedényeket csavartak be az előszobai szép csíkos pokrócokba. Jó szerencse, hogy buta suhanc gyerekek voltak, akik nem tudják, mi az érték, s az ezüstkanalakat ott hagyták...a biciklit persze nem.

Újra lázasan csomagolunk. Mindig viszünk. Lopom a sajátomat.

Minden napnak megvan a maga szenzációja. Egyik nap agyonszurkálták a Velovszki boltost, mert a mulató részeg tisztnek nem akart nő szállítani. A temetését innen néztük az ablakból. A három éves kicsi lánya fején fekete kendő, a feleség is vörös kabátban, de fekete kendőben. Roskadozva megy. A gyerek kezét fogja. Senki-senki nincs, aki támasza lenne. Szent Mihály lován viszik a mindig mosolygó Velovszkit, aki tegnap még a családját védte. A nagyobb gyereke, a Jani idenéz az ablakba. Intek neki... Zokogva megy tovább... mindnyájan sírunk.

Máskor meg: Ponicsánék lakása ég belső tűz miatt. Szegény kolléga idegei összeroppannak az újabb súly alatt.

Vasárnap délután, 1944. október 15.

Mikém! Még most is élünk. Ma a rádiókat küldték be parancsszóra. Ma a következő hírt kaptam a kertből, hogy ott kozákok tanyáznak, s az évi krumplit és évre való fát már elhasználták. A Simonék odamentett zsák lisztjét szintén elvitték...és még mindig van erőm Jóbbal kiáltani: az Úr adta, az Úr elvette, áldott legyen az ő szent neve!

Csak Ti éljétek 10 Velkey gyerek, s legyetek Ti a magyar jövő!

Az elébb az a hír futott be, hogy a magyar letette a fegyvert.

Nem hiszem. De én sok mindent nem hittem, amit jósoltak és bekövetkezett.

Október 16.

Ma szörnyű hírek keringnek, s mi már elvesztettük a tájékozódó képességet, nem tudjuk megítélni, mit eredményezhet egy-egy változás. Mi mindent az előttünk elvonult hatalmas áradatakon keresztül látunk már, s mi emberi elgondolásokban bízni nem tudunk...mi már nem tudunk sem előre, sem hátra nézni. Nálunk csak egy út szabad: felfelé...ott is keresztül-kasul száguldoznak a repülő...s a repülő orrán, farkán, oldalán piros csillag tündöklök...s mi belefúrjuk tekintetünket a bárányfelhőkön túl ragyogó végtelen kékségbe és oda kiáltjuk: Uram! Uram! Uram!

Ma tyúkokat hoztam át. Mihály bácsi és az öreg Kiszely Apó, Koczka Zsuzsa ura párjaikkal szorgoskodtak, segítettek. Lám, még mindig apám-anyám érdemeiért áld az Isten. Hogy simogatnak, becéznek. Kenyeret hoznak... S ma délután a Keresztmama szép zöld udvarán a saját piros padomon ülök és nézem az én újonnan érkezett baromfiaim barátkozását a Keresztanyáéival. Az ő harcias kendermagos jércéjük hamar összetalálkozik az én összeférhetetlen fehér-trikós jércém-mel, s jó nagyokat csapnak egymás fejére...bezzeg a kakasom: a Bogár Miska, az ő félrecepott sapkájával, nem ellenséges szemmel nézi az itt talált tyúkokat, hanem odasomfordál táncos léptekkel az öreg, terebélyes, piros izlandi tyúkokhoz és olyan 'csés jó napot köszön nekik, hogy azok a füvet is kiejtik a csőrükből. Jó szerencse, hogy a szárnyát levágtam, mert akrobata mutatványokra ragadtatta volna magát. Így hamarosan észrevette a Keresztmama drapp tyúkját, aki szintén elég barátságatlan természetű, s azt súgta a fülébe: "ilyen szép nőt!" S az ámulattól remegve nézett a betyár Bogár Miska ferdére csapott sapkája alá... Egészen biztos, hogy holnap folytatása következik... Ők nem tudják, hogy háború van.

Október 17. délután

Tegnap délután ott ültem a kertben a piros padon s úgy sütött a nap, mintha au-

gusztus volna. Bezzeg ma már hamisítatlan őszi szél zúgatja és pörgeti lefelé a faleveleket. Imikém! Egy kis oázis az életemben a baromfiudvar. A mókás kicsi kakasok, jércék elterelik a figyelmet a nehezebb vérszről. A legnagyobb kő persze, ami mázsás súllyal nehezedik a szívemre: Cegléd. Oh, ha odalátnék! Oh, ha Veletek lehetnék! Hol, merre jártok? Bujdostok, vagy vándoroltok? S hogyan és merre? Mi itt tartjuk a keresztet...de a vállunk roskadoz. Úgy látszik, hogy csak anyag az, amit sírok, amit mentek..., de Te tudod, hogy nálam minden anyagnak van lelke, s ha sírom az anyagot, a lelket síratom: ma a nagy könyvszekrény megmentésére indultam ki. Persze azért maradt ily sokára, mert a szétszedéséhez szakember kellett, s csak most jutottam hozzá. Az iskola is, a lakás is zsúfolva. Idegenek járnak otthonom, a Tarcsai úti állami elemi iskola lépcsőin. Nők is. S én egy daliás tisztnek magyarázom, hogy csak a szekrényemet szeretném elvinni, s ő barátságosan kalauzol a saját lakásom előszobáján át az ebédlőbe, ahol vágni lehet a dohányfüstöt, s ahol két sorjában derűs katonák hevernek s ütik fel fejüket belépésünk szerény neszére. Nem sokáig maradunk, egy-kettőre megértem a helyzetet. Az én szép hatalmas könyvszekrényem háttára fektetve tartja a rádobált pokrócokat és hatalmas heverőt ad a győzteseknek. Nem volt mit beszélnem. Sarkon fordultam s kitámolyogtam a szobámból, ahol három tagbaszakadt asszony vette át tőlem a háziasszony tisztségét... Imi! Érzed, hogy hogy fáj ez a bolond szívem? Fáj az anyag...de hisz az anyagok teszik az otthonokat, az otthonok a községet, a községek az országot, s az ország, ahol mi most senkik vagyunk, a mi hazánk!

Még egyet! Tegnap erre a jó kis szigetre, ahova még nem tette be lábát idegen katona, tegnap ide is bekvártélyozódott 3 tiszt. Pedig én eddig így énekeltem: "Amerre én jártam, kövek énekeltek, mert az édesanyám üzent a köveknek...szíve ment előre előttem követnek."

Nem lehattunk végletekig kiváltságosak.

Október 19.

Imikém! Minden nap egy-egy ajándék: élünk! Nem tudok örülni, de ha élek, úgy hiszem, tart valamire az Úr! Vagy csak arra, hogy fenéig igyam a keserű poharat? Hittel iszom.

Nem tudom, írtam-e már, hogy a szőlőskertet is teleülték orosz hon fiai? Én magam nem voltam kinn, de kicsi gnóm kapásom remegve beszélte, hogy a köves szobából mindent kidobáltak és ott fürödnek: a borház felé lyukat vágtak a falba, és ott csurog ki a víz a borházba. S ott pedig mindent feláztat, sodorja a krumplit magával. Feltüzelnek ajtót, bútort, karókat, kerítést...már semmim sincs. Vajon a kerti piros pad és nyugágy, s a kis összehajtható székek megvannak-e még? A kukorica még lábán, mert öreg Jonda bá nem tért vissza a szekerevel a szekerezésből, ahova 3 hét előtt kirendelték. Kicsi gnóm hozott egy fél zsákkal... Ma aztán azt dobolták, hogy minden töretlen tengerit le kell törni. Minden munkanélküli, minden tisztviselő jelentkezzék a városházán s menjen tengerit törni!... Nem akarok rémhírterjesztő lenni, hisz a rémhírterjesztés hazaárulás, s lehet-e még jobban elárulni ezt a megcsúfolt szegény hazát? De a hallott rémhíreket idecsukom, talán azért, hogy megértsd, miért nem maradhattam a Tarcsai úti iskolában? A szembeszomszéd Abelovszky mamóka 75 éves s a menyé három kis gyerekével otthon aludt, s égtelen döngetésre ébredt. Már be is volt zúzva az ajtó, amikor ijedten feltápáskodtak. S ami aztán következett, az nem emberi. A 75 éves mamókát épp úgy leteperték, mint a 30 éves menyét, akinek az ura a harctéren eltűnt. Hiába sivalkodtak a gyerekek, hiába könyörögtek az asszonyok. A mamókán keresztülgázolt 2, a fiatalon vagy 5. - Ahol a férj otthon volt, ott a homlokának és halántékának szegezték a fegyvert ha mozdult, s szeme láttára hurcolták be az asszonyt a szobába. - Zalayéknál meg kinn, a tanyán maguk maradtak a cselédek. Joli néniék sok-sok nap múltán végre mégiscsak kimerészkedtek. Velük ment Kozsuch bácsi is. Gyalog mentek. Lovákat, kocsijukat rég elvitték. Amikor kiérkeztek, a cselédet és béresnét ünneplőbe öltözve találták, s a cseléd anyja azt mondta, hogy a lánya búcsúzik a szeretőjétől, s azért nem jön ki... Joli néni aztán sírva jött haza és hisztérikusán mutatott egy darab kenyeret, hogy ezt loptam a magaméból, az enyémből! Egy darab kenyér, mint egy koldusnak. A hatalmas kozák az ajtóba állt ki puskával: Dolgozni menjete, ide nem szabad bejönni, mert lövök! Jóska és János bácsi morzszolták a kukoricát a megma-

radt 2 hízonak. 4-et agyonlőttek s elvittek az oroszok, csak a vérük maradt ott. A szolgáló ki se jött. Búcsúzott. S az anyja helybenhagyta ezt az állapotot...eddig még minden berényi anya sírva mentette a lányát...ilyet, aki a megbecstelenítőnek ad igazat, még nem láttam...

Az újtelep asszonyait meghódították. Azok libát, tyúkot pucolnak nekik, s a liba aprólékját, zúzat-máját vihetik. Krumplit tisztítanak s abból is vihetnek...és most már éjszakai szolgálat alól is mentesítették őket, mert már megszervezték azoknak a nőknek a csoportját, akik önként ajánlották fel szűzi testüket a haza oltárára. Azt mondják, egész utca van belőlük, s azóta nyugodalmasabbak az éjszakák.

Különben a hadseregükben is sok a nő.

S még valamit! A hadsereg arca. Nem szovjet arcok. Azok a tipikusan ismert arcok, azok autókon robognak...akik itt dolgoznak s rendezkednek, azok 15-40 éves, szép növésű, tiszta arcú, nyugodt szemű szálfá-szlávok. Cirill betűkkel írott könyvet olvasnak és számológép gyermekded golyóival számolnak... Vajon mi van a könyvükben, s vajon mit számolnak 100-ig?

Október 20.

Ma megint nagyon röpködnek és vészes bűgással bögnek a gépek. Az éjjel is nyugtalan volt. Az officírok szobájából állandó motoszkálás, zaj, beszéd, nevetés... Úgy féléjszakán végre megelégték a dübörgést s felkerekedtek. Vélttem, parancsot kaptak, mert valamennyi indult, s a folyosón végigcsörtetve Mamókaék ablakán bevilágítottak. Persze mire ők felébredtek s Kozsuch bácsi feltápázkodott, már diadalmas léptekkel elléptek a kis kapu irányába. Sokáig csend volt. Azt hittem, talán köszönni akartak, mert parancsot kaptak indulásra. A Vaszily kutyája ugatott s a köhögős tiszt nemsokára visszajött. Tehát nem mentek el... Reggel egy idegen, egy új tiszt is kijött a szobából. S reggelre rengeteg kocsisor, egész kocsitábor jött megint.

Valamire készülnek: lövészárkokat, bunkereket ásnak. A Zöldfa utcát aknázzák. A fogolytábor drótkerítéssel kerítik, s mi tehetetlenül nézzük, de a kezünk összekulcsolva, az ajkunk is imával zárva.

Képzeld! A jelszó, hogy minden a régi mederben folyjon! Tegnapelőtt a templomokban megkondultak a harangok s reggeli istentiszteletre mehettek az öregek. Keresztmama meséli, hogy hangos zokogással borultak a padra mindnyájan. Vasárnap mi is elmegyünk.

Október 21.

Drága Imrém! Hány napig írok még? S vajon Hozzád jut-e valaha, s ha igen, örülsz-e majd, hogy Téged választottalak ki a tíz közül, mert a Te szeretetedben bízom legjobban: Keresztfiú Jancsi már rég nem törődik velem, az ő idejének csekélyke feleslegét betölti a Lilla, Maráét a Pistukája, Gyurikámnak sok kislyány teszi a szépet... Te - legalább tudtommal - olyan magányos vagy, mint én: ezért hiszem, hogy meghallgatsz és szívesen elolvasod, amit Neked ebből a bábéli zűrzavarból írok.

Ma megint ragyogó napra ébredtünk a pár napi borongós hideg idő után. Olyan jó látni a napot s érezni, hogy megsimogat langyos őszi simítással. Mintha az Úr bátorításunkra, erősítésünkre, biztatásunkra vonná szét néha-néha a komorság sötétszürke fátyolát. Nem is fátyol az, ami az eget borítja, de nehéz, súlyos drapéria, mint a nagy tragédiák színpadán... És ma süt a nap..., pedig nehéz, telerakott szekerek dübörögnek, túlterhelt szekerek..., a teher Isten tudja honnan került, de remek matracok, szőnyegek, képek, ágyak egyvelege. Az Erzsink, aki örök rémhírek hordozója, befutott az elébb, hogy tessék mán kijönni, micsoda nagy kép van az egyik kocsin! Vajon kinek a képe? Mamóka kiment megnézni s ő jött vissza azzal, hogy Sztáliné. Elég természetes ez a mai világban.

Október 22.

Imrém! Mindennap nehezebb a szívem. A bizonytalanság egyre nő. A repülők ma megint a Sztálin-orgonákat bűgatták..., hisz vasárnap van. Délelőtt a templomban voltunk. Oly jó volt alázatos éneket énekelni a mi Atyánknak. Milyen szerényen, hivalkodás nélkül egyik tudtunk ma lenni. Feri bácsi bátor, hitvalló imát küldött mindnyájunk nevében. Milyen jó odatartani a szívünket az Úrnak!... Most csak a szívünket mutattuk..., kalap, cipő és ruha nélkül... Most az imáinkkal igyekszünk egymásra licitálni, nem a külsőnkkel. A külsőnk most nagyon nemzetközi, fakó-rongy. Mindenki kifosztva, letörülve, a szegénység köntösében... Vasárnap! Ujjongott a szívünk, hogy harang kondult, orgona bűgött s imádkozhattunk. Azt nem tudjuk, hogy mindvégig ily megértők lesznek a jövevények...vagy ez most csalétek: lám, mi ilyen jók vagyunk!... Engedje a jó Isten, hogy ilyenek is maradjanak!

Szakolczay Lajos

A teremtés höt napja

Hetvenéves ifjú barátom köszöntése

"A föld pediglen kietlen és puszta vala, és sötéttség vala a mélység szőn, és az Isten lelke léleg vala a vizek felett."

Németh Jancsika fölnézett az égre. És az szürke volt, fátyolos, csaknem ólom színű. Nézte, nézte a rengeteget, és neki szépnek tetszett, hiszen a poros kis falu (város) torokba összefutó utcái és a hegyeken túli gyümölcsösök, szőlők, s a simogató búzatáblák mintha - szivárványként? - fölköltöztek volna az ég peremére.

Ha szürke és álmosítóan komor, akkor miért a színek villámlása? Mert a lábunkat perzselő Vizsla-rét, álmunk labdázásainak grundja, ugyancsak föntre szökkent, hogy *rajzlapként* kiterítve elférjen rajta egy család összes öröme, bánata, keserve; az agyagból való építkezés nagyszerűsége.

Mert a kályha(csempe), a műhelyből-szentélyből kikerült életvalóság, nemcsak a szín és forma, az életkedv ornamentális szökkenéseinek tárháza volt, hanem lélektükör is. Pazarul visszaadta mindazt, ami a Németh-családot - a nagyapát és az édesapát - álmódoszóvá tette.

Az agyag fölönt papjai voltak ők, a mesterséget művészi fokon művelő, fantáziával és teremtő lelkülettel megáldott "kályhások". Ahogyan megszelídítették az anyagot, az egyszerre volt erő, szeretet, közlésvágy, hasznosságtudat. Számukra a munka nem csupán pénzkereseti forrás, hanem a *szépséggel égető* benső szükséglet kielégítése; eme 900-1000 foknál is perzselőbb kohó szüntelen táplálása.

A kályhaszemek, mint ráérős lányok a Zala-parton, a palláson szárítottak, hogy "fölkészüljenek" a kemencébe való berakásra. Jancsika még nem vette a kezébe a *kalányt*, hogy az első égetés után festékkel (mázzal) vonassék be meggyzín látomásaink földi tartozéka, ám már lurkóként gyurkálta az agyagot, próbálgatta lelkét-fantáziáját anyagba önteni.

Boldogsága az összetartozó család boldogságából eredt. A Becsali-hegyi szőlőt, a pihenés ünnepét megédesítő tölcseres gramofon muzsikájából, a labda simogató döndüléséből, a gyerekek (unokatestvérek) önfeledt hancúrozásából. Az ég ostorai persze mást is hirdettek - a gyermek egy ilyen vasárnapi játszadozás közben tudta meg, hogy meghalt nagyapja -, de csatogásukat elnyomta az életöröm. Ha "a föld pediglen kietlen és puszta vala" is, megkezdődött a teremtés; első lépcsője: a gyermeki lélek mindennél fogékonyabbá vált a szépre.

"Teremté tehát Isten a mennyezetet, és elválasztá a mennyezet alatt való vizeket, a mennyezet felett való vizektől. (...) És nevezé Isten a mennyezeteket égnek: és lőn este, és lőn reggel..."

A kis művészpálánta már a gimnáziumban bontogatta oroszánkörméit. Halk szavú rajztanára, Kaposi Antal is megcsodálta, hogy mily alakító leleménnyel formáltatott Munkácsy festményének figurájából, a köpülő asszonyból - agyagszobor. A kis, elemi erejű szobrász *őseje* a Borsos Miklóssal való találkozáskor ugyancsak megmutatkozott. Borsos, meg persze Gádor István, az Iparművészeti Főiskolára iratkozott *faragatlan* gyerek szeretett mesterei arra ösztönözték a tehetséget, hogy ne csak nézni, hanem *látni* is megtanuljon. És mindig érezze: a leghasználatibb tárgynak is van értelme. Funkcióján túli "művészi" sugallata. Hát még, ha kerámiaszobor az a "tárgy"! akkor kell csak igazán - szerencsés esetekben *anyag és álom* határán - megmutatnia az esztétikailag releváns igazságokat.

Németh János rusztikusan meghullámoztatott zalai dombjai attól elevenek - nők és csöcskancsók egész sora él ebből a káprázatból -, hogy korongolt csöveinek, kúpjainak stb. keménysége mögött ott van valaminő, a szakralitással ugyancsak érintkező (vagy épp a

mitológiából ideemelt) *lágyság*. A fény ezáltal, eme nyíltan is rejtett forma-hajszálerecskéken keresztül szívárog át a *testbe*. Még a matt felületek, szíéna-palástok ellenére is érezni eme örökké világító "Napkorong" (és itt nemcsak a jelképszerűen gyakran használt motívumról van szó) sugárzásnál átütőbb erejét.

Az életmű példázatosan mutatja: a nagy életigazságok (és formai megfelelőjük: a testek) a zalai tájban gyökereznek. Színességüket nem (vagy legalábbis nem mindig) a fedő máz humorral teli (*Háry János*, 1958) avagy drámai hatású foltokban jelentkező (*Kakas*, 1959; *Trójai Ió*, 1968) csillogása adja, hanem például a *couleur locale*-t a mexikói kerámiák archaikumával ösztönösen vegyítő, látványként szederjes foltokban, "földpát-érzésekben" megnyilvánuló életöröm (*Pihenő nő*, 1993).

Az ég és föld közötti távolság természetesen itt *picassói*; a táj és a táj testelemeinek: a hegygé duzzasztott kebelnek, hasnak és csípőnek torzított "násztánca" messze van az idilltől. A testben megbúvó lélektartalmat a szobrász itt filozófiává emeli: ez a puttó a *létünktől* érdes szépségű. Attól csak méginkább mennykő, hogy - paradox - az istenek nyugalmával fekszik előttünk.

"És nevezé Isten a szárazat földnek; az egybegyűlt vizeket pedig tengernek nevezé. (...) Hajtson a föld gyenge füvet, maghozó füvet, gyümölcsfát, a mely gyümölcsöt hozzon az ő neme szerint, a melyben legyen néki magva e földön."

Ha a vizet gazdag szimbolikája révén az élet vizének, magzatvíznek, az élet forrásának, az újjászületés elemének tudjuk, amely - sok egyéb rituálé mellett - a test megtisztításán túl a lélek megújítását is szolgálja, Németh János kerámia-szobrászatában igencsak bő motívikus példatár található mindezek alátámasztására. Biblia és mitológia gyakran valamely történelmi valóságdarabbal elegyedik, hiszen a két csodálatos agyagmázás samott-tál (*Charon ladikja*, 1984; *Szent Kristóf*, 2001) mellett megtörtént dráma (*A vonyarcvashegyi halászelelmű*, 1993) és a groteskségében is megejtő körplasztika (*Sellő*, 1990) sugallta erotika-élmény is műalkotássá formálódik a keze alatt. Szobor értékű, mert körpalástjuk reliefje révén egyedi szoborként értékelhető fedőmázás korsói és butéliái szintén a minket éltető vízre, mint hívóélményre (és bibliai vonatkozásban a borra is) utalnak. Reliefjein (például az 1971-es *Déli földrészen*) éppúgy észlelhető a tenger (itt szó szerint is értendő) hullámmozgása, mint *Neptun-kútjának* (1979) groteszkül bölcs helyzetében vagy az 5 m² felületű *Életfa*-dombormű (1994) Földközi tengert imitáló "állatos" televényében.

"És mondá Isten: Legyenek világító testek az ég mennyezetén, hogy elválasszák a nappalt az éjszaktól, és legyenek jelek, és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőeknek."

Világító testek az ég mennyezetén? Nem, jöhet Mózes Első Könyvében az isteni teremtésnek ilyen funkciója van. Sokkal inkább *világító testek* az életünkben! Lelki harmóniánk, a *főnt* és a *lent* kibékíthetetlen ellentétét, ugyanakkor összetartozását befogó képzeletünk egészségének megőrzése végett szükségünk van ilyen kozmikus - a Napot és a Holdat ugyanazzal a *hálóval* befogó - távlatokra. Németh János plasztikáinak világa - benne Bornemisza Péter-i varázsolással ver ördögöt az életöröm -, attól több lépcsőzetű, hogy a göcseji és a zalai dombságon élő emberrel egyidejűleg a mitológia jelképeit, mint életvalóságot is magában foglalja. Ugyanolyan mélységgel.

Ebben a motívikus tobzódásban természetesen nemcsak a magyar őstörténet és hiedelemvilág idéztetik meg (*Hunor-Magor korsó*, 1993; *Díszkút a Csodaszarvas legendával*, 2001) hanem mindazon, már Ipolyi Arnold "természeti tüneményei" közt is szereplő, az "istenség székeül tekintett" körből belátható csillagzatok (egy kis elemeléssel például Mátyás szeme is ilyen ragyogást mutat), amelyek meghatározzák, ha tetszik, színesítik, gondolkodásmódunkat.

Az ősidőkből ismert, egyszerre gyógyító és pusztító erejű Nap (megszemélyesítve úgy is, mint férfi, fiúisten vagy hős stb.) és ellentétpárja vagy - az uráli, egyiptomi, hindu panteonokban és magyar népmesékben - *ikerfivére*, a Hold, az a fő mitológiai jelkép, amely leginkább gazdagítja a kerámiák értelmezési körét. A napkorong és különféle virággá avatódó csillagai a nagy méretű canberrai faliképen (*Pásztor*, 1990) éppúgy hangsúlyosan, plasztikai voltukban is álom-megidézően vannak jelen, mint a kisebb agyagmázás samott reliefek (*Paradicsomkert*, 1986) vagy kerámia falitalak (*A Megfeszített*, 1993) rusztikusságukban is érzéki felületén.

A csillagok mozgása nem csupán az időutazást teszi - az ember megszabott életével szemben - végtelenné, hanem behatárolja, mozgatja bizonyos ünnepeknek, ünnepköröknek is. A téli-tavaszi napforduló hím-nő báját, az egymásból következő élménykörök egyetemességét hirdeti az *Évszakok* (1994) című dombormű. A kör alakú, agyagmázás samott relief fókuszában a Nap-Hold váltakozás *drámai* csillagzatával, az anatómia torzításából eredő testhelyzeteket szinte földtörténeti korok szimbólumává avatja. Ebben a rusztikus - az alvó pásztorban Krisztust, a kihívó női aktban a termékenységet ételsokszorozóvá megjelenítő - kompozícióban, épp a centripetális erő sugallata révén jön létre az a bizonyos körforgás, amely kozmosz arányúvá - bár végességét nem tagadva - emeli az emberi életet.

"Pezsdüljenek a vizek élő állatok nyüzsgésétől: és madarak repdessenek a föld felett, az ég mennyezetének színén."

Ha Németh János művészetében a Nap és a Hold (s velük együtt a belőlük származtatható megannyi csillagzat) az idők folyamán - pontosabban: már a kezdetektől fogva - fő motívummá, *plasztikai nóvummá* lépett elő, a mitológia (Biblia) ősvilágából ideemelt állatok, vagyis az *erdei vadak és égi madarak* rendje szépen belesimul a háziállatként tisztelt ló-kecske-kutya-kakas-tyúk stb. csoportjába.

Nyüzsgően színes fauna ez, a maga jól ábrázolt értékrendjében. Természetesen a főiskolásként készített, kis méretű bronz érem, a *Tyúkocska* (1958) - noha ez is remek darab - és a monumentális *Európa elrablása* (1973) között, legalábbis a plasztikai hatóerőt tekintve, nagy a különbség. Ám a mitológiából és az életből vett bestiárium legjobbjai - *Kecske* (1993); *Oroszlán* (1993); *Csodaszarvas* (2000) stb. -, kiegészítve a bibliai vétetésű hallal, az életfát körülcsavaró kígyóval (*Paradicsomkert*, 1986) vagy más mitológiai szörnyel (*Sárkányölő Szent György-tál*, 2000), éppúgy kitörölhetetlen részei eme figurális életműnek, mint a téralakzattá szerveződő köztéri szobrok (*Pásztor*, Új-Delhi, 1981) vagy egyéb, ugyancsak szabadban fölállított plasztikák, reliefek (*A török elleni küzdelem emlékműve*, 2001).

A *Műlovarnó* (1993) statikus, fekete sörényű bohóclova és a díszbe öltözött

Zalavármegyei koronaórt (1997) hordozó paripa ornamentikája, "történelmi" díszítettsége két kor, két életfölfogás hatásos tükrözése.

"*És mondá Isten: Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra; és uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a barmokon, mind az egész földön, és a földön csúszó-mászó mindenféle állatokon. Teremté tehát Isten az embert az ő képére, Isten képére teremté őt: férfiúvá és asszonyiá teremté őket. (...) Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtások birodalmátok alá.*"

A keramikumművész emberalakjai - akár körplasztikáról van szó, akár reliefről - olyan, már-már hihetetlen gazdagsággal válnak kúpból, szeletből, hengerből, karikából stb. *reneszánsz ragyogású*, ám az örök életre is igényt tartó figurákká, hogy *életes* voltuk mindennél jobban kitetszik. A népművészet vaskos parasztjai - a deresre húzott férfiak és a sokszor megbecstelenített nők - hagyták oda korábbi világukat, hogy történelmi vagy mitológiai alakká öltözve, gondolkodóként vagy az időtlenség foglyaként szentté válva hirdethessék: az élet szép, ha értéke-tartalma összefoglaltathatik egy *kalászban* (*Sarlós madonna*, 1988); ha a szentek csuhájában szolgálattételre jelentkező hős, egyúttal erkölcsi fenomén a közösség jobbítását tűzi ki életcéllul (*Assisi Szent Ferenc*, 1993; *Keresztelő Szent János*, 1993); ha a Megfeszített alatti búsongás, töprekedés a megtisztulás, az emberiség bűneiért való gyónás szentségét is magában foglalja (*Meditáció*, 1986).

Németh János szent megszállottként vonja magához a világegyetemet, hogy minden megfeszítés vagy megalázás neki is fájjon. Noha mosoly is észlelhető egy-egy művén (például a mézeskalács-figurák tartását idéző, már említett *Háry Jánoson* vagy az ugyancsak népi ornamentika bájjával sokkoló kenyeri domborművön, az 1972-es *Lakodalmi menet*), a mitológiába való ágyazottság ellenére kerámiáit átlengi a melankólia, a megnevezhetetlen, talán épp, mert az ember lényéből származó, szomorúság.

Ugyanakkor robbanással is telítettek ezek a művek. Életigenlők. Dús lombú életfa gyökerei hálózák be az égi és földi járatokat, hogy eleven nedvükkel sarjadásra, a tetszhalálból való ébredésre bírják a gyöngéket, erőt közvetítsenek az elesettek számára. Minden gömbölyű formában ott van az élet esélye, akár valamely erotikus pózzal hivalkodó parasztmadonna, akár valamely dús lombú fa vagy érett agancsú szarvas kínálja a megváltást.

"*És elvégezteték az ég és a föld, és azoknak minden serege. (...) És megáldá Isten a hetedik napot, és megszentelé azt; mivelhogy azon szűnt vala meg minden munkájától, melyet teremtve szerzett vala Isten.*"

A teremtés befejeződött, legalábbis a Biblia így mondja, Isten - mi mást tehetett volna - megpihent. Ám Németh János hét évtizeddel a háta megett sem nyughatik. Miként sok évtizedek előtt Jancsika, ő most is fölneáz az égre. Az ólom színű mennyezet most sem közvetített mást, mint akkor: "Isten lelke lebeg vala a vizek felett". És ebben van valami nyugtalanító. Hívja az alkotót, a teremtőt: *előttem, mögöttem teremts!*

Meg vagy jelölve, az utad ki van mérve; ha hű vagy önmagadhoz, tovább simogatod, gyűröd az anyagot! Kened mázzal, égeted, Isten képére formálsz - mert tehetséged van hozzá - az embertől is elbitangoló mindenséget.

Van még száj, amely a kezéd alól kikerülő csöcsöskancsó - mint egyetlen menedék - likjára rátapad, hogy gazdája leborulhasson az asszonyi ember szépsége előtt.

Szolgáld ki őket, hetvenévesen is, Jancsikám!

Frimmel Gyula

Festőkkel elih vott fényképek
(Tánczos György kiállítása)

A zalaegerszegi közönség januárban láthatta Tánczos György festőművész kiállítását a Hevesi Sándor Színház galériájában. Bár a fiatal alkotó munkáival nem először találkozhatunk a megyeszékhelyen, illő néhány szót szólni eddigi pályafutásáról, annál is inkább, mivel a diplomája átvétele után szinte azonnal Zalaegerszegre került és munkája azóta is a városhoz köti. Az ajkai születésű művész 1998-ban diplomázott Pécsen, a Janus Pannonius Tudományegyetem Művészeti Karán. Mestere Pinczehelyi Sándor volt. Jelenleg a zalaegerszegi Ady Endre Művészeti Általános Iskola és Gimnázium tanára. Önálló kiállítása először a Gönczi Ferenc ÁMK-ban volt két évvel ezelőtt.

Milyenek is Tánczos György képei? A látogatónak két dolog mindenestre már az első percben a szemébe ötlök. Az egyik, hogy a harminc éves festő klasszikus olaj technikával készíti műveit, és láthatólag jól érzi magát eme tradicionális műfajban. Számára a festészet megújítását nem a technikai eszközök és az eddig még nem alkalmazott anyagok, technológiák jelentik, hanem úgy véli- az elsajátított szakmai tudás birtokában az anyag, a festék kezelésével kell egyéni, élő struktúrákat kialakítania képein. Ez egyfajta állásfoglalásnak is értelmezhető, jelzi a művész kötődését bizonyos kulturális értékekhez. A másik pedig az, hogy a képeken erősen hangsúlyozott figurális részletek is találhatóak. E részletek különös, - falakra, málladozó vakolatra - emlékeztető felületek között jelennek meg. Az is rögtön látható, hogy az alakokat nem élő modellekről festette, hanem régi, családi fényképeket használt fel, ezeket dolgozta bele a festményekbe. Fotó és festmény kombinációja nem új dolog a képzőművészet utóbbi másfél évszázadának történetében. A fényképezés maga is a festészet egyik oldalhajtása, hiszen néhány lelkes amatőr igyekezetéből született, akik a fény és az üveglencse által rajzolt képet akarták rögzíteni. Nyilvánvaló tehát, hogy maguk a feltalálók is képzőművészeti produktumnak tekintették első felvételeiket. A XIX. század derekán vándor fotográfusok és

festők járták a vidéket furcsa felszerelésükkel: háromlábú faállvánnyal, festődobozzal, hatalmas, ládára emlékeztető kamerával, és festői fényképeket, pillanattfelvétel-szerű festményeket készítettek. Különös egybeesése a dolgoknak: mennyire hasonlít egymáshoz ebben az időben a festő és a fényképész alakja. Persze az európai festészet az elmúlt ötszáz esztendőben folytonosan új dimenziókat keresett, a valóság olyan területeit, amelyek korábban a síkművészet számára idegennek számítottak. Ilyen volt a korai reneszánszban a perspektíva felfedezése, amikor is az addig sík festészetben megjelent a távlat, a mélység irányában áttörve a képsíkot. Ekkor vált a táblakép ablakká. De a folyamat ezzel nem ért véget, mert az ablak lassan elfoglalta a teljes falfelületet, sőt a barokk évszázadaiban kiterjeszkedett a mennyezetre is. A néző most már nem az ablak előtt állva pillantott a művész által teremtett valóságba, hanem mintegy a festmény gyújtópontjába került. Ugyanakkor megfigyelhető még egy olyan törekvés, amely újabb dimenziót nyitott, mégpedig a mozgás ábrázolása. Ez nem csupán az alakok mozgásának egyre kifejezőbb, anatómiailag mind pontosabb megjelenítését jelentette, hanem olyan festésmódot, ami már a lendületes ecsetkezeléssel is mozgást érzékeltetett. Gondoljunk például Frans Hals életteli figuráira, akik szinte megérintenek minket, intenek felénk a vásznonról. A mozgással pedig megjelenik a festészetben az idő. Az ilyen törekvések és megoldások a korábbi évszázadokban teljesen ismeretlenek voltak. Nem is csoda ezek után, ha a XIX. században, a fotó megjelenésével nem csak egy újabb dimenzióval gazdagodott a festészet, hanem az addig ismeretlen technikai lehetőség jelentősen megváltoztatta a hagyományos módon dolgozó művészek gondolkodásmódját is. Azt is mondhatnám, hogy festmény és fotó ettől kezdve állandóan hatást gyakorolnak egymásra. A XX. században festők különböző csoportjai érdekes és újszerű módon fordulnak a fénykép felé. Nem a valóság alakjait, tárgyait tanulmányozzák; a modell szerepét átveszi az önmagában véve általában érdektelen, amatőr fénykép. Ők a hiperrealisták, akik a mindennapi élet apró jeleneteit - azok minden esetlegességével, formátlanságával - festik meg, többnyire óriási méretekben. E rövid kitérő után érkezünk vissza Tánczos György képeihez,

még hozzá a nála is felbukkanó fotomotívumok okán. Ő is fényképeket fest, eredetüket nem igyekszik ugyan elrejtetni, művészete mégsem sorolható az említett pop-art irányzathoz. Az ő fotói valahogy másképpen vannak megfestve. Megtartják a fotópapír hideg szürke-fehér árnyalatait, de festésmódjában - azt mondhatnám- szinte Frans Hals lendületes ecsetvonásai köszönnek vissza. Egyáltalán nem akarja eltüntetni vásznairól a kéz mozgásának nyomait, nem imitálja a felvevőkamera objektív-jének lélektelen rajzát. Szóval ezek festőibben megfestett fotók, mint a hiperrealistákéi. Meg kell jegyezni, hogy bármilyen önkényesnek tűnik is az említett részletek kiválasztása, mégsem az. A képeken látható személyek, jelenetek - érezzük - valami módon kapcsolódnak a művész életéhez, fontosak számára és ugyanakkor elfogja a nézőt az ismerőség érzése, hiszen akár az

ő családi albumából is előkerülhetnek volna. Férfiakat látunk világháborús katonaruhában; kisgyereket kötött sapkával a fején, olyannal, amilyent nagyon sokan hordtak évtizedekkel ezelőtt; jókedvű egyetemista fiatalok csoportját valami régi bulin és köztük egy ismerős arcot: maga a művész mosolyog ránk szerényen az alsó sarokból. A festő életének kis darabjai ezek fényképbe, festménybe örökítve. Itt megint előkerül az emlegetett idő dimenzió, mert aki saját múltját festi, bizonyos fokig az alkotás folyamatában újra éli a régmúltat. Ez persze könnyen visz valamiféle nosztalgikusság felé, de itt nem erről van szó. Ha így lenne, a régi pillanatképek sokkal behízseltebbek, sokkal inkább megszipítva, esetleg a régi fotók patinás barna tónusaival készültek volna. Ennek nyomát sem találjuk. Talán épp ellenkezőleg: van bennük egy adag józan tárgyilagosság. Nem annyira a múlt felidézésére szolgálnak, hanem az alkotási folyamat anyagát adják. Tánczos György képei - bár tartalmazznak érzelmi motívumokat- első sorban kísérletező, intellektuálisan megközelít-

hető művek. Nézzük meg például a figurális részeket magukba foglaló különös felületeket. Mintha téglasorokat látnánk, habarcsot, érdes, durva textúrákat. Az egész rögtön falfelület benyomását kelti. Közelebből megszemlélve rájövünk: eme részletek nem csak abban különböznek az előbbiektől, hogy nem ábrázolnak a szó hagyományos értelmében, hanem abban is,

Nyár III., olaj, vászon

hogy egészen más technikával készültek. A figurális elemek festve vannak, tehát nevezhetők ábrázolatoknak. Ezek a falfelületek viszont szinte azonos technikával készülnek, mint a valódi falak. A festő homokot kever ragasztóanyaggal és így rögzíti a kartonhoz, vászonhoz, azután színezi őket, amíg a kívánt hatást el nem éri. Vagyis nem ábrázolja a falakat, hanem imitálja, megjeleníti. De hát mit is keresnek a falak egy - rendeltetése szerint - festménynek készült objektumon? Kép és fal kezdettől

fogva elválaszthatatlan egységben léteznek, mert míg az előbbi - akár síkbeli, akár perspektivikus - mindig valami transzcendens világba enged bepillantani, addig az utóbbi testesíti meg az itt és most valóságát. Fal nélkül az említett ablak sem létezne, amin keresztül a képzelet birodalmába utazhatunk. De a dolgok megszokott rendje szerint mindig a fal tartja a képet; a valóság a képzeletbelit. Itt azonban a fal a maga nyers anyagi mivoltában bekerül a festménybe. Így azután rögtön át is lényegül és már nem is fal, hanem csak egyszerűen felület, egy festői struktúra alkotóeleme. Ugyanúgy, ahogyan a festett fotók sem csak múltat idéző dokumentumok, hanem - jóllehet, megtartják hangulati töltésüket - felületek ezek, is de másfélék. A kétféle felület két különböző festői világ; ezek diskurzusa egy műalkotás részeként arról beszél, hogy Tánczos György festészete a festészetről, magáról szól, olyan problémákat feszeget, amelyekkel valamilyen formában minden kortárs képzőművész előbb-utóbb szembesül. Már az impresszionistákat követő festő-

nemzedék is érezte, hogy nem lehet tovább a perspektivikus tér dobozában maradni. Vissza kellene térni a festészet őseleméhez: a síkhoz, és kimunkálni ennek új lehetőségeit. Művészeti irányzatok egész sora született ebből a törekvésből a huszadik században. Azonban a dilemma, hogy sík, avagy illuzionista festészet, továbbra is megmaradt. Az elmúlt száz esztendőben nem sikerült eldönteni, mert mindkét világ roppant csábító. Nehéz ellenállni a perspektíva érzékeket megtévesztő varázsának, de a síkban megjelenő színes formák különös muzsikájának is. Gondoljunk például Paolo Uccellora, a reneszánsz festőre, aki valósággal megszállottja volt az enyészpont és a horizontvonal tudományának. De talán nem is kell eldönteni a kérdést, egyszerűen meg kell találni a módját, hogy elődeink formavilágából, művészetéből és a rendelkezésre álló anyagokból új nyelvet alakíthas-

sunk ki, amelyen megszülethetnek új képi gondolataink, és amelyen ezeket közvetíteni is tudjuk. Ehhez persze rengeteg kísérletezésre, keresésre van szükség, hiszen mi már nem kaptuk készen apáinktól képi gondolkodásunk nyelvi rendszerét. Ezt magunknak kell, szinte a semmiből, megteremteni. Tánczos György is ezen munkálkodik. Fialat kora mintegy kötelezi is arra, hogy létrehozza a maga festői világát, és mostani kiállítása bizonyítja: hivatásának alapkérdéseivel foglalkozik, próbálja megadni a maga választát eme kérdésekre. A kiállított festmények következetes, céltudatos művészi gondolkodásmódról tanúskodnak. Mögöttük olyan alkotót lát a néző, aki tisztában van a kihívás nagyságával, de akinek mégis van elképzelése arról, milyen legyen az elkövetkező kor festészete, és arról is, hogy mi az ő szerepe ebben a nagy munkában.

Szemadám Gy r- gy A tizenköt éves Zalaegerszegi Nemzetközi Művésztelep- en

Az utolsó években egyre gyakrabban hallom, hogy a művésztelepek létjogosultságát az afféle "megmondó emberek" kétségbe vonják, kijelentvén: a képzőművészet magányos műfaj, a főművek nem művésztelepeken születnek, ahol csak leisszák magukat az alkotók és egyébként is egy-egy művésztelepnek csak provinciális jelentősége lehet.

Nos, én meg éppen ezen okfejtések alapján tartom fontosnak a művésztelepeket. Azért, mert itt e magányos műfaj művelői kis időre végre hasonszőrű, ám tőlük eltérő módon gondolkodó társakkal kerülhetnek kapcsolatba (még akár a közös ivászatok árán is), hogy aztán a táj, a milió, a közös élmények, és igen, a szellemi töltekezés révén később, otthon már megszülethessenek azok a művek, amelyek sze-

rencsés esetben az adott alkotó főművei közé sorolhatók.

És hogy ezeknek a művésztelepeknek csupán csekély kulturális kisugárzása van, hogy provinciálisak lennének? Számomra meg ez az egyik legszimpatikusabb vonásuk. Mert én az utóbbi években egyre jobban vonzódok a látzólag jelentéktelen, a kis dolgokhoz. Az egyszerű emberi gesztusokhoz és a közvetlen környezetemben történő, kézzel fogható jobbulással járó eseményekhez, vagy legalábbis azok emlékéhez.

Mintha az ember megcsömörlött volna a - hála Istennek! - végre elmúlt huszadik század megalomán hangoskodásától. Mintha "az ember legyőzi a természetet" címszó alatt meghirdetett anyagiilkosság, környezetünk és jövőnk teljes elpusztításának programja, az ágáló forradalmi ideológiák nyomán reánk szabadult világmegváltó emberirtások és háborúk, az iszonyú hatalmú világbirodalmak és világszervezetek Moloch-jának gyilkos ölelése, a pénznek, mint a kizárólagossá vált mennyiségi szemléletnek mindenhatóvá tétele, a globalizált "világfalu" panoptikumának neveléses-izonyú rémképe, a felettes énként elfogadott technicizáltság, a média virtuális világának kábítószere, a világunkat hálóba szorító Internet-Nagy Testvér, a rákos szövetként szaporodó bevásárlóközpont-rabszolgapiacok, és a nemzetközi

McDonalds-igénytelenségek megtapasztalása mellett az ember végre néha egy kis csendre és otthonosságra vágya...

Ahogy Simone Weil írta egy helyen: "Itt minden egyes emberi lény idegen akaratok örökös zaklatásában, gyötrelmében él, s ugyanakkor a lélek állandó hidegben, aggodalomban, elhagyatottságban. Az embernek meleg csend kell és jeges tumultust adnak neki." Nos, hát ezt a fészkelemeget találhatja meg a Gébárti Nem-

utolsó sorban az a színes társaság, amellyel ott ismerkedtem meg.

Soha nem felejttem el például azokat az estéket, melyeknek főszereplője egy erdélyi magyar szobrász volt, aki magával hozta a "bútorát" is. Így nevezte ugyanis a hegedűjét, mellyel néha hajnalba nyúlóan "bútoroztuk be" a Kézművesek Házát. A hegedűszóra pedig együtt énekelt a marosvásárhelyi, a zalaegerszegi és a budapesti magyar, de még a kiváló román fes-

Enteriőr a Gönczi ÁMK megújult killítóterében

zetközi Művésztelepen az a néhány alkotó, akik Európa legkülönbözőbb szögleteiből meghívást nyernek ide. Meg persze megtalálhatják a baráti duhajkodások és veszekedések, netán szakmai konfrontációk zaját is. Mert ez is hozzá tartozik...

Én a Gébárti Nemzetközi Művészteleppel annak alakuló, első néhány évében kerültem kapcsolatba, mert a művésztelep szervezője - Skrabut Éva - azzal tisztelt meg, hogy felkért: legyek a művészeti vezető. A felkérést már csak azért is szívesen vállaltam, mert tudtam, hogy az alkotók között néhány régen látott barátom is ott van. Aztán lenyűgözött az egész miliő: a Kézművesek Házának meleg otthonossága, a kis tó és az azt körül ölelő táj, meg nem

tő is. A hollandok meg szájtátva hallgatták és nem értették, hogy honnan ismerjük ugyanazt a dalt. Aztán egy idő múlva ők is "elmagyarosodtak". Egyikük - amúgy konszolidált főiskolai tanár és koncept művész - a tábor vége felé már egy fagerendára akasztott lábbal, fejjel lefelé lógva, kezében vodkás pohárral egészen szépen énekelt az "A csitári hegyek alatt..." kezdetű opuszt. Ha hiszik, ha nem: ilyenkor éreztem igazán, hogy ennek az egésznek nem csak értelme van, de lehet, hogy nagyon fontos. De persze az is nagyon fontos volt, hogy nap közben zavartalanul dolgozhatott mindenki. Aki akart, a műteremben, aki akart, az kint a szabadban, s ami talán a legfontosabb volt: a város ráadásul olyan ipari háttérrel biztosított a

szobrászoknak, amely révén méretes fémkonstrukciók készülhettek.

Most, tizenhárom év elteltével nézem ezt a válogatást és azt mondom: érdemes volt! Mert ha az első évben csak Budaházi Tibor pik-túrájának itt kiállított méltó reprezentánsa, és a következő évben pedig csak Claude-Henri Sellés könnyed eleganciával konstruált festménye jött volna létre, már akkor is érdemes volt!

Aztán itt sorakoznak a következő évek emlékeztető darabjai: Goce Kalajdziski furcsa, képlékenynek tűnő festménye, Anne Pourny érzékeny-lírai hangütésű képe és Lucia Calinescu művészen megmunkált, modern ikonosztáza.

A legutóbbi, az elmúlt év termését pedig számomra elsősorban Stefano Grattarola groteszk-szürreális kövei, Colin Foster gránit objektje és Ráth Géber Attila szikár egyszerűségű konstrukciói fémjelzik.

Persze ez nem minden! Szűkmarkú, sőt

imitt-amott kissé szeszélyes válogatás ez mindazon művészeti értékből, amelyet ez a művésztelep fennállásának eddigi ideje alatt felmutatott. Én például szívesen láttam volna még ebben az anyagban - hogy némi elfogultsággal csak a magyaroknál és a festőknél maradjak - Bedő Sándor, Kotnyek István, vagy a fiatalon el-távozott Bayer Csaba műveit is, hogy a kiváló szobrászok - Budahelyi Tibor, Galgóczy György és Móder Rezső - munkáiról ne is beszéljek. Mert úgy tűnik: nem csupán ennek a művésztelepnek és a magyar képzőművészetnek, de az európai kultúrának is beláthatatlan tartalékai vannak, amelyek segíthetnek abban, hogy túl-lépjünk azon a megalomán, kultúraellenes hangoskodáson, amelyről megnyitószövegem elején szoltam. Békés, csöndes, látszólag kis bázisokon folyó ellenállás, sőt harc ez, de én hiszek a győzelmében. Ezért szeretem a látszólag jelentéktelen, a kis dolgokat és az egyszerű em-

Stefano Grattarola munka közben Gébárton

beri gesztusokat.

További jó munkát kívánok a Gébárti Nemzetközi Művésztelepnek!

Kiállítás megnyitóként elhangzott január 22-én a megújult Gönczi ÁMK kiállítótermében.

Fischer György kiállítása Varkausban

A Zalaegerszegeen élő szobrászművész alkotásai a Baltikum országaiban és Finnországban vendégeskednek a Helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Intézet meghívására immár egy esztendeje.

A kiállítás-sorozat Turkuban (Finnország régi fővárosa) kezdődött, majd az észtoniai Tallinban folytatódott, innen került a kollekción egy újabb finnországi tárlat után Varkausba, Zalaegerszeg testvérvárosába. Az év elején tovább utazik a tárlat a Litván fővárosba, Vilniusba.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Különleges szobrászegyéniség Fischer György. E művész kisplasztikai töltik meg ezt a termet, ahol tisztelettel és megbecsüléssel köszöntöm Önöket és a kiállító művészt.

"Kérem, szíveskedjenek terpeszállásba állni, mélyen előrehajolni, s ebben a pozícióban maradván, a két láb közt hátratekinteni. Köszönöm. Most nézzünk körül, adjunk számot a látottakról..." * Az idézet egy kiváló írónk, Örkény Istvántól származik, aki maga is a magyar groteszk kiemelkedő képviselője. S azt hiszem, tökéletesen ideillik. A "fischeri formák" groteszk, ironikus és torzított emberábrázolások, alakjainak nyújtott feje a húsvétszigeti bálvány-szobrokkal van rokonságban, az elnagyolt végtagok sejtelmes, fura alakok és lények létezéséről adnak hírt. Tulajdonképpen rólunk. Torzított tükröt tartva élünk.

Nem formabontóak Fischer szobrai, hanem értékeket őrző és továbbító alkotások, melyeket a mélyseges ironia hat át, sohasem valamit gúnyolva, hanem esendőségében is valami jóért protestálva. Ezek a groteszk harmóniára épülő, totemisztikus funkciókat és morális dimenziókat hordozó szobrok magukon viselik alkotójuk egyéniségét. Fischer alkotói gondolatait fantasztikus, asszociációkban gazdag kompozíciókban egyesíti: groteszk, poétikus kifejezési nyelve szuggesztív közlésekre képes. Alkotásai-ból expresszív, ironikus gesztusok törnek a felszínre, fanyar hangsúlyok, érdekes intonáció szólal meg a megszokott "művészi" modellálás mellett.

A klasszikus formarend továbbépítése és megnyitása a nem klasszikus lehetőségeknek és megoldásoknak - ez egyik fontos jellemzője alkotói attitűdjének, a tér ismeretlen értékeinek és minőségeinek felfedezése.

Egyfajta szabadság ígérete ez, sőt az ígéretnél több.

Önök egy jeles magyar kortárs művész munkáit látják, Fischer György, az alkotó által teremtett figurális-plasztikus magánmitológiát, mely az archaikus és a modern szobrászat nyelvében szól, s ezért egyetemes.

Boncz Barna

Elhangzott Varkausban a Városi Múzeum Kiállítótermében 2004. január 9-én.

*Idézet: Örkény István: Arról, hogy mi a groteszk?

Beszprømy Katal - in traval szavak

"Üzenetet írok mindazoknak, akik közülünk valók voltak és elindultak új világba, új emberek közé, mindazoknak, akik új utakat akarnak törni, és rombolni akarnak mindent, ami régi. Üzenek nektek, ti új emberek, én a régi ember.

Valamikor nemrég még többen jártuk ezeket a hegyeket. Sokan és fiatalok mind és magyarok mind, de megapadtunk. Többen más utakra fordultak, könnyebb utakra. Sima völgyi utakra tértek, mert nehéz a hegyet járni. De én itt maradtam a hegyek között. Járom a tövises ösvényt, és hosszú esztendőkön által körülfújt fagyos szél és perzselt a nap, és nemsokára talán utolsó leszek az utolsó között. De lesznek, akik utánam jönnek, az én maradékaim.

Amikor én már elpihentem, erős ifjú lábakkal nyomomba lépnek ők. És nem szállanak le a hegyről, hogy láncos rabjai legyenek hírnek, dicsőségnek és idegen kultúrának. Mert erősek lesznek. Hatalmasok és magyarok. Az én lábam nyomát pedig eltemeti a hó, de síromon sohasem lesz korhadt fejfa, de a fölém boruló domb virágos lesz mindig, tudom. És emlegetni fognak engem is, apámat is, az én véreim. Az én munkámat folytatják ők és az én életem örökkévaló lesz bennük."

(Kós Károly: Régi Kalotaszeg, Bp. , 1911.)

Írta ezeket a sorokat az a Kós Károly, aki egy erdélyi szász család sarjaként született, mint Karl Kosch.

Történetünk a hetvenes évek fiatalságához nyúlik vissza, akiknek egy része Kós Károly és más jeles elődök nyomdokain a hagyományhoz fordult, hogy környezetüket, tárgyaikat a saját képükre formálják. Más népekhez hasonlóan az ősi kultúrák újrafelfedezésében, újrafogalmazásában próbálták saját nemzedéki és nemzeti identitásukat megfogalmazni.

Ez világszerte divat volt akkoriban, de

míg a hippi mozgalom nyugaton, a keleti, indiai kultúra, főleg a zene irányába mozdult el, nálunk a népművészet a paraszti művészet felé fordult.

Mi ennek az oka? Az, hogy olyan emberek álltak e mozgalom mellé, mint Csoóri Sándor, László Gyula, Nagy László, Ratkó József, Buda Ferenc és folytathatnám a sort.

Ez az időszak volt a táncházak, népművészeti alkotótáborok születésének kora.

1973-ban jött létre a Fiatalok Népművészeti Stúdiója. Akik ebbe a csoportosulásba tartoztak, másképp gondolkodtak a népművészetről, mint a háziipari szövetkezetek, szuvenir boltok szállítói. A díszítmények tobzódása helyett a formai letisztulást, a funkció díszítmény elé helyezését tartották fontosnak. Éppen ezért nyúltak vissza a népművészet archaikusabb rétegeihez, letisztultabb formavilágához.

Munkánkat olyan néprajzkutatók segítették, mint Lükő Gábor, Andrásfalvy Bertalan, Csilling Klára, Kresz Mária, Fél Edit, Martin György. A világban ezt a folyamatot, a néprajzi kutatásokon alapuló, tovább élő népművészetet hívják magyar modellnek.

A múzeumok tárgyainak felfedezése mellett a saját gyűjtőutak is fontosak voltak. Abban az időben járta ez a csapat rendszeresen Erdély, Felvidék legeldugottabb falvait, mikor a hivatalos kultúrpolitika még azt is takargatta, hogy magyarok élnek ott. Vidák István és Nagy Mari Közép-Ázsiáig mentek, hogy újra felfedezzék, és itthon is népszerűsítsék a nemezkészítés fortélyait.

A tokaji alkotótáborokban a tűz körüli beszélgetések, éneklések, a közös munka jelentik máig azt az élményt, mely ezt a generációt összetartja, melyet később Nomád Nemzedéknek neveztek el.

A népművészetet, mint közösségi magatartásformát is megélték, mint tudat és értékformáló lehetőséget. Azt, hogy felelősséggel tartozunk környezetünk alakításáért, s azért, hogy a körülöttünk élő emberek miként érzik magukat közöttünk. Teljes embernek érezhetjük-e magunkat közösségünkben? A hetvenes évek végén az FNS felbomlott, de szellemisége nem szűnt meg. Átadta helyét az országban számtalan helyen létrejött alkotóházaknak, alkotó csoportoknak. Ebben az időben jött létre a gébárti alkotóház is, közös munkával.

Itt, e kiállításon számtalan alapító tag munkáját láthatjuk. Egy jól működő közösségben azonban nem csak az alapítók, hanem tanítványok, új érdeklődők, szimpatizánsok, új mesterek is helyet kell kapjanak. A jó közösség megszűr, de nem zár ki. S ez így történik Gébárton, az a titka a megújulásnak, a fejlődésnek, a közösség megmaradásának.

Van más receptje is a közösség együtt maradásának. Ez pedig a közös munka, Itt, a Zala megyei egyesület egy fantasztikusan nagy és szép munkával, a jurta elkészítésével bizonyította, hogy egy évig, folyamatosan miképp lehet együtt dolgozva nagy célokat elérni. A jó közösség pedig borzasztóan fontos mai, atomizált világunkban. Miért? Mert egy összetartó, jó csapatban az örömök megsokszorozódnak, a bánatok pedig veszítenek erejükből. Mai világunkban, mikor az emberek annyira magukra maradnak problémáikkal, pontosan a jól működő közösségekből tudunk új erőt meríteni.

Mire láthatunk itt jó példát?

Miként lehet történelmi hagyományainkat felújítani, a mai kor emberének bemutatni. De azt is megmutatják a darabok, hogy ezeket a technikákat, ornamentikákat miképp lehet mai, használható tárgyakon alkalmazni. Láthatjuk jeles alkotók, fazekasok, faragók, szövők munkáin azt is, miképp lehet a piac igényeit olyan módon kielégíteni, hogy ne csorbuljon a hagyomány szellemisége.

Mert miképp tudjuk hagyományainkat a jelen és a jövő számára átmenteni? Csakis úgy, ha megtaláljuk a kifejezésformáknak, funkcionak, az ornamentikának azt a szintézisét, mely mai, mai igényeket tud kielégíteni, korszerű szín- és ízlésvilág mentén, őrizve a tradíció értékeit. Mi kell ehhez? Az, hogy kezünkben, szemünkben, agyunkban és szívünkben legyen mindaz, amit át szeretnénk emelni. Sokszor mondjuk, hogy a kevesebb több. Mit is jelent ez? Nem egy tárgyon kell felvonultatnunk összes tudásunkat. Tudásunknak az a lényege, hogy tudjuk a mértéket. Néha elég egy jel, egy forma, melyet biztos kézzel, jó szemmel helyezünk el.

És kell a szellemiség, mint egy mankó, mely vezeti kezünket, mely egy tárgy megszületéséhez, tervezéséhez nélkülözhetetlen. Hogy azonosulni tudjunk és benne éljünk abban a kultúrában, amiből merítünk, mert sok mester

keze és munkája akkor bicsaklik meg, mikor nem érti a tárgyak készítésének lényegét, csupán ötletet merít, vagy megpróbál piacot kiszolgálni.

Lássuk be, ez a legnehezebb. Ebbe, ennek a gondolkodásmódnak a hiányába haltak bele háziipari szövetkezeteink, akik olyan szuvenír ipart és kereskedelmet folytattak, mely hamis volt, s melyre már a legkevésbé sem mutatkozott igény. És nem szabad elfelejteni, a mesterségbeli tudást, mint alapot, hiszen hiába a jó ötlet, ha szétesik a szék, nehéz a csupor és girbegurba a szőnyeg széle.

Ezen a kiállításon találkozunk a történeti anyagon, más tájak hagyományainak feldolgozásán túl a kisebb haza, Zala kézműves kultúrájával is. Ezt nagyon fontosnak tartom, hiszen a kis táj, a saját környék tradíciójának felelevenítése elsősorban a helyi alkotóknak jelent kihívást. Hiszen hagyományaink megőrzése ugyan kulturális feladat, de azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ebből meg is kellene tudni élni.

A turizmus pedig ebben tud partner lenni. A turista ugyanis nem saját ízeit, nem a tömegkultúrát akarja megvásárolni, hanem azt az egyedit, ami őt azon a helyen megfogja, azt az élményt szeretné otthon is viszontlátani. S itt beszélni lehet a helyi ételektől, ízektől a tárgyakig, mellyel megterítették az asztalt, felszolgálták az ételt, esetleg már abban tárolták - gondolok itt pálinkás butéliákra, lekváros szilvkékre, tökmagolajos edényekre, de folytathatnám a sort, milyen tárházai lehetnek a helyi tradícióra alapuló ajándék- és áruválasztéknak.

Egy dolog viszont nagyon fontos. Ehhez együttgondolkodás, összefogás szükséges. S nem szóltam még a hímző körökről, melyek vezetői évtizedek óta kitartó lelkesedéssel gyűjtik össze az anyagokat, s akik időről időre fantasztikusan színes darabokkal lepnek meg minket.

Mindannyian ismerjük Győrffy István század eleji gondolatát, mely szerint a nyugat nem arra kíváncsi, amit mi átveszünk tőlük, hanem arra, amivel mi tudjuk gyarapítani azt. Ez pedig nem más, mint saját kulturális örökségünk, érintetlenül maradt szép tájaink, falvaink, szokásaink, hagyományaink, melyek értékét megőrizve-ápolva-továbbadva újra és újra az utánunk következőknek, mások és magunk

öröme, gyarapítására tudunk fordítani.

Egy nép kultúrája akkor marad fenn, ha nem csak múzeumokban, tájházakban, gyűjteményekben őrizve találkozhatunk vele, hanem még művelhetjük ezt.

Sok, nálunk gazdagabb nép - új hagyományokat talál ki, mert már elfelejtette a régit, de érzi, szüksége van rá.

Nekünk itt e hatalmas örökség, kincsestár, él-

Részlet a Zala Megyei Népművészeti Egyesület Kiállításáról

Szerelmi pokolra szállás – Æ la M óricz Zsigmond

Forgách András : Tercett című darabjának bemutatója a zalaegerszegi Gönczi Ferenc ÁMK és Közép- Európai Kulturális Intézet Kamaraszínpadán

Ismert művésztől (főként íróról) darabot írni mindig kockázatos. Ha mégis létrejön a mű, jó oka lehet a szerzőnek, hogy épp egy ilyen személyt választott hőséül. Forgách András - aki vérbeli színházi ember, író, dramaturg és műfordító - nem véletlenül nyúlt témáért Móricz életének egy kínos, a klasszikus szoboralakot beárnyékoló, ma már jórészt feledésbe merült epizódjához. (Legalábbis szerintem.) Egyfelől joggal vélhette úgy, hogy Móricz életművét beskatulyázták a népi irányzat szűkös és egyoldalú fakkjába. Holott épp ebben a korsz-

kában megpróbált tájékozódni a modern, lélektani ábrázolás felé. Másfelől: ami Móricz és felesége, Janka között lejátszódott 1923-tól 1925-ig, az valódi dráma. Hisz a húsz éves házassági viszony elfogadott, de soha meg nem szokható, kényszerekkel terhelt kisszerűségébe belépett a végzet asszonya, az ünnepe, önérzetes színésznő, Simonyi Mária. S máris létrejött a "tercett", a hármas, az a bizonyos szerelmi háromszög, amelyből lehetetlen szabadulni. Mert ez a darab egy végzetesen fellobbanó szenvedély története is, a hűség és hűtlensége, a küzdelemé és az elfogadása. S ebben a "teremtésben" egy vesztes van: a Móriczot magához láncolni akaró okos, lelkiismeretes nő, Janka. Az 1924 januárjában, a Búzakalász bemutatóján, Renaissance Színházban született érzelmi lázadás szétzilálta a gondosan építgetett családi fészket, a három kislány otthonát. S azt a magánmítoszt, amit Janka ábrándozott össze magának a nélkülözhetetlen írófeleség szerepéről. ("Az élet vonala ott kezdődött ma-

jünk vele!
Elhangzott a Gönczi ÁMK-ban március 29-én.

Mária könnyed, erotikus, elfogadó... (Újhelyi Kinga, Vass Gábor)

gasba ívelődni, mikor egymásba forrtunk, s az én életem megszűnt külön élet lenni, hogy a maga életének részese legyen." - Idézi Móricz Virág az Anyám regénye 319. lapján, egy beszélgetésrekonstrukció alapján.)

A szereposztás sem lehet kétséges - Móricz maga írja le egy helyütt - a Szép, a Jó és a Gonosz küzdelme ez, egymásért, egymás ellen. (Nem kétséges, ki volt köztük a Gonosz. Erre utal a darabban Móricz utolsó mondata, Janka öngyilkossága után: "Mária, most imádkozzon értem!") A szöveg kidolgozásához Forgách András bőven meríthetett a fennmaradt dokumentumokból: levelekből, naplójegyzetektől, Móricz Virág életrajzi regényeiből. S természetesen nem hagyható ki a nagy trouvaille: a színpad a színpadon, amikor egymásba olvadnak a nézőtéri páholy és a színpad "szereplőinek" párbeszédei. Amikor az író és felesége visszahallja életbeni szavaikat a nyilvánosság, a közönség előtt. Marakodásuk, keserű számonkéréseik kis- és nagymonológját, azt a sértegetésekkel és vádaskodásokkal teli replikát, ami közöttük folyt, végszó nélkül, befejezhetetlenül, az adok és kapok logikája szerint. S most történelmi vagy jelen idejű kosztümökbe öltözött másuk, tükröképük szembesíti őket önmagukkal. Igen,

ez már valamiféle öngyötres, önmarcangolás - a férfi és nő (örök) küzdelme a felülkerekedésért. A behódolásért.

A darab 23 jelenete, képe sűrűn változtatja egymást. Forgách András arra törekedett, hogy a háromszereplős darab feszültségét mindvégig fenntartsa. A hűség (nyilatkozatok) már-már megalázó magyarázkodását követik a lázadó férj (immár férfi) vulkanikus áradású szerelmi vallomásai. Huszonegy év "elfojtása" tör ki itt, tör utat magának. S nyomon követhetjük, amint a főhős (aki egyben pályája csúcán lévő író) mind jobban belebonyolódik ebbe a feloldhatatlan érzelmi csapdába. Janka makacs, hisztérikus ragaszkodása, öngyilkossággal való fenyegetőzése, Mária könnyed, erotikus, elfogadó (csábító) gesztusai és (látszólagos) elutasító, lemondó viselkedése félelmetes erőteret hoz létre a szövegben is. Az érzelmi libikóka annál is félelmetesebb, mert rendkívül kiszámíthatatlan a szereplők reakciója, mintha pszichoanalitikus kezelésnek lennének tanúi, az ösztönvilág, a mélytudat elfojtott indulatai csapnak össze. Közben hosszas levélrészletek idéződnek fel, dialógusok és monológok hangzanak el, kapcsolódnak egymásba, ez az erőter mindvégig ott vibrál a levegőben. S e nélkül a feszültség

nélkül bizony csak irodalmi kompilláció az egész, mesterkélt szöveghalmaz.

Hogy nem egyszerű ennek az "erőtérnek" az érzékeltetése - ami nélkül a darab szétesik mozaikjaira, unalmassá, követhetlenné válik - , azt jelzi az 1993-as előadás a Kolibri Színházban, Czeizel Gábor rendezésében - mely a hírek szerint nem aratott túl nagy sikert. Amikor Merő Béla vállalkozott az újbóli színrevitelre a Zalai Nyári Színházak Kht és a Veszprémi Petőfi Színház közös produkciójában, nyilván az a feladat lebegett a szeme előtt, hogy a különleges drámai erőteret megteremtődjék. Hogy a vibráló, gyors váltások ne kioltják, hanem felerősítsék egymást. Mi kellett ehhez? Először is három kiváló színész. Akik a puritán, jelzésszerű díszletek közé a teljes élet melegét, hitelességet képesek behozni a színpadra gesztusaikkal. Talált is ilyeneket, a Jankát alakító Kolti Helgát, Simonyi Mária szerepére Újhelyi Kingát, s az író alakjának felidézésére Vass Gábort. S kellett a dramaturgiai koncepció, a hangsúlyok kiválasz-

tása, a jelenetek felépítése. A megfelelő (rövidített) szövegváltozat. Mindezek megoldása és az intenzív próbafolyamat után január 22-én, a Gönczi Ferenc ÁMK felújított kamaraszínpadán megtekinthettük az előadást. A nézőtér "ráért" a darabra, s lélegzetvisszafojtva figyelte ezt a különleges csatározást, mely egyre tragikusabb színekkel dúsulva haladt a végkifejlet, Janka öngyilkossága felé.

A két ágy - helyesebben Janka hitvesi (kórtermi) ágya és a Simonyi Mária öltözői kanapéja - uralja a színpadot. A szerelem és a halál helyszínei. Az egyik fehér, tisztaságot áraszt, a másik színes, díszes, a csábítások és csábulások jelképe. Móricz robusztus, sodró lendületű egyénisége - Vass Gábor pontos, erőteljes alakításában - e két pont között cikázik, majd később csak vergődik, egészen a térdrogyásig.

Már a nyitány megdöbbentő, súlyos előzményektől terhes: az új Móricz-darab, a Búzakalász bemutatója után Janka sértődötten távozik, nem vesz részt az előadást követő ban-

Huszoney év "elfojtása" tör ki itt, tör utat magának... (Kolti Helga, Vass Gábor)

ketten sem, mert szerelmi vallomást vél kiolvasni a főhős, Endre szavaiból (a női főszereplő, Márta szerepét Simonyi Mária játssza). A helyzet valóban így áll: a szerelmi vallomás az öltözőben is megismétlődik. A későn megtérő író ébren találja Jankát, aki kéziratok között "bizonyítékot" keres a férje hűtlenségére. A párbeszédéből kiderül: bizony itt már mindennek vége, mindegyik fél önigazoló érveket keres - a másik ellen. Janka iszonyú, sértő vádaskodása kifordítja magából a szerelmét bizonygató író: fejjel rohan az üveges szekrénybe. Bár nem sérül meg, az üveg darabokra törik. Ez akár jelképes is lehet, valami itt össze nem illeszthetően széttört. A későbbi idilli jelenet - a kéziratok tépkedése, az utolsó egymásba kapaszkodás fájdalmasan szép pillanatai - csak múltó epizód, Móricz (belül) már tudja, neki távoznia kell. S így is tesz. Elhagyja - először - Jankát, a családját. Miskolcra keltezett levelei áradó, kétségbeesett vallomások - a jóval fiatalabb színésznőnek. Valójában pokoljárás ez: elsősorban Móricz és Jankáé. Ahogy az írói megkapja a színésznőt - nem is túl hosszas ostrom után - Janka összeomlik. Húsz év után azért még vannak időleges eszközei, hogy férjét visszatérésre bírja. Móriczban is kétségek dúlnak, egy engesztelő karácsony estén, utoljára megpróbálja elfogadtatni magát, barátait, írói temperamentumát Jankával. Azonban Janka többet követel: szakítást a színházzal. ("Mondja, miért ír színdarabot? Hisz maga nem drámaíró.") Már már rendbe jön minden, a szerelmi láz elcsitulni látszik, amikor a Vadkan Vígszínházi premierjére előkerül az a bizonyos "fehér selyemruha", melyet kihívóan Simonyi Mária visel. Móricz azonnal megérti: most a végzetes nő provokálja, hívja őt táncba. S ennek a kísértésnek nem tud ellenállni.

Következik az újabb, debreceni menekülés - valójában Móricz írói habitusának "kimentése" ebből a munkaképtelenségre kárhóztató milióból. Innen már nincs visszatérés. Az író úgy érzi, Janka öngyilkos zsarolása és fenyegetőzése élete értelmét teszi tönkre, munkakedvét, írói ambícióit kérdőjelezi meg. Az első, figyelmeztető öngyilkosság tortúrája, kórházi beszélgetése, a nyilvánosság vádjai - ezt mind el kell viselnie az írónak. Janka "rendes életet" követel. Móricz válasza: "Mi a rendes élet? Hogy többet egy betűt se írjak?" Igen, ezt a szakadé-

kot már nem lehet átbeszélteni. Móricz levele Simonyi Máriának, s a hozzá mellékelte egyfelvonasos, a Fehér selyemben - válasz a bemutatón viselt, kihívó ruhakölteményre. A válasz - igen. Janka megérzi: a játszma elveszett. De azzal teszi még elviselhetetlenebbé távozását, hogy kegyetlen búcsúlevelet hagy hátra. "Míg én élek, maga nem tud szabadulni attól, hogy adósa valakinek, és ezt miattam nem törlesztheti le...miattam nem mehet el...ez mind csak képzelt düh és képzelt ügy, képzelt vágy...és kép-

zelt szerelem. A valóság, a maga élete, ez mind, mind csak én vagyok. De ezt csak életem árán hiszi el..."

Janka bosszúját nem enyhíti Móricz záromondata: "Mária, most imádkozzon értem!"

Kolti Helga a szerelmébe (múltjába) kapaszkodó, azt számon kérő, majd mind inkább kétségbeesett asszony szerepét mértéktartással, de hatásosan jelenítette meg. Nem hiányzott alakításából az erkölcsi nemesség sem, amiért kénytelenek vagyunk Jankát önpusztító áldozatában is tisztelni. Az élet csapásait göggel fogadó lélek az utolsó pillanatig küzd akaratának érvényesítéséért, hideg fővel, tudatos

elszántsággal választja a halált. Újhelyi Kinga Simonyi Máriát illúziókeltően állította színpadra, elhittük neki a vonzó nőt (és a csábító nőtényt), s remekül ábrázolta azt a lelki folyamatot, amelynek során a könnyed viszonyból egy számára is mind fontosabb lelki kötődés lett. Ahogy egyre inkább partnere, elfogadója, csupán az intimitás finom kis jelzéseivel élve, Móricz elementáris szenvedélyének. Végül a legnagyobb dicséret Vass Gábort illeti: az ő alakítása nélkül összeroskadt volna az előadás, nem kapja meg azt a bizonyos felfokozott érzelmi aurát. A néhány jól etalált külsődleges vonás - a jól ismert bajusz, a hátrafésült haj, a dörmögő hangszín (Janka gyakran szólította férjét "medvécskémnek") - már képes volt elénk idézni Móricz közvélekedésben is jelen lévő alakját. Am ezen a hitelességet árasztó megjelenítésen túl képes volt eljátszani a számára is felfoghatatlanul fellobbant szerelem csapdájába esett, idős

férfit, a menny és pokol végleteit pillanatonként megélt embert. Ahogy lassan kiformalódik - önmaga előtt is -, hogy írói elhivatottsága a tét, meghozza magában a döntést, a szakítást Jankával, bár tisztában van ennek szörnyű következményével. Telefonmonológja - mely íróilag is bravúr - a maga sokszólamúságával az előadás egyik csúcspontja. Összességében egy jól működő színházi vállalkozásnak és felkavaró estnek lehettünk tanúi. Merő Béla rendezése a maximumot hozta ki a szünet nélkül játszott darabból. A Szép, a Jó és a Gonosz bennünk élő hármassága (örök emberi tulajdonságok), variálódása talán némi önvizsgálatra is serkentett. Karay Lajos egyik verssora jut eszembe végsőként: "hogyan szép a szép, akkor is, ha csúnya."

Pápes Éva

Merő Béla rendezése a maximumot hozta ki a szünet nélkül játszott darabból...
(Újhelyi Kinga, Vass Gábor, Kolti Helga)

H rek

A Krónika Nova Kiadó által 2004-ben megjelentetett 8-dikos Irodalmi olvasókönyv írói és szerkesztői, Mohácsy Károly és Abaffy Lászlóné Péntek Imre: Hazaérni című versét is beválogatták a tananyagba. A versről Mohácsy Károly írt a tanulók számára érthető, szakavatott elemzést.

Március 20-án Pannon Tükör szerkesztőségi ankétot rendeztek a Lendvai Könyvtárban Péntek Imre főszerkesztő, Bence Lajos főszerkesztő-helyettes(Lendva) és Ferencz Győző olvasószerkesztő részvételével. Téma volt az együttműködés új formáinak kialakítása, ugyanis május 1-től a határ nem választja el a két szomszéd országot. Közös rendezvények szervezésével, közös pályázatokkal és könyvkiadásal a két magyar tájegység kulturális élete az eddigieknél szorosabban összekapcsolódhat.

Április 5-én, a Lenti Sólyom László Művelődési Házban Pannon Tükör estre került sor a folyóirat munkatársainak és szerzőinek közreműködésével, a városi és a Deák Ferenc Megyei Könyvtár szervezésében. Lackner László, a kiadó vezetője ismertette a lap működésének anyagi hátterét, Péntek Imre főszerkesztő a megújulás eddigi eredményeiről és a további tervekről szólt. Bence Lajos főszerkesztő-helyettes a Muravidék szellemi-kulturális életének bekapcsolódását vázolta a folyóirat műhelymunkájába. Műveiket olvasták fel: Bence Lajos, Balazsek Dániel, Tóth Imre, Kondákor Gyöngyi, Soós József. Az esten közreműködött, a szerzők megzenésített verseit a Reflex-Velorex csoport adta elő.

Április 6-án Péntek Imre főszerkesztő és Bence Lajos főszerkesztő-helyettes a Zágrabi Egyetem Magyar Tanszékére látogatott, ahol az együttműködés lehetőségeiről tárgyaltak Kiss Gy. Csaba irodalomtörténész vendégprofesszorral, Ladányi István lektorral és Curkovic-Major Franciska egyetemi tanárral, a következő számban megjelenő, Zágráb kulturális életét bemutató összeállítás szerkesztőjével. Találkoztak dr. Zvonko Kovac-csal, a szlavisztika professzorával is, aki felhívta a figyelmet a Mura-köz, Csáktornya-Varasd horvát kulturális életé-

re, teljesítményeire, valamint a Csáktornyán megjelenő Horvatski Sever című folyóíratra. Felajánlotta azt is, hogy e vidék alkotóinak műveiből készít egy válogatást, a magyar tanszék műfordítóinak segítségével, s megegyezés született abban, hogy ezt a Pannon Tükör egy későbbi száma közli.

Április 7-én *Jogtörténész és levéltáros* címmel Degré Alajos halálának 20. évfordulója alkalmából rendeztek tudományos tanácskozást a zalaegerszegi városháza dísztermében. Előadást tartott dr. Mezey Barna, az ELTE Állami és Jogtudományi Kara dékánja, dr. Béli Gábor, a Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának adjunktusa, dr. Máthé Gábor, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Jogtudományi Tanszékének vezetője, Németh László, Kapiller Imre, a Zala Megyei Levéltár munkatársa, valamint Kiss Gábor, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója. A tudományos emlékülés anyagából későbbi lapszámunkban közlünk összeállítást.

Április 14-én a Zalaegerszegi Televízió ünnepi műsort közvetített a Költészet Napja alkalmából, a Gönczi Ferenc ÁMK és Közép-Európai Kulturális Intézet rendezésében. Péntek Imre, József Attila-díjas költő válogatásában zenes- verses összeállítás hangzott el, a költővel Merő Béla rendező beszélgetett a líra mai értelméről és befogadásáról. József Attila, Balassi Bálint, Keresztury Dezső, Péntek Imre, Pécsi Gabriella, Karay Lajos, Tóth Imre, Chak István, Sebestyén Péter, Beck Tamás, Bence Lajos, Bereményi Géza verseit elmondták Molnár Árpád és M. Horváth Ildikó előadóművészek, valamint Herold Janka, a Mindszenty Általános Iskola és Szépligeti Mátyás, a Kölcsey Ferenc Gimnázium tanulója. Közreműködött az Énekmondó Együttes, Kelemen Gyula vezetésével.

Sajnálatos módon a tavaly októberben közölt Deák-összeállításunkban Pajkossy Gábor írása mellől lemaradt a dátum, ugyanis a szöveg 2002. október 17-én, Zalaegerszegen, a Deák szobornál rendezett ünnepségen hangzott el emlékbeszédként. A közlésben szereplő aktualizált dátum félreértésekre adott alkalmat, amiért a szerző és olvasóink elnézését kérjük.

Számunk Szerzői	Képjegyzék
<p>Balogh Robert (1972; Pécs): költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete <i>Schvab evangilion címmel a Kortárs Kiadónál jelent meg 2001-ben.</i></p>	<p>Szövegközi illusztrációk Németh János munkáiból:</p>
<p>Beck Tamás (1976; Zalaegerszeg): költő, prózaíró. A <i>Csönd ritmusa</i> antológiában jelentkezett először verseivel.</p>	<p>4.o. <i>Gida</i> (1958)</p>
<p>Beszprémy Katalin (1955, Budapest): Népművész, a <i>Hagyományok Háza Főtanácsosa</i></p>	<p>18.o. <i>Zalaegerszegi Városi Uszoda domborművének részlete</i> (1971)</p>
<p>Boncz Barna (Zalaegerszeg): művészeti író.</p>	<p>19.o. <i>Szent Ferenc</i> (1984) <i>Keresztény Múzeum Esztergom</i></p>
<p>Csontos János (1962; Budapest): költő, író. <i>Lejújjabb kötete: XL - Összegyűjtött versek, Széphalom Könyvműhely, 2002.</i></p>	<p>30.o. <i>Akt, 1970-es évek</i></p>
<p>Farkasi Csilla (1949; Zalaegerszeg): kritikus.</p>	<p>31.o. <i>Mezőgazdasági Kiállítás, Oszlop, 1970, Budapest</i></p>
<p>Frimmel Gyula (1955; Zalaegerszeg): grafikus, művészeti író.</p>	<p>35.o. <i>Akt (1970-ből)</i></p>
<p>Hegedüs Gitta (Mezőberény 1893; február 16 - Czegléd 1986, június 18.): tanítónő, az 1940-es években tűnt fel írásaival, első regénye 1942-ben jelent meg <i>Osztogatók</i> címmel Békéscsabán</p>	<p>62.o. <i>Festett szobrok</i> (1960-as évek)</p>
<p>Kiss Gy. Csaba (1945; Budapest): kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi műve: <i>Nyugaton innen - Keleten túl, Felsőmagyarország Kiadó, 2000.</i></p>	<p>66.o. <i>Paradicsomkert</i> (1986)</p>
<p>László József (1931; Keszthely): tanulmányíró, kritikus.</p>	<p>74.o. <i>Budapest, Centenáriumi Park, (1973)</i></p>
<p>Makkai Ádám (1935; Chicago): költő, műfordító, nyelvész. Legutóbbi kötete: <i>Az Erő, C. E. T. Belvárosi Könyvkiadó, 2003.</i></p>	<p>75.o. <i>Németh János az 1950-es évek végén</i></p>
<p>Mezey László Miklós (1953; Budapest): irodalomtörténész, kritikus.</p>	<p>77.o. <i>Németh János műtermi portréja</i></p>
<p>Németh J. Attila (Úrhida; 1963): költő, első verseskötete <i>Szabadgyalog</i> címmel jelent meg az <i>Árgus Kiadónál.</i></p>	<p>78.o.. <i>Neptun-kút</i> (1979, Zánka)</p>
<p>Pápes Éva (1954; Szatta): filmes szakíró, kritikus.</p>	<p>96.o. <i>Festett szobrok</i> (1960-as évek)</p>
<p>Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg): költő, kritikus, művészeti szakíró.</p>	
<p>Prágai Tamás (1968; Budapest): költő, kritikus, esszéíró.</p>	
<p>Román Károly (1933; Székesfehérvár): tanulmányíró, kritikus.</p>	
<p>Sebestyén Péter (1967; Zalaegerszeg): költő, különböző lapokban, folyóiratokban jelentek meg versei.</p>	
<p>Somogyi Gyula (Budapest): szerkesztő, kritikus.</p>	
<p>Szakolczay Lajos (1941; Budapest): irodalomtörténész, kritikus, művészeti szakíró.</p>	
<p>Szemadán György (1947; Budapest): festőművész, szakíró</p>	
<p>Tunyogi Csapó Gábor (1932; Zalasabar): költő, író, kritikus, esszéista.</p>	
<p>Velkey Péter (1957; Zalaegerszeg): tanügyigazgatási szakember.</p>	
<p>Villányi László (1953; Győr): költő, író. Legutóbbi kötete: <i>Egy másik élet, válogatott és új versek, Orpheusz Kiadó, 2000</i></p>	

